

LELKIPÁSZTOR

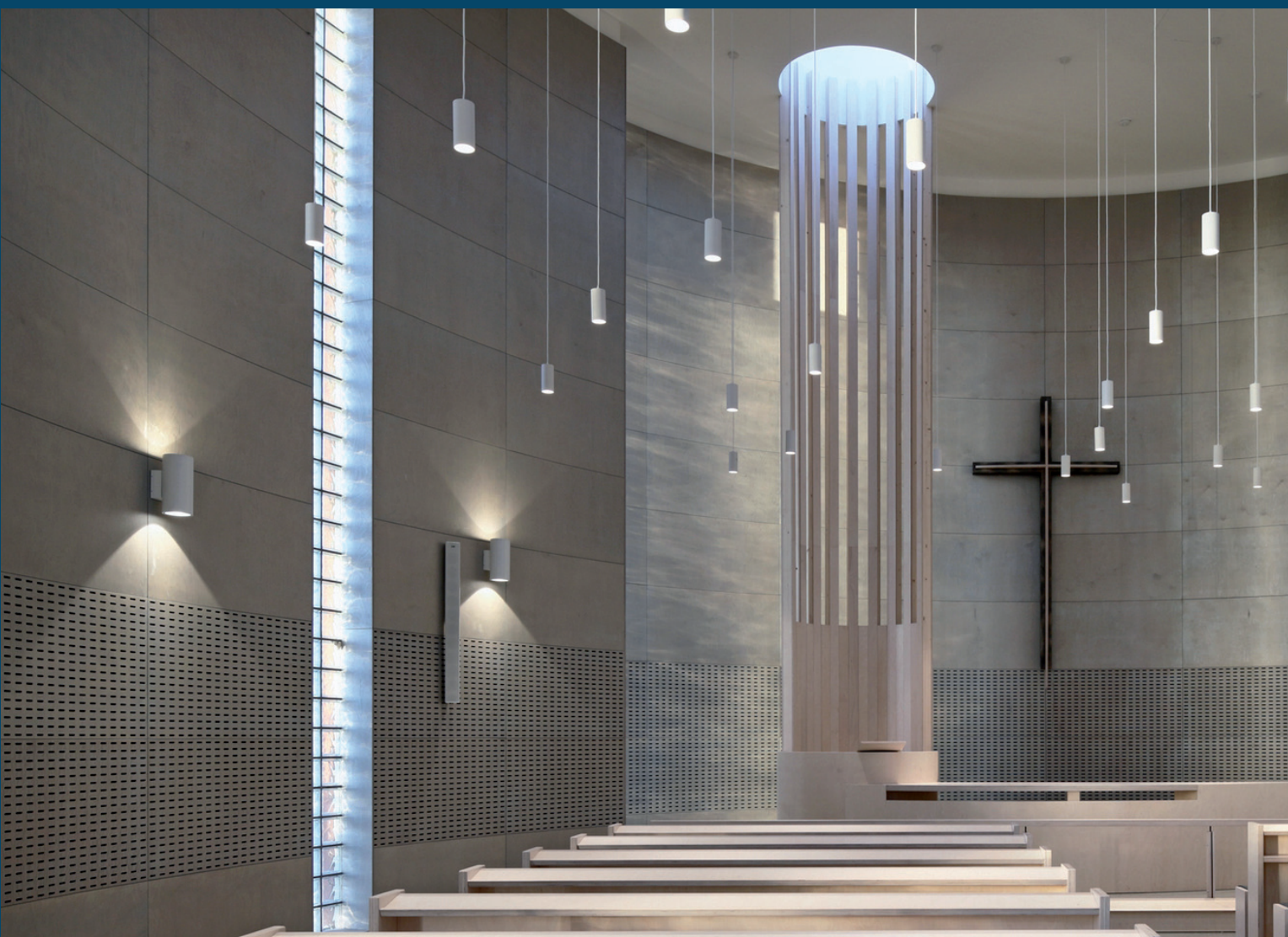
EVANGÉLIKUS TEOLÓGIAI SZAKFOLYÓIRAT

Horváth Orsolya \ Hármass valóság szerkezet Luthernél. A lelkészek
szolgálatba állítása (1523) című irat alapján

Csermely Péter \ Az evangélikus szerzetesi közösségek. A tanítványi lét
megélésének lehetséges formái az evangélikus egyházban

Blázy Árpád \ Újra az Eucharisztia kezdeteiről – különös tekintettel Jusztinoszra. I. rész

Erdélyi Csaba \ Kereszténység a börtönviszonyok között. Pasztorációs lehetőségek
a magyarországi büntetés-végrehajtási intézetekben

Kedves Olvasó!

Horváth Orsolya tanulmányában Luther Márton *Hogyan kell beiktatni az egyház szolgálóit? A csehországi Prága nagytekintélyű városi tanácsának!* című könyvecskéjét vizsgálva a történeti és egyházszerkezeti kérdések mögé igyekszik hatolni, hogy felmutassa benne Luther ontológiáját, amelyre a reformátor Krisztus-középpontú gondolkodásának egyes konkrét elemei visszavezethetők. A dolgozat alapvető kérdése: miért és hogyan követel Krisztus valósága új világlátást, új ontológiát?

Az evangélikus hitéletet a kezdet kezdetétől fogva végigkísérik az újra és újra megalapított, viszonylag kis létszámú, de méretükhöz képest újra és újra nagy hatást kifejtő szerkezeti közösségek – állapítja meg Csermely Péter *Az evangélikus szerkezeti közösségek – A tanítványi lét megélésének lehetséges formái az evangélikus egyházban* című munkájában. Írását a következő sorokkal fejezi be: „Urunk teremtő titkainak egyike, hogy elhív-e majd egy közösséget egy ilyen szerveződés létrehozására hazánkban.”

Blázy Árpád jelen tanulmányában Jusztinosz vértanúnak (†165) az eukharisztia-közösségről szóló nevezetes beszámolóját vizsgálja, amely Első apológiájában olvasható.

Eredetileg angol nyelven, a Police And Corrections Forum című nemzetközi tudományos konferencián elhangzott előadásának szerkesztett változatában Erdélyi Csaba bemutatja, hogy milyen lehetőségekkel élhet egy börtönlelkész a mai Magyarországon a büntetés-végrehajtási módszerek formálása érdekében.

Az igehirdetési előkészítők *Szentháromság ünnepe utáni tizenkilencedik vasárnapról az egyházi esztendő utolsó előtti (reménység) vasárnapjáig* segítik az igehirdető készülését.

Örömteli olvasást kíván

a szerkesztő

Októberi számunk szerzői

Blázy Árpád lelkész, egyháztörténész – Budapest
Csermely Péter egyetemi tanár, biokémikus, hálózatkutató,
lelkész – Budapest

Erdélyi Csaba börtönlelkész, doktorandusz – Budapest

Fabiny Tamás püspök, egyetemi tanár – Budapest

Füller Mihály lelkész – Tengelic

Horváth Orsolya egyetemi docens, filozófus, teológus
– Budapest

Ifj. Detre János lelkész – Vác

Isó Dorottya lelkész – Veszprém

Joób Máté lelkész, egyetemi docens – Budapest

Koczor Tamás iskolalelkész, teológiai referens – Budapest

Riczinger József lelkész – Balatonfüred

Sánta József lelkész – Monor

Selmeccziné Füzéková Diana lelkész – Dunaegyháza

Lelkipásztor – Evangélikus teológiai szakfolyóirat

Megjelenik havonta

Főszerkesztő: Orosz Gábor Viktor

Rovatszerkesztő: Szakács Tamás

A szerkesztőbizottság tagjai

Csáky-Pallavicini Zsófia

Fabiny Tamás

Johann Gyula

Kodácsy-Simon Eszter

Kondor Péter

Korányi András

Kőszeghy Miklós

László Virgil

Pángyánszky Ágnes

Percze Sándor

Szabó B. András

Varga Gyöngyi

Szerkesztőség

1141 Budapest, Rózsavölgyi köz 3.

Tel.: 469-1050, e-mail: gabor.orosz@lutheran.hu

Felelős szerkesztő: Petri Gábor

Olvasószerkesztő: Miklósné Székács Judit

Műszaki szerkesztő: Török Andrea

Grafika: Bódi Kati

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Luther Kiadója

www.lutherkiado.hu

1085 Budapest, Üllői út 24. Tel./fax: 317-5478, e-mail: kiado@lutheran.hu

Felelős kiadó: Antal Bálint

Előfizetési díj egy évre: 14 400 Ft; fél évre: 7200 Ft. Egy szám ára: 1000 Ft.

Digitális előfizetés egy évre: 8100 Ft; fél évre: 4050 Ft. Egy példány ára: 700 Ft.

Külföldi előfizetések: szomszédos országokba (postaköltséggel együtt)

évi 18 300 Ft (68 €), egyéb külföldi országokba 21 100 Ft (78 €).

Nyomdai kivitelezés

Prime Rate Kft.

Felelős vezető: dr. Tomcsányi Péter

ISSN 0133-2821 (nyomtatott)

ISSN 2786-2585 (online)

2 133282 122103

Vastaps nélkül

Jel 15,3b

■ KOCZOR TAMÁS

Múltbéli és jelenkori történelmünkötől megriadva figyeljük ezt az ünnepi tömeggyűlést. Az üvegtenger partján a fenékvadatok legyőző serege hangszerekkel felerősítve dicséri Istent. Szinte halljuk a dübörgő vastapsot, az egyöntetű éljenzést, a ritmust követő skandalizálást. Senki nem maradhat ki, senki nem teheti meg, hogy ne lelkesedjen.

Az éljenzőkön kívül, a vastapsot és skandalizálást túl borzalom készül. Jön hét angyal, és a harag poharait kiöntve a világban pokoli járvány keletkezik, ökológiai katasztrófa támad, a gonoszokon beteljesedik a bosszú, hőség és szárazság dúl, földrengés, áradás, mázsás szemekkel hulló jégeső. A képek nem ismeretlenek. Elég a naponkénti híreket olvasni, tudjuk, hogy miről van szó, de legalábbis könnyen el tudjuk képzelni.

Eközben az Istent imádó elit vastapsa megkönnyebbülten veszi tudomásul saját kiválasztottságát, sorsának biztonságát. Múltbéli és jelenkori történelmünkötől megriadva figyeljük ezt az ünnepi tömeggyűlést. Irtózzunk a cinizmustól, amely elkülönítve látja önmagát, jobbnak gondolja életét másoknál, megérdemeltnek tartja az elismerést, amely őt a többiek fölé helyezi. És irtózzunk attól a szentségtöréstől is, amely Istent egy ilyen elit közepére helyezné magát ünnepeltetni.

A Jelenések könyve egy vágy megfogalmazása. Ki ne szeretné, ha nehéz sorsának csapásait olykor megbosszulva láthatná, ha egyszer ő lehetne az elit, a kiválasztott, akit nem ér el sem háború, sem rezsiár-növekedés? Ki ne szeretne egy totális hatalom tapsolója lenni olykor, a világrend írója, az igazság bajnoka?

Ez a vágy kap biztató választ a Jelenések akkori és mindenkori olvasói számára.

De Isten nem ilyen! Megmutatta magát nekünk Krisztusban.

Kierkegaard így imádkozik: „Úr Jézus Krisztus, nem azért jöttél a világra, hogy szolgáljanak neked, és nem is azért, hogy csodáljanak és ezért imádjanak. Te magad voltál az út és az élet, és egyedül azt kérted, hogy kövessünk. Ébressz hát fel minket, ha elszunnyadunk ebben a csábításban, ments meg ettől a tévúttól, attól, hogy csodálni vagy

imádvá csodálni akarjunk ahelyett, hogy követnénk téged, hogy hozzád hasonlóvá akarnánk válni!”

Krisztus, akit követünk, a kereszt útját járja. Az általa megjelenített Isten nem fordul át az utolsó napon szörnyeteggé. Vagy mi értelmeztük félre azt, amit egész életével és halálával mondani akart, vagy az egyház került valami szélsőséges tévedésbe vele kapcsolatban, és vezet felre a világot is. A tékozló fiú apjának ölése nem változik át pofonná, büntetéssé és rabszolgatartó kegyetlenséggé. A hívásban – „*Jöjjetek énhozzám mindnyájan, akik megfáradtatok, és meg vagytok terhelve*” – olyan mélységes együttérzés mutatkozik a fáradtak és terhet hordozók felé, amely nem lehet képes átfordulni bosszúba, ha ezek a szerencsétlenek nem térnek hozzá.

Botránkoztató módon inkább hasonlít egy Kurt Vonnegut által idézett szocialista politikus, Eugene Debs programjához az, amit tesz közöttünk: „Amíg létezik alsóbb néposztály, én hozzá tartozom. Amíg létezik bűnöző réteg, én hozzá tartozom. Amíg egyetlen lélek is börtönben van, én sem vagyok szabad.”

A Biblia nincs hangszerelve. Nem hallatszik a mondatok tónusa, hangereje. Szívesen mondjuk el a Jelenések amúgy igaz mondatát halkán. A „nagyság és fantasztikusság” nem a világ szóhasználata szerint szól, hanem ez az, amikor felemeljük könnyes arcunkat a megaláztatás és tehetetlenség porából, és meglátjuk az ő arcát magunk mellett. Ez az „igazságosság és való igaz” éppen a hazugságok, sunyi önzőségek, igazságtalan kegyetlenségek közepette válik érthetővé, amelyeknek olykor magunk is emberei vagyunk. És szeretnénk – nem skandalizálva és gitárosan tapsolva – csendesen mi is követői lenni. Hiszem, hogy az, ami itt töredékes, az ott, a kiteljesedésben sem változtatja meg lényegét, a mentő szeretetet, a végtelen elfogadást, az édesapai elkötelezettséget.

Most azonban csak halkán, nem vastappsal, de bízva Isten jóságának erejében, magunkra vesszük az ő stílusát, és – magunk is hálásan az elfogadtságért – követjük őt.

Ez a kereszt útja.

Hármas valóságszerkezet Luthernél

*A lelkészek szolgálatba állítása (1523) című irat alapján**

■ HORVÁTH ORSOLYA

Új ontológia Krisztusban

Gallus Cahera 1523-ban több hónapot töltött Luther közelében, Wittenbergben. Ebben az időszakban tájékoztatta őt a cseh huszitizmus kihívásairól, különös tekintettel az úgynevezett kelyhesek irányzatának lelkészi szükségleteiről. Ezeknek a beszélgetéseknek a hatására írta meg Luther ugyanebben az évben a *De Instituendis Ministris Ecclesiae, ad Clarissimum Senatam Pragensem Bohemiae (Hogyan kell beiktatni az egyház szolgálóit? A csehországi Prága nagytekintélyű városi tanácsának!)* című könyvecskét (WA 12: 169–196; LDStA 3: 575–647).¹ Számos elemző tanulmány született ennek az iratnak a kapcsán – mind idegen, mind pedig magyar nyelven –, hiszen Luther ebben a szövegben erőteljesen érvel az apostoli szukcesszió önmagában elégtelen volta mellett ahhoz, hogy valaki lelkészi szolgálatot tölthessen be, másrészt, ettől elválaszthatatlanul, az egyetemes papság tanítása mellett. Hiszen ha az apostoli szukcesszió nem jelent garanciát a lelkészi szolgálat betöltésére, akkor e szolgálatnak más úton-módon kell elnyernie a legitimitását, amelynek alapja egyedül az egyetemes papság lehet, azaz az ígét hallgató, olvasó, Krisztushoz imádkozó gyülekezet. Az általam megismert elemzések ennek megfelelően mindenekelőtt az ekkleziológiai teológia, valamint az egyháztörténet területéhez tartoznak (pl. REUSS 2009; TUBÁN 2018–2019; WENDEBOURG 2017).

A következőkben arra teszek kísérletet, hogy a szóban forgó szöveg egy olyan lehetséges olvasatát nyújtsam, amely a történeti és egyházszerkezeti kérdések mögé igyekszik hatolni, hogy felmutasson valamit Luther ontológiájából, azaz

annak a rétegnek a működéséből, amelyre egyáltalán Luther Krisztus-középpontú gondolkodásának egyes konkrét elemei visszavezethetők, és amely egyúttal Luther Krisztus-középpontú felfogásából született. Véleményem szerint a szóban forgó iratban nagyszerűen megmutatkozik ez a valóságszerkezet, ezért választottam elemzéseim kiindulópontjául. Reményeim szerint ez az ontológiai vázlat egyúttal saját értelmére is rávilágít, és megmutatkozik majd e vizsgálódások tágan értett gyakorlati teológiai haszna, elsősorban a teológiai antropológia és hermeneutika területén.

A szóban forgó iratban is világosan megjelenik, hogy Luther gondolkodása radikálisan Krisztus-középpontú. Ez a Krisztust centrumba helyező világlátás az, ami miatt egyrészt a korábbi görög ontológia egészében hasznavehetetlené válik, másrészt viszont a reneszánsz-humanista ontológia is elégtelennek bizonyul – ahogy a későbbi, fenomenológiai-egzisztencialista ontológiák (akár közvetlenül ki sem fejtett formájukban) is. Miért és hogyan követel Krisztus valósága új világlátást, új ontológiát? Ennek felismerése és radikális végigvitele egyébként véleményem szerint egyedül Lutherre jellemző a korabeli és a későbbi reformátorok közül. Először vegyük sorra, milyen erre vonatkozó gondolatmenetekre bukkanhatunk a szövegben.

Luther kétféle papságot különböztet meg. Az egyik a pápai felszenteléssel bíró papság, amely – ennél az iratnál maradvá: legalábbis a korabeli Csehországban – bár számos tevékenységi kört tud magáénak, működése illegitim. Noha az egyházi rendbe való beiktatásuk által részesülnek az apostoli szukcesszióban, mivel azonban nélkülözik a Szentírást² és a Szentlelket, felszentelésük nemhogy semmit sem ér, hanem egyenesen káros. A másik papság az, amely tudatosan az ige szerint érti és gyakorolja papságát. Nekik nincs szükségük for-

* A tanulmány a KRE BTK 20739B800 számú kutatási projektjének (A protestáns fundamentalizmus történeti és teológiai vizsgálata) keretében készült.

¹ A tanulmányban Gromon András fordításában idézzük. (Megjelenés előtt a LVM 3-ban.)

² Vö. Luther kategorikus kijelentésével: „Mert az ige nélkül semmi sem áll fenn az egyházban. És kizárólag az ige által áll fenn minden.” (WA 12: 173)

mális, megvásárolt felszentelésre, bátran működhetnek enélkül is, az ige, a Szentlélek és a hívó gyülekezet legitimálja őket. Leegyszerűsítve arról van szó, hogy az egyik papság hamis, míg a másik igaz. Bár Luther beszél arról az esetről is, amikor a hamis papságba való felvétel ellenére tartozhat valaki aztán az igaz papság körébe, de ez esetben is jobban szeretné, ha ez az igaz pap megtagadná korábbi hamis felszentelését, a megkülönböztetés tehát itt nagyon élesen és határozottan jelenik meg.³ A megkülönböztetés azonban az ige mentén történik: Luther ezzel az ige mellett és – ahogyan jeleztük – nem önmagában a hivatal vagy a felszentelés ellen foglal állást.

A maszk jelentése

Luther a hamis papságot sajátos fogalmisággal írja le, ez vezet majd minket a feltárni kívánt valóság szerkezet felé. A Luther által leginkább kedvelt kifejezés a kortárs hamis papság jellemzésére, legyen szó akár a püspökökről, akár a miséző papokról, a *Larva* szó, ami ’bábut’, ’maszkot’ vagy ’maskarát’ jelent. Ez a fordulat azonban sokféle jelentésárnyalatot hordoz magában. Ezért a következőkben azt kérdezzük, hogy mit jelent a *maszk* kifejezés ebben az összefüggésben – hiszen a most számunka meghatározó probléma szempontjából a *maszk* értelmezésének módja döntő jelentőségű, ahogyan látni fogjuk.⁴ Maszknak hívhatjuk ugyanis egyrészt azt, ami előttünk áll ugyan, de belül üres, azaz csak valaminek a felszínével vagy látszatával találkozunk. Ebben az esetben a maszk az, ami azt mutatja számunkra, hogy van, miközben nincs. A *maszk* szó másik jelentése lehet az, amikor a maszk elfed, eltakar valamit. Ekkor a maszkot úgy értjük, hogy belül úgyszólván nem üres, hanem telt azzal, amit fed, amire ráhúzzák, amit takar. Ez utóbbi esetben a maszk nemcsak létezőként mutatja fel a nemlétezőt, hanem másképp létezőként mutatja fel a létezőt. Az e két értelmezés közötti különbség abban rejlik, hogy míg az első csupán azzal számol, hogy a maszk a valóság illúzióját kelti, addig a másik tekintettel van arra is, hogy a valóság illúzióját csakis a valóságon lehet kelteni. Hétköznapi példával élve: egy kisfiú formájú fabábu élő kisfiúként tűnhet fel egy bábjátékban, miközben természetesen nem az: beszél, mozog, nevet, sír stb. Ez az első jelentés. De csak azért keltheti a valóság illúzióját, azaz csak azért tűnhet fel igazi kisfiúként a bábjátékban, miközben nem az, mert olyan, mint egy igazi kisfiú, aki igazából létezik. Nem egy igazi kisfiúnak kell csetleni-botlani a bábjátékban, de csak miatta szerepelhet fabábu igazi kisfiúként a játékban. Ez a második. Az első értelmezésben tehát röviden csak annyit állítok, hogy nincs mint valóság. Az utóbbiban viszont azt ál-

³ „Aki azonban e maszkok által került hivatalba, nos, az éljen a hivatallal, és ezentúl tisztán és méltón gyakorolja azt: hagyja abba az áldozati szolgálatot, és tanítsa Isten igéjét és vezesse a gyülekezetet. Egyébként szívből ítélje el és vesse meg a felkenést és az egész felszentelést, amely által hivatalba jutott.” (WA 12: 174)

⁴ Jelen tanulmányt inspiráló előzményként lásd FABINY 2021, kül. 65–74. o.

lítom, hogy van mint a valóság látszata. Az utóbbi értelmezés természetesen nem zárja ki az előbbi, sőt feltételezi, ám az előbbi nem foglalja magában szükségképpen az utóbbi. A két értelmezés megkülönböztetése véleményem szerint azért nélkülözhetetlen – ahogy remélem, majd látni is fogjuk –, mert csak ez az utóbbi értelmezés teszi lehetővé, hogy a hazugságnak megadjuk az öt megillető ontológiai rangot, amelyet csak a valósághoz való viszonya által nyer el. A hazugság, ahogyan erre még a továbbiakban ki fogunk térni, ennek megfelelően nem a valóság – vagy igazság – pusztá tagadása, hanem egy álvalóság vagy alternatív valóság állítása.

Melyik értelmezés jelenik meg Luthernél itt, a szóban forgó szövegben? Amikor a *maszk* kifejezés szóösszetételben vagy birtokos viszonyban jelenik meg, akkor Luther következetesen a hazugsághoz kapcsolja azt a következőképpen: „Mivel azonban abszolút biztos, hogy a mise nem áldozat, ahogyan az is, hogy a gyónás, amiből előírást akarnak csinálni, nem előírás, és hogy mindkettő sokkal inkább emberi találmány, kieszt istenkáromlás, csalás és ámitás, ebből világosan következik, hogy e szent felszentelések által senki sem válik Isten előtt pappá vagy szolgává, hanem csupán a hazugság és a hiúság maszkjává...” (WA 12: 174)

Mivel azok a cselekmények, amelyeket e papok hirdetnek, csak találmányok, kiöltött dolgok, csalások és ámitások, az ezeket képviselő papok is csak maszkjai lehetnek a hazugságnak. Másutt előkerül az ugyancsak jellegzetes „látszatkeresztény” összetétel is (WA 12: 187), ami a hazugság jelentését segíthet tisztázni ebben az összefüggésben: a látszat nem pusztán tagad, hanem állít. Luther minden bizonnyal azért nevezheti látszatkeresztényeknek a hazug maszkként jellemzett papokat, mert nemcsak annak illúzióját keltik tevékenységükkel, hogy papok, hanem az eminens értelemben vett (azaz az ige alapján értett) papságot hamisítják meg, ahhoz képest egy alternatív papság valóságát hozzák létre. Számomra úgy tűnik, a hazugságot ebben az összefüggésben az utóbbi esetben értjük a lutheri intenciók szerint.

Színház és festett kép

Az, hogy Luther e hamis papok – persze ezúttal főleg püspökök – díszes öltözékéről beszél, külön figyelemre méltó. Hiszen a díszes öltözék valóban rajtuk van, ez nem metafora, mint a maszk: „drágakövekkel kirakott püspöksüvegekről” és „aranyozott öltözetekről” (WA 12: 174) beszél, amelyek mind elhagyhatatlan részei a „parádának” (WA 12: 187) – az iménti idézetben ezért is jelenhetett meg a hazugság maszkja egyúttal a hiúság maszkjaként.

Az öltözetre való hivatkozás nyomán, még ha a bábu példájával direkt nem is akartam előzetesen meghatározni az elemzés jelen szakaszának irányát, már akaratlanul is a színjátás felé tapogatózunk Luthert követve. És ahogyan az iménti idézet folytatásából kiderül, nem haladunk rossz irányba.

„Mivel azonban abszolút biztos, hogy a mise nem áldozat, ahogyan az is, hogy a gyónás, amiből előírást akarnak csinálni, nem előírás, és hogy mindkettő sokkal inkább emberi találmány, kieszelt istenkáromlás, csalás és ámitás, ebből világosan következik, hogy e szent felszentelések által senki sem válik Isten előtt pappá vagy szolgává, hanem csupán a hazugság és a hiúság maszkjává, amennyiben áldozatot mutat be ott, ahol nincs áldozat, és bűnt bocsát meg ott, ahol nincs kit vádolni – mint az a színész, aki üres színházban tréfálkozott és gesztikulált.” (WA 12: 174)

A hamis papok tehát olyanok, mint a színészek az üres, nézők nélküli színházban. Az üres színház és a kitalált, nem létező papi aktusok gyakorlása között, azt hiszem, nem egyértelmű az összefüggés, mert nem egyenes ágú, de a hamis pap színészhez való hasonlítása világos: színész ő, aki szerepet alakít, azaz eljátszik valakit, aki nem ő. A hazugság papi maszkja tehát végső soron olyan, mint a színész szerepe: a valóság illúzióját kelti, építve a valóságra. A valóság mély ismerete, sőt léte nélkül nem lehet annak illúzióját keltetni és alternatív valóságot létrehozni. Ahogyan korábban mondtuk: a maszk nem csupán tagad, hanem a tagadotthoz képest valami újat állít.

Ám Luther nemcsak a színházat idézi elénk a hamis papság kritikája során, hanem a festészetet is. „Íme, miközben egyedül ők akarnak azok lenni, akik imádkoznak a népért, semmi mássá nem váltak – mivel Isten csodálatosképpen így akarja –, mint imádkozók festett képeivé, amennyiben gonoszságukkal, amellyel meg akarták hazudtolni Istent és az embereket, szükségképpen önmagukat csapják be.” (WA 12: 186–187)

Vizsgálódásunk szempontjából a festmény emlékezetbe idézése nem hoz újat a színészre való hivatkozás mellett, ám megerősíti a hazugságról korábban mondottakat, hiszen a festmény, ahogy a színész is, annak illúzióját kelti, hogy ábrázolása a valóság. Luther természetesen a festett kép esetében még nem gondolhatott nonfiguratív festészetre, hanem kizárólag olyanra, amely az érzékelt valóságot igyekszik megörökíteni a táblán. Luther e művészetekre való hivatkozásaira még vissza fogunk térni, amikor már teljesebben állnak előttünk az egyes részletek. Ám e hivatkozások kapcsán nem fogunk átevezni a szűkebben értett művészetelmélet vizeire, hanem mindvégig ontológiai érdeklődésünket igyekszünk követni.

A különböző nézőpontok lehetősége

Az eddigi megfontolások alapvetően letisztultnak mutatják Luther gondolkodását a hamis papság kritikájában megmutatkozó valóságszerkezetről: úgy jelent meg ugyanis, hogy Luther a valóság mellett a hazugságról úgy beszél – mi legalábbis így találjuk –, mint ami egy álvalóságot teremt vagy egy alternatív valóság illúzióját kelti. A helyzet akkor kezd bonyolultabbá válni, amikor Luther beemeli a különböző

nézőpontok kérdését is a gondolatmenetbe. Mint kiderül, a valóság (igaz papság) és a hazugság (hamis papság) nem egyformán jelenik meg mindenki számára: különböző nézőpontok lehetségesek. A kérdés mindenekelőtt a következőképpen merül fel: „[A püspökmazkok] a lelkek helyett köveket, oltárokat és harangokat keresztelnek meg, holt és lélektelen tárgyakat, amelyek olyan fogékonyak a keresztiségre, amilyen fogékonyak ők maguk az igazságra! Ez olyan esztelenség és olyan téboly, hogy szét kellene pukkadnod a nevetéstől, amikor – eltekintve az eset komolyságától – elnézel egy püspököt e játékok során. De ha a Lélek szerint szemléled ezt az istenkáromló tevékenységet, akkor a felháborodástól kiugorhatnál a bőrdöböl.” (WA 12: 174)

Már itt érzékelteti Luther a problémát, hogy attól függ, hogyan ítélünk a maszkok színjátékáról, hogy hogyan tekintünk rá: ha a Szentlélek nélkül, nevetünk, ha viszont a Szentlélekkel, felháborodunk. A Luthernél ebben az iratban megjelenő valóságszerkezet feltárásánál nem kerülhetjük meg tehát annak a nézőpontnak a kérdését, amely számára a maszkok megjelennek, ami erősen megbonyolítja a szóban forgó kérdést. Azt már most érdemes előrebocsátani a várható konklúzióinkra utalva, hogy szembetűnő, hogy Luther nem állítja azt, hogy ez a színjáték érzékelhetetlen lenne a Szentlélek nélkül, azaz úgymond a természetes szem is láthatja az ámitást, és számára is megmutatkozhat, hogy a színjáték csak komédia, amelyen épp azért lehet nevetni, mert tudatában vagyunk annak, hogy ez csak a valóság illúziója. (Persze kapcsolódva korábbi megállapításainkhoz, ha nem lehetne belefeledkezni egyúttal, azaz a komédia nem tudna koherens álvalóságot teremteni, akkor nem nevetnénk rajta, egyszerűen csak nem értenénk.) A Szentlélek szeme előtt azonban a színjáték tragédiaként mutatkozik meg, mégpedig minden bizonnyal azért, mert Isten Lelke számára tud botrányként megjelenni az isteni valóság megcsúfolása. Tehát ez a hely is, úgy tűnik, alátámasztja a korábbi, *maszkra* vonatkozó érvelésünket: a Szentlélek látja a maszk álvalósága által elfedett és meghazudtolt isteni valóságot.

Vakság és látás

A nézőpontok kérdésének beemelésével Luther érzékenyen problematizálja az ontológiai kérdést. Ez a problematizálás kétségtelenül akkor jut a csúcspontra, amikor az oldás és kötés papi jogosultsága kapcsán azt mondja: „Ha viszont valaki [ti. a pápisták] mit sem tud a hitről, és nem ismeri Krisztust, akkor lehetetlen látnia, hogy Isten szerint mi bűn, és mi nem. A hitelenség vaksága ugyanis arra kényszeríti őket, hogy jónak nevezzék azt, ami rossz, és rossznak nevezzék azt, ami jó, és így teljességgel tévútra jussanak.” (WA 12: 185)

Az ebben a gondolatban tükröződő teológia már a korai Luthernél kifejezetten megjelenő, sőt a Luther gondolatait szervező felismerés újbóli megfogalmazása. Ez a teológia a

*Heidelbergi disputációban*⁵ már 1518 tavaszán kiforrott alakjában jelenik meg. Ebben a most előttünk álló 1523-as iratban Luther arról beszél, hogy a hitelenség vakká tesz, de nem akárhogyan. Ez esetben ugyanis nem olyasfajta vakságról van szó, amely egyszerűen nem lát, azaz amely számára nem érzékelhető az, ami a látás számára érzékelhető, hanem a hitelenség vakságának a sajátossága az, hogy lát, csakhogy éppen ellenkezőleg, mint ahogyan a dolog előtte van – ez ennek a vakságnak a *differentia specificája*. Ez azt jelenti, hogy egyrészt hamis valóságot vagy álvalóságot tételez valóságnak – ami ugyancsak alátámasztja korábbi, a maszk fogalma kapcsán megfogalmazott tézisünket –, másrészt, ezzel szoros összefüggésben, nincs tudatában vakságának, ezért is nevezheti Luther ezt a vakságot öncsalásnak (WA 12: 187). Ha a vakság nem látja a dolgot, hanem csak úgymond sötétséget lát, akkor tudja, hogy vak. Ám ha a dolog helyett másik dolgot lát, akkor úgy véli, hogy lát. Mit is lát a vakság Luther e megfogalmazása szerint? Nem semmit, nem is egyszerűen mást, hanem annak éppen az ellenkezőjét, ami előtte van, tehát ez a vakság, nevezzük most így, ellentételező vakság: felcseréli a bűnt azzal, ami nem az, a rosszat jónak mondja, és a jót rossznak. Ami e vakság számára ellentétesen jelenik meg, az e vakság számára koherens álvalóságot képez, ezért lehet meggyőződve arról, hogy lát. E látszatvalóság nélkül ez nem lenne lehetséges.

Luther itt megjelenő gondolatmenete szerint azok a vakok, akik „mit sem tudnak a hitről, és nem ismerik Krisztust”, jelen esetben a kortárs hamis papok. A hitelenség álvalóságot valóságnak tételező vaksága mellett tehát létezik egy másik nézőpont is, amely ugyanaz, mint amit korábban Luther a Szentlélekhez kötött. E látás számára robban be az az új, mondhatni forradalmi ontológia, amelynek Krisztus a centruma. Próbáljuk meg e tanulmány kereteit nem feledve vázolni, miért jelent Krisztus valósága egy új, máshoz nem hasonlítható, ezért forradalminak nevezhető ontológiát. Luther azt írja, hogy Krisztus által válik csak láthatóvá, hogy mi bűn, és mi nem az. Ami röviden azt jelenti – néhány gondolati lépést most nem kifejtve –, hogy egyedül Krisztus által mutatkozik meg a valóság, ami ebben a kontextusban természetesen azt jelenti, hogy Isten valósága. Krisztus eszerint nem egy lehetséges módja Isten valósága megmutatkozásának, hanem az egyetlen. Hogyan történik azonban ez a megmutatkozás? Ebben az iratban ez a kérdés nincs részletesen kifejtve, ám e gondolatmenet egészét is átjárja, mintegy bűvópatakként. Az Atya megmutatkozása a bűneset következtében nem lehet közvetlen, hanem csakis közvetett, mégpedig mivel – János evangéliumának szóhasználatával élve – a világosság nem egyáltalán, hanem a sötétségben és a sötétségen jelenik meg.⁶ Megjelenésében ezért elkerülhetetlen a közvetettség, amely ezúttal is ellentételező, ami azt jelenti, hogy Isten gazdagsága szegény-

ségként, dicsősége megvetettségként, uralma szolgálatként, hatalma kiszolgáltatottságként stb. jelenik meg.⁷ Így viszont rettentő zavarban találjuk magunkat. Az Atya Krisztusban ellentételező közvetettségben jelenik meg? Ezek szerint Isten is maszkot húz, és másként, épp önmaga ellentétéként jelenik meg? Nem erről szól a kereszt, és nem épp ezért az értelem botránya? Ám ha így van, hogy hogy nem válik ez a maszk, Isten sötétségben való megjelenésének maszkja hazugsággá, álvalósággá, a valóság illúziójává, ahogyan ezt a hamis papok és a hitelenség vakságának lutheri jellemzése során láttuk?

Elfedő látszat és feltáró látszat

Luther radikális paradoxontológiájának egyik leginkább meghatározó eleme az, hogy hogyan gondolkodik a látszatról, végső soron mondhatjuk azt is, hogy a megjelenőről, a maszkról. Gondolkodásában ugyanis következetesen végigvisz egy megkülönböztetést, még ha rendszeres, elméleti munkában nem is fejt ki ezt. Kétféle látszatról beszél, amelyeket így írhatnánk le: elfedő látszat és feltáró látszat. Az elfedő látszat eltakarja a valóságot, hogy egy álvalóságot állítson a helyébe – ahogyan ezt a szóban forgó szöveg kapcsán igyekeztünk kifejteni. De nem csak hazug látszat létezik. Sőt, a hazug látszat feltétele is az a látszat, amely feltár: tudniillik ami nem azért látszat, mert eltakarni akar, hanem ellenkezőleg, megmutatni. Ha a valóság, amelyet meg akarunk mutatni, attól, akinek ezt meg akarjuk mutatni, olyannyira más természetű, akkor a közvetlen megmutatás lehetetlen, a megmutatás csak indirekt lehet. Ez esetben tehát a látszat nem megcsal, hanem ellenkezőleg: látáshoz vezet. Isten maszkjai ilyen látszatok. Azért van tehát rájuk szükség, mert – maradva a jánosi szóhasználatnál – a világosság a sötétségben jelenik meg.

Krisztus ontológiailag azért jelent forradalmat, mert a látszat, a megjelenés fogalmát írja újra: Isten benne emberként jelenik meg és válik láthatóvá, de úgy – és itt a krisztológia csúcspontja –, hogy az emberi alak⁸ nem valóságot elfedő, hanem azt feltáró, mégpedig indirekt módon, ami végső soron azért lehetséges, mert az emberi alak bevonódik az istenvalóságba. Ha elfogadhatónak tartjuk a megkülönböztetés érdekében az igaz látszat fogalmát, akkor az igaz látszat paradoxont jelent: az indirekt megjelenés maga a megjelenő részévé válik. Maradva az eddigi szóhasználatunknál, és egyúttal próbálva nem megijedni tőle: az igaz látszat az a paradoxon, amikor a valóság ellentétét mutató maszk mögött rejlő valóság azonos a maszkkal. Az ebben az azonoságban elrejtőzve feltáruló valóság ontológiai rangja magasabb a nyíltan megmutatkozó valóságnál, hiszen magához

⁷ Vö. Luther 1530-ból való megfogalmazásával: „Mert ez a mi Urunk Istenünk dicsősége, hogy méltóságát, bölcsességét és hatalmát szegyen, ostobaság és gyengeség által jelenti ki.” (WA 32: 121; LVM 6: 368. o.)

⁸ Alak, forma – Fil 2,5–11-ből való kifejezés (gör. *morphé*).

⁵ Magyar nyelven Nagybockai Vilmos fordításában (LUTHER 1999).

⁶ Lásd mindenképp János evangéliumának prólogusát.

emeli a tőle különváltat is, azt, amely számára valóságként akar megjelenni. Mielőtt nagyon úgy érezhetnénk, hogy érdek nélküli spekulációkba bonyolódtunk, igyekszem elmondani, miben látom ezeknek a megfontolásoknak az értelmét.

Egyrészt a szóban forgó szöveg úgy beszél Krisztusról, mint aki által egyedül lehet látást nyerni a valóságra, nélküle az ember vak. Ezért írja Luther: „Most, amikor a dolog [mármint a papi hivatalban rejlő sokféle hamisság] átlátszóvá és nyilvánvalóvá vált, nem szabad továbbra is kigúnyolni és kicsúfolni Istent, hanem úgy kell kerülni ezeket a hazug maszkokat, mint a lelkek legrosszabb pestisét és Isten egyházának leggyalázatosabb csúffá tételét.” (WA 12: 174)

Mi ez a *most*, amiről itt Luther beszél? Most lepleződött le a hazugság, és vált „átlátszóvá és nyilvánvalóvá” a színjáték mibenléte, mert most lett Krisztus ismeretes (újra) az ő igéje, azaz a Szentírás által. Számunkra ebből az az érdekes, hogy Krisztus valósága áttetszőséget teremt, a dolgok annak mutatkoznak jelenlétében, amik. Krisztus valósága pedig a hit számára válik jelenvalóvá. Másrészt azonban a hit számára megjelenő Krisztus-valóság, amely áttetszőséget teremt, maga korántsem áttetsző, hanem – ahogyan igyekeztem kifejezni – maga az elrejtőzésben feltároló istenvalóság. Semmihez sem fogható, előzmény nélküli ontológia ez: a Krisztusban rejtőző-feltároló istenvalóság paradoxona szül áttetszőséget az álvalóság vonatkozásában. Mindkét ágra csodálkozva tátva marad az ember szája: a paradoxon áttetszőséget szül, lefejt a hazug maszkokat, és a paradoxon (azaz az igaz látszat, nem pedig a nyilvánvaló valóság) szül áttetszőséget. Krisztusban tehát a teljes, addig bevett ontológiai struktúra felborul, és később sem tud egyetlen ontológiai struktúra sem helyet adni egy olyasféle valóságnak, mint Krisztus.⁹ Ennek illusztrálására a következőkben hátrafelé, a görög, platóni hagyomány felé tekintek. Ezzel a pillantással is az a célom azonban, hogy a Krisztus-középpontú ontológia sajátlagosságát még világosabban lássuk, miközben egyúttal ennek apropóján a konklúziót is igyekszem megfogalmazni.

A platonikus és a Krisztus-középpontú ontológia

A görög-platóni hagyományban a létrangsor aszerint szerveződik, hogy az adott réteg mennyire van közel vagy távol a nyílt valóságtól: minél közelebb, annál inkább része van

⁹ A modern kor legjelentősebb ontológiáját minden bizonnyal Heidegger dolgozta ki a *Lét és időben*. A mi szempontunkból főképp a mű bevezetése figyelemre méltó, ahol Heidegger megkülönbözteti egymástól a fenomént, a látszatot és a jelenséget. A fenomén magát mutatja meg, a látszat úgy mutatja meg magát, amilyen nem, a jelenség pedig nem-megmutatkozást jelent (HEIDEGGER 2007, 45–49. o.). Ebben a struktúrában az a fajta megjelenés, amelyről itt igyekszünk gondolkodni, nem helyezhető el, ahhoz ugyanis számolni kellene azzal a – nevezzük így – paradox látszattal, amely magát olyannak mutatja meg, amilyen nem, miközben e megmutatkozásban olyan is, amilyen nem.

az igazságban, ezért a létrangsor előkelőbb helyét foglalja el.¹⁰ Ezért a nyílt valóságnál az a tapasztalt valóság, amelyet élünk, amely részeseül ugyan a nyílt valóságból, de ahol ez rejtve-keverve jelenik csak meg, alacsonyabb rendű; ennek visszatükröződései pedig, amelyek a tapasztalt valóságnak is csak az illúzióját keltik, még alacsonyabb rendűek. A Krisztus-középpontú ontológiában ez a létrangsor felborul: az élt valóság itt szintén részeseül a nyíltság világosságából a teremtés révén, de mivel Isten valósága az emberré lett Krisztusban teljeseedik ki – ahogyan korábban erről volt szó –, az élt valóság nem alacsonyabb rendű a nyílt valósághoz képest, hanem éppen hogy előkelőbb helyre kerül a létrangsorban Krisztus áldozata révén. A Luther által előtérbe állított nézőpontok kérdését is beemelve pedig a nyílt valóság, vagy ami ugyanaz, a nyíltság igazsága a szabadulás után kiáltó ember számára nem értelmezhető, vagy mondhatjuk úgy is: a sötétség számára a világosság nem valóságyszerű önmagában, hiszen elérhetetlen. Innen nézve is igazolódni látszik tehát a létrangsorban elfoglalt helye. A hamis leképezések (Luther tud olyan leképezésről is, amely nem hamis, csak ez a gondolat a szóban forgó iratban nem jelenik meg), azaz a Krisztus-valóságot meghamisító színjáték, festett kép, maskara – mint láttuk – koherens álvalóságot képez, ezért ugyancsak része, egyúttal határa ennek a létrangsornak. Az áttekinthetőség kedvéért megpróbálom ezt egy táblázatban összefoglalni:

Platonikus felfogás		Krisztus-hívő felfogás	
Valóságrétegek	Létrangsor	Valóságrétegek	Létrangsor
Nyílt valóság (igazság)	1.	Nyílt valóság (igazság)	2.
Élt valóság = részeseülő valóság	2.	Élt valóság = a paradoxon valósága (igazsága) (= a nyíltság tulajdonképpen, kiteljesedett igazsága)	1.
Álvalóság (hazugság) (= az élt valóság illúziója)	3.	Álvalóság (hazugság) (= a nyílt valóság illúziója)	3.

Hadd emeljek ki még két szempontot az eddigieken túl. Az egyik, hogy az összevetés kidomborítja, hogy a Krisztus-középpontú ontológiában az álvalóság nem az élt valóságot akarja mímelni, hanem a nyílt igazságot. Itt az álvalóság nem a másik esetben egymásból eredő rangsor utolsó foka, és így nem az igazságból már csak részeseülő réteget imitálja, hanem mivel a paradoxon a nyílt valóság kiteljesedése, ezért az álvalóság ebben az esetben a nyíltság imitálását végzi. Ez elemzéseink szempontjából azért figyelemre méltó, mert a hazugság

¹⁰ A platonikus létan legismertebb kifejtése PLATÓN *Államában* található, az úgynevezett vonal- és barlang hasonlatban (2018, 351–356., 357–364. o. [509d–511e; 514a–518d]).

ontológiai rangja ekkor sokkal erőteljesebben mutatkozik meg, ami azt is jelenti, hogy a hazugság ereje sokkal világosabban kivehető. Luther, mint láttuk, a kortárs hamis papok működését színházhoz hasonlította. Ez az álvalóság azonban épp a Krisztus-paradoxont támadja azzal, hogy azt állítja, csak színház: hiszen a hatalom és dicsőség nyíltságába érkezünk, hol itt a paradoxon? – kérdezi. Nincs még egy olyan ontológia, amely a hazugságot ily módon tudná leleplezni.

A hermeneutika első elvének ontológiai megalapozottsága

A másik szempont egyúttal ennek az elemzésnek a konklúzióját is jelenti. Eddig Luther 1523-as iratának egyes gondolatait szem előtt tartva vázoltunk egy hármas valóság szerkezetet, amelynek hátterén, véleményem szerint, Luther szóban forgó szövege is kibomlik. Ám az imént azt láttuk, hogy e hármas létszerkezetnek megvan az előzménye a görögösnél is, legalábbis ami a létrétegek hármasságát érinti. Mennyiben tekinthető rendkívülinek a Luther által érvényesített bibliai valóság szerkezet? A létrétegek közötti mozgás lehetősége nem egyedi, hiszen a görög nevelésgondolat¹¹ ugyancsak ezt a lehetőséget veszi alapul. A Luthernél megjelenő hármas valóság szerkezet rendkívülisége abban áll, hogy az élt valóságot a lehető legteljesebb mértékben felértékeli e valóság szerkezetben belül. E felértékelés történhetne persze úgy, hogy az élt valóságot mintegy a legtökéletesebbnek állítja be, minek folytán az élt valóság diadalmas örömben számolhatná fel a hármas szerkezetet. Ám e felértékelés mikéntje a rendkívüli: Luthernél ugyanis a krisztusi paradoxon, azaz az Istenember, mint mondtuk, elrejtőző-feltáruló valósága értékeli fel az élt valóságot, amely Krisztus fényében lepleződik le egyszerre sötéttségében (bűnösségében) és világosságában (teremttségében). Ebben az ontológiában Krisztus a horgony, egyedül az ő valósága teremti meg ugyanis az élt valóság paradox voltát, és ő is teszi ezt felismerhetővé.

Az élt valóság eszerint, ahogyan láttuk, Krisztusban a létrangsor élén áll, de sem nem tiszta igazság, sem nem tiszta hazugság. Ami persze nem jelenti azt, hogy a megkülönböztetés képessége ne adathatna meg az embernek ebben az élt valóságban. De ő maga az élt valóság Krisztus-paradoxonától nem szabadulhat, amíg él. Aminek, ahogyan erre ezeknek az elemzéseknek az elején utaltam, meghaladhatatlan antropológiai és így hermeneutikai következményei vannak. Az ember ugyanis a hitben sem válhat meg az élt valóságtól, azaz paradoxon mivoltától: egyszerre igaz és bűnös, szegénységben gazdag, üldözötten szabad stb., röviden: sem nem egyik, sem nem másik, nem beérkezett, csak úton lévő vándor. Ebben mutatkozik meg az itt vázolt hármas létszerkezet értelme. Benne megalapozást nyer ugyanis egy új emberkép,

olyan, amely a valóságtól eltérőként leplezi le akár azt, ha az emberről csak mint bűnösről, akár azt, ha csak mint igazról gondolkodunk. Ha viszont az élt valóságban mindkettő kizárólag egyszerre állítható az emberről, akkor ezzel a hübrisz dagadó vitorlája kifogy a szélből, azaz nem marad semmilyen hivatkozási alapja az emberi gőgnek. És azért mondtam azt, hogy e krisztusi valóság szerkezetnek, ahogyan az Luthernél megjelenik, végső soron hermeneutikai vetülete van, mert a nem beérkezett, Krisztusra tekintő vándor ember mindig Krisztusra utalt marad, és bár a megkülönböztetés ajándékával élnie kell, nem jut olyan vakságra, hogy saját hübriszének éles fényétől ne lássa az Istenembert. Ez pedig a Krisztus-, Szentírás- és önértelmezés első elve.

Bibliográfia

Rövidítések

- LDStA 3 = LUTHER, Martin: *Lateinisch–deutsche Studienausgabe*. Szerk. Wilfried Härle et al. 3. kiad. Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig, 2009.
- LVM 3 = LUTHER, Martin: *Felelősség a gyülekezetért*. Szerk. Csepregi Zoltán – Horváth Orsolya. Luther Kiadó, Budapest, 2023 [megjelenés előtt]. (Luther válogatott művei 3.)
- LVM 6 = LUTHER, Martin: *Prédikációk*. Szerk. Csepregi Zoltán – Horváth Orsolya. Luther Kiadó, Budapest, 2015. (Luther válogatott művei 6.)
- WA = LUTHER, Martin: *Werke. Kritische Gesamtausgabe (Weimarer Ausgabe)*. 1–73. köt. Böhlau, Weimar, 1883–2009.

Felhasznált irodalom

- FABINY Tibor 2021. *Isten maszkjai. Luther olvasása közben*. L'Harmattan, Budapest.
- HEIDEGGER, Martin 2007. *Lét és idő*. Ford. Vajda Mihály – Angyalosi Gergely – Bacsó Béla – Kardos András – Orosz István. Osiris, Budapest.
- LUTHER Márton 1999. *Heidelbergi disputáció*. Ford. Nagybockai Vilmos. Magyarországi Luther Szövetség, Budapest.
- PLATÓN 2018. *Állam*. Ford. Szabó Miklós – Steiger Kornél. Atlantisz, Budapest.
- REUSS András 2009. Az egyházépítő Luther – néhány 1523-ban keletkezett írása alapján. In: Korányi András (szerk.): *Megújulás és megmaradás. Fabiny Tibor-émlékkönyv*. Luther Kiadó, Budapest. 75–95. o.
- TUBÁN József 2018–2019. „Pásztorát tőled kapta néped”. A lelkesi hivatal/hivatás teológiai tartalma és alkalmazása a lelkesi eskü tükrében. 1–2. *Keresztény Igazság*, 120. évf. 4. sz. 9–14. o.; 121. évf. 1. sz. 5–13. o.
- WENDEBOURG, Dorothea 2017. Das ordinationsgebundene Amt. In: Peter Zimmerling – Wolfgang Ratzmann – Armin Kohnle (szerk.): *Martin Luther als praktischer Theologe*. Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig. 463–476. o.

¹¹ Az „elfordítás művésze” (gör. *periagóge*) (PLATÓN 2018, 364. o. [518c–d]).

Az evangélikus szerzetesi közösségek

*A tanítványi lét megélésének lehetséges formái az evangélikus egyházban**

■ CSERMELY PÉTER

Evangélikus szerzetesi közösségek? Néhány olvasó bizonyára felkapja a fejét a cím olvastán, hiszen emlékszik arra, hogy Luther Márton munkásságának és a reformációnak egyik fontos következménye volt a „rendek” megszüntetése: így a papi rendé és a szerzetesrendeké is. Amikor 2019-ben az evangélikus szerzetesi közösségekről írt szakdolgozatom (CSERMELY 2022) leendő témájával először találkoztam, noha emlékeztem arra, hogy nagynéném, a pécsi Csermely Ilona diakoniszsa életmódot folytató ember volt, magam is úgy gondoltam, hogy evangélikus szerzetesi közösségek – úgy általában – nincsenek. Munkám egyik legfontosabb tanulsága az volt, hogy legalább negyvenhat evangélikus szerzetesi közösség (mind a reformáció előttről „ránk maradt”, mind pedig újonnan alapított formában) a világ számos országában ma is létezik.

Luther, az evangélikus hitvallási iratok és a szerzetesi életmód

Luther Márton már *A német nemzet keresztyén nemességéhez* című, 1520-as munkájában megemlíti, hogy a papok és a szerzetesek örökös nőtlenységére vonatkozó szabályok helytelenek (LVM 2: 198. o.).

Philipp Melanchthon 1521-es *Loci communes* című könyvében amellet érvel, hogy a Szentírás a szerzetesi fogadalmat sem nem parancsolja, sem nem ajánlja (sőt, mivel a Szentírás a Szentlélek szabadságát mutatja be, mindenfajta fogadalom ellen van). Érvel amellet is Jézus szavaival (Mt 19,12), hogy a szüzesség csak keveseknek ajánlott, valamint hogy a szegénység és az engedelmisség minden keresztyén emberre egyformán kötelező. Bemutatja, hogy a koldulás nem következik a szegénységre való biblikus utalásokból, hiszen azok számos helyen a munkával megszerzett vagyonnak a szegények javára való felajánlását kéri (MELANCHTHON 2014, 73–75. o.). Melanchthon ugyanakkor a kérdés ennél részletesebb megbeszélésébe és egyértelmű állásfoglalásba nem bocsátkozik.

Luther 1521-es *Tételek a fogadalmakról* (*De votis monasticis iudicium*) című művében foglalkozik részletesen a szerzetesi fogadalmakkal (LM 3: 1–25. o.). Gondolatmenete a hitből indul ki (1–12.), amelyet az érdemszerzésért végzett

jócselekedetek elítélése és a Lélek által indított jó cselekedetek leírása követ (13–28.). A szerzetesi fogadalmat a törvény részének tekinti, amely tehát hit nélkül (ugyanúgy, mint a jócselekedetek) érvénytelen (29–47.). Luther tényként állapítja meg, hogy a szerzetesek képzelt hitből tették le a fogadalmukat, emiatt faképnél kell hagyniuk azt (48–53.). Nagyon fontos az 54. tétel: „Vagy, ha valaki éppen akarja, vagy tudja, hát tartsa meg fogadalmát és rendjét, és csupán az istentelenségről tegyen le.” Kiemelendő az 58. tétel is: „A fogadalmat és a szerzetesi állapotot pedig ismét megújíthatni a kegyesség új hiedelmével.” Luther részletezi a korábban elkövetett hibákat a kényszerfogadalmakkal (59–70.). A 71. tételben ismét leszögezi, hogy „[e]zzel azonban nem akarunk minden szerzetesi fogadalmat és életet kárhozatni”. A 78–80. tételben idézi Clairvaux-i Szent Bernátot mint „istenes életet élő fogadalmast”. Kiemeli, hogy a szentség csak a lelki élet, és nem a fogadalom következménye (81–86.). A törvény és a hit kettősségének a hit nélkül letett, így kárhozatra juttató és a hittel letett, helyes fogadalom közötti megkülönböztetésre használt fogalma végigvonul a többi tételen is. Leszögezi, hogy az ő korában a kolostorokban a hitről és a helyes életről semmit sem tanítanak (104–105.), így az engedelmisség önmagában nem ér semmit (127.).

* * *

Exkurzus

Luther Márton szerzetesi fogadalmakról írott könyvének összehasonlítása Ávilai Szent Teréz A belső várkastély című könyvével

Ávilai Szent Teréz a „belső várkastély” harmadik lakásában ír azokról, akik a mindennapi cselekedeteik szintjén látszólag ugyan szent életet folytatnak, ámde nagyon messze vannak még attól, hogy Jézusnak átadják az életüket. Ebből a részből idézek néhány fontos mondatot.

„Úgy hisszük mi, akik szerzetesi ruhát viselünk, és a magunk akaratából öltöttük fel azt, és elhagytuk Őrte a világ minden dolgát és mindent, amit birtokoltunk (még ha csak Szent Péter hálója lett volna is az, mert úgy látja Ő, hogy sokat ad, aki mindenét odaadja), mi már mindent megtettünk. Nagyon jó elhatározás ez, ha valaki kitart benne, és még csak vágyaiban sem tér vissza az első lakás csúszómászói közé, mert nem kétséges, hogy ha kitart ebben a lemeztelenített-

* Jelen tanulmány a 2022 júliusában evangélikus lelkésszé ordinált szerző Evangélikus Hittudományi Egyetemen megvédett szakdolgozatának (CSERMELY 2022) rövidített formája.

ségben és mindennek elhagyásában, akkor eléri azt, amire törekszik. De csak azzal a feltétellel – és lássátok, hogy figyelmeztetek rá benneteket –, ha haszontalan szolgálának tartja magát, ahogyan Szent Pál vagy Krisztus mondta, és ha úgy hiszi, nem kötelezte rá a mi Urunkat, hogy ilyen kegyelmeket adjon neki, hanem inkább, minthogy többet kapott, többel tartozik.” (ÁVILAI SZENT TERÉZ 2011; 104–105. o.)

Úgy gondolom, hogy igen hasonló gyökerekről indul ki a két gondolatmenet. 1. Csak az a szerzetesi fogadalom valódi fogadalom, amely teljesen önkéntes volt. 2. Ávilai Szent Teréz ebben a fejezetben részletesen kifejti, hogy nagyon megszűn van még Jézustól (a várkastély hetedik, legbenső lakásától) az, aki az életét az életmód szintjén adta még csak át neki. Nagy képmutatással válik egy ilyen élet akkor, ha nem párosul a legtejsőbb alázattal. A Jézushoz vezető útnak csak a további részeiben (majd csak a negyedik lakástól indulóan) kerül a lélek közvetlen kapcsolatba Istennel. A két gondolatmenet gyökere azonos: a szentség csak a lelki élet, és nem a fogadalom következménye.

* * *

Luther Márton 1523. április 10-én írta meg *Az apácák kolostorból való kilépéséről* című művét (LM 3: 411–424. o.), minek utána a helyi plébános segítségével 1523. április 4–5-én kilenc (szülei döntése alapján, akarata ellenére kolostorba került) apácát megszöktetett a nimscheni zárdából, akiket később mind kiházásított. Az írásban Luther hangsúlyozza, hogy az apácák együttesen tisztességüket és becsületüket megőrizve hagyták el a zárdát, és korábban is többször kérték azt, hogy ezt megtehessek, de a szüleik nem engedték. Leírja, hogy a zárdában igen ritkán volt igehirdetés, valamint idézi 2Kor 9,17-et a jókedvű adakozóról, ami ezen apácák esetén nyilvánvalóan nem teljesült. Itt sem ítéli el általánosan az apácáság intézményét, hiszen a Szentlélek adhat mindehhez jókedvet, de úgy gondolja, hogy korának ezer apácájából egynél teljesülhet ez. Luther 1Kor 7,7 alapján azzal érvel, hogy a szűzi életmód Isten adománya, amire emberi fogadalmat tenni nem lehet. Saul példáját hozza 1Sám 14,24–44-ből, ahol Saul is letett fogadalmáról a nép kérésére, amikor betartásával fiát, Jonatánt kellett volna megölnie. Istenkísértésnek tartja, ha ilyen kényszeredett fogadalom betartására imádsággal kéri Istent. Azzal érvel, hogy az egyik isteni eredetű helyzetből a kilépéssel egy másikba, a házasságba léphet át az apáca.

Az *Ágostai hitvallás* XXVII. pontja mindezt történeti kontextusba helyezi azzal, hogy Augustinus idején még szabad társulások voltak, az örökfogadalmat később vezették be, és sokszor döntésképtelen kiskorúakat adtak be kolostorokba (KK 2: 53–54. o.). Visszatérő módon kárhóztatja a fogadalmak érdemszerző erejére való hivatkozást. Példaként hozza fel az egyházi törvények ellentmondásosságát, amelyek tizenöt vagy tizenhét éves kor előtt tiltják a fogadalmakat, valamint azt, hogy a pápa nem ritkán adott e fogadalmak alól felmentést.

Érdekes a 39. pont fogalmazása: „...ezek a szokásos fogadalmak [...] érvénytelenek” (uo. 57. o., kiemelés tőlem; ugyanakkor a fejezetet lezáró mondat már megkülönböztető jelző nélkül mondja ki, hogy az érdemszerzésre való hivatkozás a fogadalmakat általánosan érvénytelenné teszi). Figyelemre méltó a 48. pont indirekt említése is: „...ezzel a csodálatos angyali kegyességgel, a szegénység, alázatosság és szűzesség színlelésével kápráztatják el az emberek szemét.” (Uo. 58. o.)

Az *Apológiának* a szerzetesi fogadalmakkal foglalkozó XXVII. fejezete a visszaéléseket részletezi, amelyek egyik legfontosabbika a szerzetesi életmódot érdemszerzőként, az örök életre való „direkt” belépőként való kezelése. Összefoglalásként a „fogadalmyszerű” képmutatást ítéli el, és nem a valóban szent életformát (amelyhez azonban nem a fogadalom, hanem Krisztus ereje segíti hozzá az embert; KK 3: 304–325. o.).

Az 1538-ban megírt *Schmalkaldeni cikkek* III. 14. pontja (KK 4: 72. o.) foglalkozik a szerzetesi fogadalmakkal. A kolostori életre való fogadalmakat azonosítja a magát „jobb életűnek” hívó kereszténnyel, aki jó cselekedetekkel akar másokat a mennybe segíteni, és így elvetendőnek tekinti. Azt a vélekedést idézi, amely szerint a szerzetesi fogadalom egyenértékű a keresztséggel, amely ellen határozottan fellép.

Összefoglalva a fentieket: Igen tanulságos volt a számomra megfigyelni azt az arányeltolódást, amely 1521 és 1530 között a lutheri és melanchthoni álláspontban végbement. 1521-ben még az érvelésnek legalább az egytizede a fogadalmak érvényességét mondta ki – például hozva Clairvaux-i Szent Bernátot. 1530-ra mindez az *Ágostai hitvallás* XXVII. 39. és 48. pontja indirekt említéseibe szorult. Ez – úgy érzem – az elmergesedő vitaszituáció terméke is, amely a kezdeti viszonylagos kiegyensúlyozottság helyett fokozatosan egyre inkább a vitajelleget domborította ki. Más konkrét helyzetre vonatkozóan, de ugyanerre a „kényszerpolarizációra” utal a későbbi *Egyességi irat* X. 6. pontja is: „Hisszük, tanítjuk és valljuk, hogy üldözés idején, amikor hitünk világos megvallását követelik tőlünk, ellenségeink előtt ezekben a közömbös dolgokban sem szabad meghátrálni...” (KK 5: 80. o.). Fontos hangsúlyozni, hogy a valóban szent életformát Luther és Melanchthon művei, valamint a hitvallási irataink (értelemszerűen) sehol sem ítélik el.

Evangélikus szerzetesi közösségek

A szerzetesi közösségek igen sajátos helyet foglalnak el az evangélikus egyház életében. A lutheri és a hitvallási iratokban megfogalmazott ellenérzéseknek köszönhetően nagyon kevés esetben váltak az evangélikus „fősodor” részévé (e kevés kivételek egyikének tartom a magyar diakonisszazomogalmat, amelyről a szakdolgozatomban írtam részletesebben, lásd CSERMELY 2022). Ugyanakkor az evangélikus hitéletet a kezdet kezdetétől fogva végigkísérik az újra és újra megalapított, viszonylag kis létszámú, de méretükhöz képest újra és újra nagy hatást kifejtő szerzetesi közösségek.

A világban létező evangélikus szerzetesi közösségekről összefoglaló munkára nem bukkantam. Az interneten fellelhető információk értékelése két okból is nehéz: 1. Kellően részletes iratok és személyes beszámolók híján sokszor nehéz megállapítani azt, hogy egy adott szerzetesi közösségnek milyen szoros a kapcsolata az evangélikus egyházzal, illetve annak alapvető hitelveivel. Így nagyon sok olyan, magát „evangélikusnak” leíró szerzetesi közösség létezhet, amely egy szigorúbb szűrő mércéjén már „fennakadna”, és nem lenne evangélikus. 2. Igen nehéz ellenőrizni egy adott honlapon leírtak hitelességét.

Németországban (legalább) tizenhat olyan evangélikus kolostor működik folyamatosan ma is, amelyet az evangélikus egyház a reformációban örökölt. Ezeknek a kolostoroknak a megtartását nagyrészt (négy kolostor, Amelungsborn, Börstel, Dambeck és Loccum kolostora kivételével) a IV. György hannoveri régens herceg által 1818-ban alapított Klosterkammer Hannover tette lehetővé. A szervezet eredete az 1500-as évekre nyúlik vissza. A szervezet 1818-as alapítása óta kezeli és tartja fenn a hannoveri tartomány kolostorait.¹

Amelungsborn első lutheránus apátja Andreas Steinhauer volt (1555–1588). A Clairvaux-i Szent Bernát ciszterci lelkiségét követő apátság közössége tíz körüli szerzetesből és kb. harminc-negyven oblatús támogatóból áll. A börsteli ciszterci apátságot 1246-ban alapították. Egészen a harmincéves háború végéig praktikus katolikus maradt. A vesztfáliai béke után, 1650-ben született az a máig fenntartott kompromisszum, hogy nyolc apáca evangélikus és kettő katolikus vallású. Ezzel a kolostor egyedülállóan ökumenikus hagyományt őriz. Ma már a közösségnek nem minden tagja él a kolostor területén. A loccum apátság ciszterci kolostora is a 16. században lett lutheránus. 1700-tól az apát házaseMBER is lehet. A szerzetesi közösség négy-nyolc tagú. Hannover evangélikus püspöke és az apátság által működtetett szeminárium igazgatója az apátság *ex officio* tagjai. Az isenhageni apátságot 1243-ban alapították ciszterci regulával, a reformáció során lutheránus lett. Az apátságba egyedülálló, illetve elvált nők vagy özvegyasszonyok kérhetik a felvételüket (általában hatvanhárom-hatvanöt éves kor felett, azaz aktív éveik után). Felvételüket követően az apátnő vezetésével az apátság mindennapos életét szolgálják. Mariensee apátságát 1214-ben alapították a ciszterci rend szabályai szerint. Az apátság 1543-tól lett evangélikus. Jelenleg hét tagja van. Medingen apátságát 1228-ban alapították. A 16. században az apátság apácai a Lüneburg hercegének felosztató szándékaival szemben vívott elveseredett harcban őrizték meg kolostorukat. A kolostor 1781-ben leégett, 1788-ra újjáépítették. Ma is népes kolostori közössége van. A wienhauseni női apátságot 1230 tájékán alapították. A ciszterci rendi szabályokat követő közösségnek jelenleg egy apátnő vezetése alatt tizenhárom tagja van.

¹ Az internetes forrásokat a szerző szakdolgozata (CSERMELY 2022) tartalmazza.

A dambecki Benedek-rendi apátságot 1224-ben alapították. 1607-től iskolává alakult. 1992-ben a József-testvérszövetség (Joseph-Bruderschaft) nevű evangélikus Benedek-rendi közösség újjáalapította a kolostort. Az ebstorfi Benedek-rendi női apátságot 1160-ban alapították, 1565-ben lett végképp lutheránus. Ma is lakott: fogadalmas nővérek élnek benne egy apátnő vezetése alatt. A lünei női apátság 1172-es alapításra tekinthet vissza. A 13. századtól követi a Benedek-rendi szabályokat. Az apácák itt is hősiiesen védtek a kolostorukat Lüneburg hercegével szemben. A kolostor megőrződött, és 1562-ben evangélikus lett. Jelenleg zömükben idősebb, egyedülálló nők, illetve elvált vagy özvegyasszonyok alkotják a kolostor közösségét. Walsrode női apátságát 986 előtt alapították. A Benedek-rendi regulát követő közösség a braunschweigi herceg ellen vívott negyvenévi harcban őrizte meg kolostorát. A kolostor 1570-ben lett evangélikus. 1720-ban újjáépítették. Közössége iskolákat és kórházat alapított. A többi kolostorhoz hasonlóan egyedülálló nőket, illetve elvált vagy özvegyasszonyokat várnak a soraikba ma is.

Ágoston-rendi regulát követett a barsinghauseni apáca kolostor, amelyet 1193-ban alapítottak, és 1229-ig férfi ága is volt. 1543-tól lett evangélikus a közösség, amely jelenleg az 1954-ben Magdeburgban alapított wolmirstedti diakonisszatestvériség része. A marienwerderi apátságot 1196-ban alapították, 1216-tól követi az Ágoston-rendi regulát. 1542-ben lett evangélikus. Jelenleg idősebb apácák otthona. Az obernkircheni apátságot a 800-as évek elején alapították az Ágoston-rendi hagyományok szerint, így a legrégebbi német kolostorok egyike. (A legendák szerint 936-ban magyar kalandozó támadás is érte...) 1565-ben lett evangélikus. Jelenleg tíz tagja van, akik az apátnő vezetésével segítik a kolostor mindennapi munkáját. A wennigseni apátságot 1200 körül alapították, 1455-ben tért vissza az Ágoston-rendi regulához. 1555-től vált evangélikussá. Az apátságban jelenleg csak az apátnő lakik, a többi tagja a saját otthonából *fliegende Konvent*ként („mozgó kolostor”) segíti a közösség életét. A wülflinghauseni kolostort 1236-ban az Ágoston-rendi hagyományokon alapították. 1593-tól lett evangélikus. A közösség 2013-tól újjászerveződött, és jelenleg is aktív életet él.

Hányatott sorsa volt a Riechenberg-kolostornak Goslarban. 1117-ben Benedek-rendi kolostorként alapították, 1569-ban lett evangélikus, majd 1794-ben feloszlott. A 19. századtól kezdték el újra kolostorként használni, 1989-től immár teljes mértékben evangélikus, Gecsemáné-kolostor néven várja a szemlélődő imádságra vágyókat. Érdekes helyzete van a fischbecki apátságnak, amely 955-ös alapítása óta folyamatosan működik. Az apátságot jelenleg egy kilenc tagú női tanács vezeti egy apátnő elnöklétével. A tanács tagjai (Stiftsdamen) elvált, özvegy vagy egyedül élő asszonyok, akik világi életük mellett látják el ezt a tisztséget. Igen hasonló a mai helyzete a bassumi kolostornak, amelyet 858-ban alapítottak, majd Benedek-rendi regulát követett, és 1541-től lett evangélikus. A petersbergi apátságot 1124-ben

alapították Ágoston-rendi regula szerint. 1999-től a Krisztus-testvériség Közössége (Communität Christusbruderschaft) alapította újra benne a kolostori hagyományokat. Hányattatott sorsa volt a marienfliessi kolostornak is, amelyet 1231-ben alapítottak, és amelyet hosszabb kihagyások (pl. az NDK évei) után jelenleg egy prior és priorissa vezetésével körülbelül harmincfős közösség népesít be.

A skandináv országokban (beleértve Izlandot is) a reformáció során a kolostorokat szinte kivétel nélkül bezárták. Csak Svédországban maradt meg néhány Ágoston-rendi, ciszterci, dominikánus, ferences, karthauzi, premontrai és Szent Brigitta-rendi kolostor. Ezek azonban nem váltak evangélikussá.

A 19. században alakultak meg a szolgáló evangélikus diakóniai közösségek, a diakonissza anyaházak és a férfiközösségek, mint pl. Kaiserswerth (1836); a brandenburgi johannita rendtartomány (1853); Neuendettelsau (1854); a berlini evangélikus Johannesstift (1858); Rummelsberg (1890); Augsburg (1891) stb. Ezekhez csatlakozott a magyar diakonisszáközösség. A rummelsbergi, a neuendettelsau és más szervezetek ma is próbálkoznak a régi modellek újragondolásával, a diakónátus korszerű megközelítésével (GREGERSEN-LABOSSA 2020).

A Németország számos tartományán kívül Ausztriában és Svájcban is jelen lévő Evangélikus Mihály-testvéreközösséget 1931-ben alapították. A közösség centruma a Kirchberg-kolostor. Igen aktív ifjúsági tagozata van. Tagokkal rendelkezik Franciaországban, Izlandon, Lengyelországban és hazánkban is. Szintén evangélikus alapítású, sok tartományra kiterjedő közösség Németországban az 1954-ben alapított Evangélikus-lutheránus Ima-testvéreközösség (Evangelisch-Lutherische Gebetsbruderschaft), amelyet talán az oblátusközösség megjelöléssel lehetne a legjobban jellemezni. A Communität Casteller Ring bajor női Benedek-rendi közösséget nem sokkal a második világháború után alapították. 1958-ban fogadta be őket a Bajor Evangélikus Egyház. Schwanbergben van kolostoruk, 1996-tól pedig Erfurtban, Luther korábbi kolostorában is működtetnek egy Ágoston-rendi közösséget. A közösség megalakulásában és lelkiségében Bonhoeffer példája nagy szerepet játszott és játszik. Az 1949-ben alapított bajor, mind férfi, mind női ágat tartalmazó Krisztus-testvériség Közössége (Communität Christusbruderschaft) működteti a már említett petersbergi apátságot. A közösség székhelye Selbitz, de Dél-Afrikában is van fiáléja.

A bencés hagyományokat követő evangélikus Szent Wigbert-kolostort 1967-ben hárman alapították az NDK-ban. A kolostort 1970-ben bezárták, majd Congregatio Canoniorum Sancti Augustini néven fokozatosan újraalapították, amely 1989 után fejeződhetett be véglegesen. Prior vezetésével működik, jelenleg három fogadalmas tagja van. A közösség családos, oblátus férfi és női tagjai évente négyszer találkoznak a kolostorban, és imádságos életet élnek. A kolostor emellett még egy támogatói, baráti kört is fenntart.

Németországban számos ökumenikus jellegű evangélikus közösség is működik. 1921-ben alapították az időszakos

(és nem örök-)fogadalmat megkívánó, ökumenikus harmadrendi humiliátusrendet (Humilietenorden), amely skandináv mintára (high church/Hochkirche) a *sola gratia* elvében és bibliafelfogásában evangélikus, egyház- és szentségfelfogásában azonban katolikus hagyományokat követ. Hasonló felfogású az 1929-ben alapított Magasegyházi Szent János-testvéreközösség (Hochkirchliche St.-Johannes-Bruderschaft) és a hatvanas évek végén alapított Magasegyházi Szent Ansgar-apostolátus (Hochkirchlicher Apostolat St. Ansgar) is. 1927-es német alapítású a ferences harmadrend evangélikus ága is. 1947-ben alapította meg Basilea Schlink és Erika Madauss Darmstadtban az Evangélikus Mária-nővéreközösséget (Evangelische Marienschwesternschaft/Evangelical Sisterhood of Mary), amelynek mára tizenegy fiáléja van szerte a világon. A közösség férfi ágát a kánaáni franciskánus fivérek alkotják (Kanaan-Franziskusbrüder). Ökumenikus közösség a Szent Mihályról elnevezett Rogate-kolostor Berlinben, amelyet az Ágoston-rendi Francis M. Schaar alapított 2010-ben. A közösség felekezeti különbség nélkül tart istentiszteletet és veszi az úrvacsorát.

Svédországban a Szent Brigitta-rend evangélikus ágát Nathan Söderblom uppsalai érsek támogatásával alapították 1920-ban. A rendnek jelenleg körülbelül kétszáz férfi és női tagja van Svédország mellett Finnországból, Dániából, Angliából és az USA-ból is. Az evangélikus rend jó kapcsolatot ápol az 1935-ben Elisabeth Hasselblad által Svédországban újraalakított katolikus Szent Brigitta-renddel. Ennek az evangélikus Szent Brigitta-rendnek ugyanabban a vadsteini kolostorban van az anyaháza, mint ahol a rend eredeti kolostorát 1346-ban megalapították. (Az eredeti, katolikus rendet 1595-ben IX. Károly svéd király feloszlatta.)

Paulina Mariadotter 1952-ben alapította a szemlélődő és másokat segítő Mária lányai (Mariadöttrarna) közösséget, amelynek Dániában és Finnországban is van fiáléja. A tagjai tisztasági, szegénységi és engedelmességi fogadalmat tesznek és kék habitust viselnek. Göteborgban működik a harmadrendi ferences regulát követő, 1979-ben alapított Klaradal-kolostor apácaközössége. A kolostori életet először 1996-ban Rävlanda városában kezdték el, majd 2007-ben költöztek a jelenlegi monostorba Sjövikben, amelyet 2010-ben szenteltek fel.

Két Benedek-rendi regulát követő evangélikus kolostor is van Svédországban. A salai Östanbäck-férfikolostort 1960-ban négy lundi és uppsalai teológus alapította. A jelenlegi otthonukat 1975-ben szentelték fel. A kolostor gyertyagyárt tart fenn, és egy templom építésére gyűjt adományokat. 1964-ben alapították a Szentlélek nővérei (Helgeandssystem) kolostorát az Uppsala melletti Alsikében. A nővérek oblátusközösséggel is rendelkeznek, és különösen aktívak a menekültek körében végzett diakóniai munkában.

Dániában 1927-ben alapították meg a Teológiai Oratórium (Theologisk Oratorium) férfiközösségét Koppenhágában. Finnországban 1994-ben jött létre az enonkoski monostor. A közösség oblátusközösség, amelynek tagjai

saját lakó- és munkahelyükön szolgálnak. A ferences harmadrendnek is működik finn ága. A rend a porvoói egyezmény szellemében az anglikán egyház része. Norvégiában az Ordo Crucist 1933-ban alapították. Az oblátusközösség férfi és női tagokkal rendelkezik számos más országban is.

Az USA-ban az első lutheránus nem gyülekezeti közösség a Beta Sigma Psi volt, amelyet 1925-ben alapítottak hallgatók számára az Illinois Egyetem campusán. Jelenleg körülbelül háromszáz tagja van, összesen eddig körülbelül hétezeröttszáz tagja volt az USA nyolc államában. Az elnevezésből a Sigma a lényeg, amely a spiritualitásra, a tudományosságra (scholastic) és a közösségteremtésre (social) utal.

1958-ban alakult meg a Benedek-rendi regulát követő Szent Ágoston-ház (St. Augustine House) férfi közössége a Michigan állambeli Oxfordban Arthur Kreinheder vezetésével. A közösség állandó tagjainak száma egy-három fő, de a ház sok ember számára nyújt ima- és elcsendesedési lehetőséget ma is. A Nyugat-virginiai Egyetem lutheránus oblátusközössége 2015-ben alakult. Napi többszöri imádságot és igetanulmányozást végez egy hétlakásos közös épületben, a Lutherhausban, valamint minden évben egyszer elvonulást szervez a St. Augustine House szerzetesi közösségébe. A közösség *postulant*, *novitiae* és *oblata* fokozatokat különböztet meg az elköteleződés szintjében, és a különböző fokozatok közötti átlépésre ünnepélyes keretek között kerül sor az egyetem lutheránus kápolnájában.

A Szentháromság-társaságot (Society of Holy Trinity) 1997-ben alapította meg huszonnyolc férfi és női evangélikus lelkész. 2015-re több mint kétszázötven tagja lett. Az aláíró lelkészek az imaéletüket egyre inkább elmélyítő hűséget vállalnak hivatásukban; példaszerű keresztény életet élnek; kollegiálisak egymáshoz; folyamatosan továbbképzik magukat, és őrzik egyházuk egységét. 2011-ben alakult meg a lutheránus ferences rend. Tagjai legalább egyéves jelölti és legalább ötéves novíciusi időszak után tisztasági, szegényességi és engedelmisségi örökfogadalmat tesznek.

Az Evangélikus Mária-nővérközösség brazil, kanadai, japán, koreai és paraguayi fiáléin, valamint a Krisztus-testvériség Közössége korábban említett dél-afrikai köztársaságbeli fiáléja mellett evangélikus szerzetesi közösség nyomát Európán és az USA-n kívül hosszú keresés után sem találtam. Ez lehet, hogy az interneten lévő leírásuk hiánya csupán, hiszen mára a világ evangélikusságának többsége Afrikában, Ázsiában és Dél-Amerikában él. A fentiekben említett fiálékon kívül csak egyetlen, 1932 és 1952 között működő evangélikus kolostorról olvastam Hong Kongban.

Összefoglalva a fentieket: Legalább tizenhat olyan evangélikus szerzetesi közösség létezik, amelyet az evangélikusság a reformációban örökölt. Az elmúlt kétszáz évben további több mint harminc evangélikus szerzetesrendet alapítottak. Az evangélikus szerzetesi közösségek számos sajátossággal rendelkeznek. Gyakori az ökumenikus megközelítés (például a börszeli apátság és a magasegyházi irányzat számos képviselője, így a humiliásterend, a Szent János-testvérközösség, a

Szent Ansgar-apostolátus és az evangélikus ferences rendek). A tagok általában megújítható fogadalmat tesznek, de előfordul (különösen az utóbbi esetekben) örökfogadalmat is. Fontos a német női rendeknek az a szabálya, hogy özvegy és elvált asszonyok is a tagjaik lehetnek. Számos közösség oblátus- (vagy nagyrészt oblátus-)közösségként működik, amely maximum fenntart egy kolostori elvonulásra alkalmas helyet. Sok helyen családos emberek is lehetnek egyenjogú tagok. A közösségek általános vonása a mély, Krisztus-centrikus spirituális tartalom, de a legtöbb igen sokrétűen segíti a körülötte élők életét is. Számos közösség missziós tevékenységet végez.

Zárszó

A tanítványi közösségek elsődleges helyei a meglévő gyülekezeteink. Semmilyen „szervezeti újítás” nem pótolhatja és nem is „kényszerítheti” a Szentlélek mindennap újból és újból szükséges megújító erejét. Nem mi fogjuk eldönteni, hogy ez a minket naponta megújító erő jelenleg hol van, és a jövőben még hogyan jelentkezhet egyházunkban. Egy kellő nyitottságú magyar evangélikus szerzetesi közösség ahogyan a múltban, úgy jövőben is a mindennapi megújulás egyik közvetítője lehet. Mindezt – természetesen – nem elkülönüléssel, hanem az evangélikus egyházszervezetbe való sokoldalú horizontális és hálózatos „beépüléssel” lehet csak elérni, amelyet a szerzetesi közösségnek magukat elkötelezettek szűkebb közössége mellett a közösséghez életmódjukkal is kötődők, illetve a közösség életében alkalmilag részt vevő szimpatizáns/baráti kör fokozatosan táguló közösségei erősítenek és jelenítenek meg. Urunk teremtő titkainak egyike, hogy elhív-e majd egy közösséget egy ilyen szerveződés létrehozására hazánkban.

Hivatkozott művek

- ÁVILAI SZENT TERÉZ 2011. *A belső várkastély*. Sarutlan Kármelita Nővérek – Jel Kiadó, Budapest.
- CSERMELY Péter 2022. *Az evangélikus szerzetesrendek*. Szakdolgozat. Evangélikus Hittudományi Egyetem, Budapest. <https://linkgroup.hu/docs/Evangélikus-szerzetesrendek-Csermely-Peter-2022.pdf>. (Letöltés: 2022. augusztus 1.)
- GREGERSEN-LABOSSA György 2020. A diakonátus szükségessége és esélyei a Magyarországi Evangélikus Egyházban. *Keresztény Igazság*, 128. sz. 7–13. o.
- Konkordiakönyv. A Magyarországi Evangélikus Egyház hitvallási iratai*. Szerk. Reuss András. 1–5. köt. Luther Kiadó, Budapest, 2008–2020.
- LUTHER Márton 2017. *Felelősség az egyházért*. Szerk. Csepregi Zoltán. Luther Kiadó, Budapest. (Luther válogatott művei [LVM] 2.)
- D. Luther Márton *egyházszervező iratai*. 3. köt. *A második időszaktól (1521. okt. 8. – 1523. ápr.) való iratok*. Szerk. Masznyik Endre. Wigand, Budapest–Pozsony, 1906. (D. Luther Márton művei [LM] 3.)
- MELANCHTHON, Philip 2014. *Commonplaces (Loci Communes)*. Concordia Publishing House, Saint Louis.

Újra az Eucharisztia kezdeteiről – különös tekintettel

Jusztinoszra^{*}

I. rész

■ BLÁZY ÁRPÁD

A tanulmány célja

Az eukharisztia témakörének aktualitását aligha kellene magyarázni,¹ gyakorlata azonban jelentős változásokon ment keresztül a kereszténység történetének két évezrede során. Az első jelentősebb változtatás – részben a krisztológiai vitáknak köszönhetően – a 4. századra datálható, ami a középkorban a római katolikus egyházban teológiai és praktikus szempontok alapján (például miseáldozat, transzszubsztanciáció, laikus kehely megvonása) folytatódott. A reformátorok újszövetségi alapokon, az eukharisztia/úrvacsora szinoptikus tradícióját szemük előtt tartva elemezték a 16. század katolikus misegyakorlatát, és fontos reformlépéseket tettek a 4. századra kialakult rend helyreállítására felé.

Szemelvények segítségével korábbi vizsgálódásainkban megpróbáltunk képet alkotni az ezt megelőző korszak, a patrisztikus irodalom kibontakozása idejének (1–3. sz.) eucharisztikus gyakorlatáról (BLÁZY 2020a; 2020b). Az idézett részletekből egyértelműen kiderült, hogy az eukharisztia ekkor még fajsúlyos teológiai nézetektől mentes testvéri, idővel szakrális asztalközösség jellemezte. Az kétségtelen, hogy az eukharisztia jegyeit kezdetektől fogva összefüggésbe hozták az utolsó vacsoráról szóló páli és szinoptikus tradícióval. Az asztalközösségben részt vevő megkereszteltek azonban mint „reménységtest” (vö. JANSSEN 2016, 35. o.) – egy kérdőjeles kivételtől eltekintve (1Apol 66,3) – még a szerzési igék citálása és erre való hivatkozás nélkül hitték a megmagyarázhatatlant, hogy ti. magával a feltámadott, élő Urral és így az odaátal-túlvilággal kerülnek kapcsolatba. Elgondolkodtató, hogy a 3. század elejéig egyetlen forrás sem használja magát a pap (ἱερεὺς/sacer-

dos) kifejezést² szolgálatot végző egyénre vagy csoportra.³ Az együttlét ekkor még a bűnbocsánat elnyerésén túl⁴ – fő hangsúllyal – a hálaadás és köszönet, illetve öröm alkalma volt, egyszóval: eukharisztia.

Ezt folytatandó jelen tanulmányban Jusztinosz vértanúnak (†165) az eukharisztia-közösségről szóló nevezetes beszámolóját tesszük tüzetesebb vizsgálat tárgyává, amely *Első apológiájában* olvasható (ÓÍ 8: 64–119. o.). Ezt követően korábbi megállapításainkat megpróbáljuk tovább pontosítani.

Bevezető gondolatok

1. A reformáció ötszázadik évfordulója alkalmából látott napvilágot Notger SLENCZKA figyelemre méltó munkája *Vom Alten Testament und vom Neuen Testament – Beiträge zur Neuvermessung ihres Verhältnisses* címmel (2017). E kötetéről részletes recenziót olvashatunk Friedrich HAUSCHILDT tollából a *Zeitzeichen* című német teológiai szakfolyóiratban (2018). Slenczka központi fogalmai közé tartozik az *Ent-eignung* (kisajátítás) kifejezés, amelynek értelmében egyáltalán nem tartja magától értetődőnek, hogy a Krisztus születése előtt keletkezett ószövetségi iratokat, azok szövegét/tartalmát *kisajátítva*, feltétlenül keresztény módon kellene értelmezni. Gondoljunk itt akár az ókeresztény írók tipológiai megközelítéseire, avagy Luther egyik alaptételére, a *solus Christus*ra. A reformátor szerint, ha egy ószövetségi toposz fordítása kérdésessé válik, és a lehetséges variánsok között van olyan, amelyik Krisztusra vonatkoztatva is megállja a helyét, akkor feltétlenül az a helyes fordítás.⁵ Ezzel szemben Slenczka leszögezi, hogy egy adott szövegből

² Szent Ignác következetesen püspök, presbiter és diakónus hármasságáról ír. Pl. *Trallésziéhez írt levél*, 1–3. ÓÍ 3: 176. o.; *Filadelfiaiakhoz írt levél*, 4,1. ÓÍ 3: 185. o.; *Polikárphoz írt levél*, 6,1. ÓÍ 3: 194. o.

³ A szóhasználat Észak-Afrikából terjedt el Tertullianus, illetve Cyprianus révén. Szent Ambrus már magától értetődően külön levitáról, áldozópapról és főpapról (levita, sacerdos, summus sacerdos) beszél a keresztiségre készülőknek *De mysteriis* című (Kr. u. 387. k.) dogmatikus művében. PL 16: 391; vö. BRADSHAW 2002, 201–202. o.

⁴ Vö. *Didakhé*, 14,1. ÓÍ 3: 100. o.; *Barnabás levele*, 5,1. ÓÍ 3: 225. o.; *Didaszkália*, 11. ÓÍ 5: 168–169. o.

⁵ E témakörhöz lásd DALFERTH 2018.

* A Magyar Patrisztikai Társaság által *Az eucharisztia az ókeresztény hagyományban* címmel megtartott (Bakonybél, 2021. július 1–3.) XX. országos tudományos konferencián elhangzott prezentáció írott/szerkesztett változata.

¹ 52. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus – Budapest, 2021. szeptember 5–12., illetve a 2020-as esztendő mind a római katolikus egyházban, mind a Magyarországi Evangélikus Egyházban az Eucharisztia/úrvacsora évének nyilvánították.

mindenfajta belemagyarázás nélkül, csak az egyetemesnek mondható és senkit, legfőképpen magát a szerzőt/szerzőket sem sértő üzenetet-tartalmat szabad kiemelni.

E komoly hullámokat keltő tétele mellett a szerző méltán hangsúlyozza, hogy a keresztény ősgyülekezet zsidó gyökereit és képzeteit természetesen *nem* kérdőjelezi meg, ám Jézus Krisztus evangéliuma *nem* vezethető le kizárólag a választott nép hitén alapuló gyökerekből. Már önmagában az a tény, hogy Isten Jézusban tárja fel magát az emberiség előtt, meghalad minden őtestamentumi igazságtartományt (*Wahrheitsraum*). Végso konklúzióként ezért okkal sürgeti az Ószövetség és az Újszövetség közötti kapcsolatrendszer árnyalását és pontosítását.

2. Az eukharisztia témaköre kapcsán nem lehet nem utalni egy, a Genézis könyvében található, Ábr(ah)ám történetébe beékelte, mindössze három rövid versből álló epizódra, amely felettébb komoly kérdéseket vet fel a keresztény olvasóban. A sziddím-völgyi csatát taglaló beszámolóba ágyazott rövid jelenetből arról értesülünk, hogy Melkicedek, Sáleem királya Ábrám elé járulván kenyeret és bort vitt eléje:

„*Melki-cedek, Sáleem királya* [מֶלְכִי־צֶדֶק מֶלֶךְ שָׁלֵם – nem Melki-sédek!] *kenyeret és bort vitt ki eléje* [ti. Ábrám elé]. *Ő a Felséges Isten papja volt, megáldotta őt, és ezt mondta: Áldott vagy, Ábrám, a Felséges Isten előtt, ki a mennyet és a földet alkotta! És áldott a Felséges Isten, mert kezdedbe adta ellenségeidet! Ábrám pedig tizedet adott neki mindenből.*” (1Móz 14,18–20)

Néhány izgalmas kérdés, amely felvetődik: Ki ez a Melkicedek (מֶלְכִי־צֶדֶק)? Hol van Sáleem? Talán Jeruzsálemről van szó, már ekkor? Hogy értsük: a „*Felséges Isten papja, ki a mennyet és a földet alkotta*”? Ő talán maga a teremtő Isten, aki Ábrámot is elhívta? Ha igen, akkor már másokat is elhívott? Sőt ekkor már papja(i) is van(nak)? „*Kenyeret és bort*” vitt Ábrámnak? Miért éppen ezeket? Ábrám „*tizedet adott neki*”? Hát nem Mózes által adatott a tized törvénye?

A Tóra zsidó magyarázóai a Melkicedek-jelenetet feltétlenül hiteles történetnek tartják (vö. el-amarnai cseréptáblák), mivel az 1887-es ásatások során többek között napvilágra kerültek a hűbéres királynak, Urusalimnak az egyiptomi kormányhoz írt levelei (vö. HERTZ 1984, 1: 131. o.). Szerintük a „Sáleem királya” kifejezés egyértelmű utalás Urusalimra, azaz Jeruzsálemre. A kenyér és a bor pedig nem más, mint a barátság és vendégszeretet jele Keleten (vö. uo. 132. o.).

Más kutatók az egész fejezetet egyedülállóan tartják, amelynek keletkezését – Mózes első könyvének egyéb, a pátriárkákról szóló elbeszéléseivel egyetemben – a babiloni fogság korára datálják (FINKELSTEIN–SILBERMAN 2003, 18., 25., 57. o.). A Sáleemhez-Jeruzsálemhez kötődő Ábrám alakján keresztül a fogság idején Júda tartományt a homlokterbe helyezni kívánó pánizraelita eszme jelenik meg, ezzel is igazolva Júda elsőbbségét Izrael történetének kezdetétől fogva. Tárgyalt passzusunkra vonatkozóan régészeti ásatások által azonosították a kerettörténetben (1Móz 14,7)

szereplő Én-Mispát, azaz Kádes települést, amely nem más, mint a Sínai-félsziget keleti részén található és főleg csak a Kr. e. 7–6. század fordulóján lakott Ein el-Kuderit (uo. 53. o.). Szerintük a pátriárkák, „Ábrahám, Izsák és Jákób egyszerre spirituális portrék és Izrael népének metaforikus őstyjai” (uo. 59. o.).

A Melkicedekkel kapcsolatos bibliai igehelyeket a vallástörténészek igen talányosnak tartják. Szerintük a papkirály adományai, a kenyér és bor egyértelműen az eukharisztia külső jegyeire utalnak. A kenyér – a benne levő só által – a földdel, míg a bor – a benne lévő kén által, a halhatatlanság italaként (életelixír) – a szellemvilággal köt össze. A kenyér feminin és szilárd, a bor maszkulin és folyékony, azaz az immanencia és transzcendencia jelképei, s ezért ember és Isten egységét jelképezik.

Melkicedek személye az egyházatyákat is foglalkoztat. A 2. század derekán az apologéta, Jusztinosz, majd egy századdal később Karthágó híres püspöke, Cyprianus szerint a Felséges Isten papja, Melkicedek nem más, mint maga Jézus Krisztus (vö. Zsid 7), aki a jegyeken keresztül tulajdon testével és vérével szolgált Ábrámnak.⁶

Következzék most néhány Krisztus korát megelőző példa a kenyér és bor kultikus-szagrális használatára a Mediterráneum keleti térségéből. A késő bronzkori Hettita Birodalom (Kr. e. 17–12. század) mágikus rítusai⁷ alapvetően egységes szerkezettel rendelkeztek, amelyek meghatározott rendben végzett verbális és manuális aktusokat foglaltak magukban.⁸ Minderről a fennmaradt több száz ékírásos lelet egyértelműen tanúskodik.⁹ A vizet és a bort a hettiták egymást helyettesítő matériaként kezelték, ami az ősbabiloni kortól egészen az újasszír korig adatolt,¹⁰ s ami Adolf Harnack alapos vizsgálódása nyomán az első két vagy két és fél század ókeresztény Eucharisztia-gyakorlatáról is elmondható.¹¹ A különböző céllal tartott rítusok között¹² találhatjuk azt a békítő szertartást (Maštiga-rítus¹³), amelynek elsődleges célja az egymással civakodó felek (családtagok)

⁶ Vö. Jusztinosz: *Párbeszéd*, 33,2; 113,4. ÓÍ 8: 172., 277. o.; Cyprianus: 63. *levél*. ÓÖ 19: 358–359. o.

⁷ Vö. YOSHIDA 1996; HAAS 2003; SCHWEMER 2006; GÖRKE 2010; NAGY 2013.

⁸ A rítusok felépítése: 1. a résztvevőkről; 2. esetleírás; 3. eszközök, hozzávalók; 4. az aktus; 5. rendelkezések. Lásd GÖRKE 2010, 172–184. o.; NAGY 2013, 1: 278. o.

⁹ Vö. https://www.hethport.uni-wuerzburg.de/txhet_besrit/textindex.php?g=besrit&x=x. (Megtekintés: 2022. szept. 2.)

¹⁰ Polyamatos feldolgozásuk által ismereteink állandóan bővülnek. Vö. NAGY 2013, 1: 301., 306. o.; HAAS 2008 – az eukharisztia során használt vízzel kevert borról lásd a 3. pontot.

¹¹ Vö. HARNACK 1891, 132–136. o.; vö. Cyprianus: 63. *levél* ÓÖ 19: 361–365. o.

¹² Pl. ráolvasó, gyógyító, tisztító, békítő-kiengesztelő. GÖRKE 2010, 290. kk.; NAGY 2013, 1: 273., 284. kk.

¹³ Maštiga a ráolvasó vagy javasasszony. Vö. GÖRKE 2010, 184–185. o.

kölcsönös kiengesztelése, kibékítése volt.¹⁴ Ennek záróakordjaként a megbízók¹⁵ a ráolvasó asszonynak járó honorárium átadását követően a legfőbb istenség, a Napisten¹⁶ jóindulatának és segítségének elnyerése érdekében kenyérral és borral áldoztak (GÖRKE 2010, 189–190. o.).

Az sem csupán a fantázia szüleménye, hogy a kutatók számos, a görög forrásokban előkerülő rítust próbáltak meg hettita gyökerekre visszavezetni (NAGY 2013, 1: 273., 300. o.). Az antik görög világban Démétér köztudottan a földművelés és termékenység istennője, míg Dionüszosz a bor és a mámor istene. Szobraikat kalászból és szőlővesszőkből font koszorúval ékesítették, s ünnepeiken¹⁷ a magokat, illetve szőlőszemeket megszentelték. A római köztársaság neves szónokát, Cicerót mélyen megrázta szeretett lánya, Tullia halála, ami gondolatait immár az élet alapkérdései felé terelte. Ennek köszönhetően született *Az istenek természete* című háromkötetes, logikusan és átgondoltan készült műve. A dialógusformában íródott alkotás szkeptikus filozófusa a sztoikus istenbizonyítékok cáfolása közepette teszi fel a kérdést: „Amikor a gabonát Ceresnek [= Démétér], a bort Libernek [= Dionüszosz] mondjuk, bizony megszokott beszédfordulattal élünk, de kit tartanál olyan ostobának, hogy istennek higgye a táplálékát?” (3,41; CICERO 1985, 146. o.)

A 104. zsoltárban a kenyér és bor párosítása mellett (Zsolt 104,14–15) az őselemek felsorolása (tűz-víz-föld-levegő) által egyértelmű utalást találunk az ókori Kelet kultúráinak világképére (Zsolt 104,1–6). A qumráni *Melkicedeq osztályrésze* (vagy másutt *Midrás Melkicedek*)¹⁸ című iratban pedig Jahve igazi választottjait Melkicedek-sorsú embereknek nevezik. Maga Melkicedek az ég lakója és az angyalok feje. Ez a gondolatkör gyökeret vert az első századok ókeresztény gnosztikus és egyéb köreiből (vö. melkicedekianus eretnység)¹⁹ ugyanúgy, mint az ezt követő századok hivatalos egyházában – különböző „Melkicedek-spekulációk” formájában (vö. HARNACK 1891, 33., 62. o. 1. jegyz.).

A Melkicedek személyéhez és az eukharishtiához kapcsolódó újtestamentumi igehelyek értelmezését ezúttal melőzöm (ehhez lásd BLÁZY 2020a, 150. o.).

3. Következzék egy rövid kitérő az eukharisztia jánosi tradíciójához.²⁰ Az evangélium szerzője – a „szeretett tanít-

vány” vagy János presbiter, illetve tanítványi köre (BOLYKI 2001, 34–35. o.) – a jánosi külön anyagok²¹ mellett ebben a tárgykorban szintén a maga útját járja (vö. Jn 6). Mintha nem ismerné a páli, illetve szinoptikus hagyományt, amelyen a nyugati egyházak eukharisztikus gyakorlata máig nyugszik. János evangéliumában Jézusnak a tanítványaival szerdán (vö. Jn 13,1)²² elköltött utolsó vacsoráján egyáltalán nincs szó az eukharisztia szerezteséről. Mi több, az eukharishtiáról Jézus *nem* Jeruzsálemben és *nem* a nagyhéten, hanem már jóval korábban Galileában tanított. *Nem* szűk vagy zárt tanítványi körben, hanem a kapernaumi zsinagógában (Jn 6,59), a hallgatósággal folytatott vitabeszéd során. Így az eukharisztia jánosi hagyománya alapján aligha beszélhetnénk „megkeresztelt” páska- vagy szédervacsoráról (vö. THEISSEN 2017, 297. o.). Ehhez kapcsolódva érdemes egy pillantást vetni a legősibbnak tartott páli eukharisztikus beszámolóra (1Kor 11,17–34). Feltűnő módon Pál sem páskavacsoráról beszél, mielőtt idézni kezdi a jézusi szereztesési igéket, hanem ezt olvassuk: „...én az Úrtól[!] vettem [...], hogy az Úr Jézus azon az éjszakán, amelyen elárultatott...” (1Kor 11,23) Ha ez a páska estéjén történt volna, a *theologia crucis* megteremtője aligha hagyta volna szó nélkül, hogy „a páska éjszakáján, amelyen elárultatott” vagy „azon az éjszakán, melyen a páskát elköltötte”... (Uo. 298. o.) A nagyhét kronológiájának pontosításával – hogy mi, mikor és hol történt – már a *Didaskália* szerzője is próbálkozott, ám beszámolója igencsak kuszára sikeredett.²³

Miközben a szinoptikusok Pállal egyetemben az eukharishtiára nézve organikus testről (σῶμα, corpus) beszélnek, addig János az első századok ókeresztény szerzőinek zöméhez hasonlóan hústestről (σάρξ, caro, vö. a doketista „látzat”-krisztológiával²⁴). Ehhez kapcsolódik az első századok logosz-szóhasználat (vö. BRADSHAW 2002, 137. o.) ugyanúgy, mint ama tény, hogy az eukharishtiát taglaló első két és fél évszázad szemelvényeiből²⁵ – Jusztinoszt kivéve – hiányoznak az utolsó vacsorán elhangzott, Pál és a szinoptikusok által leírt és ránk hagyományozott szereztesési igék.²⁶

Ezzel kapcsolatban feltétlenül megemlítenő és elgondolkodtató azon kutatók álláspontja, akik szerint ennek oka az, hogy az írásba foglaláskor titokfegyelem (disciplina arcani) kötötte a szerzőket. Az apostoli atyák, apologéták műveiben vagy a pszeudoapostoli rendtartásokban éppen

¹⁴ Vö. az eucharisziaközösséget közvetlenül megelőző bűnbánati, megbékélést szolgáló elemével.

¹⁵ Vagy rítus[ban részt vevő]-urak = EN SISKUR.

¹⁶ Tiwad vagy Šimige. A hettita panteonhoz lásd YOSHIDA 1996, 7–53. o.; SCHWEMER 2006, 243–244., 252. o.

¹⁷ Thesmophoria (október–november), illetve Dionüszosz-kultusz (március–április).

¹⁸ Jelzete: 11Q13. In: FRÖHLICH 2000, 386–387. o.

¹⁹ A zsidókeresztény Szent Epiphániosz (315 k. – 403) és Augustinus műveikben nyolcvan, illetve nyolcvannyolc eretnőséget ismertetnek röviden, a melkicedekianus az ötvenötödik, illetve a harmincnyedik. Epiphániosz: *Panarion*, 2/1, 55; Augustinus: *De Haeresibus*, PL 42: 31.

²⁰ Ennek tüzetesebb kutatására szólít fel már HARNACK is (1891, 143. o. 3. jegyz.).

²¹ Pl. „én vagyok”-mondások, új parancsolat, a Pártfogó, csodák, tettek stb.

²² Πρὸ δὲ τῆς ἑορτῆς τοῦ πάσχα – a páska ünnepe előtt[í napon] pedig; Jn 19,14: ἦν δὲ παρασκευὴ τοῦ πάσχα – a páskát megelőző nap (vagy előkészítő nap) volt; ἦν παρασκευὴ (19,31); διὰ τὴν παρασκευῆν (19,42). Lásd még BRADSHAW 2002, 63. o.

²³ Vö. *Didaskália*, 21. ÓÍ 5: 206–207. o.

²⁴ 1Jn 5,6–8-ban szintén e tévtan elkerülése végett hangsúlyozza János a víz, a vér és a Lélek hármasságát Jézussal kapcsolatban. Vö. THEISSEN 2017, 359. o.; BOLYKI 1993, 132–133. o.; 2001, 196. o.

²⁵ Lásd majd a 4. pontot.

²⁶ Vö. MCGOWAN 1999, 75. o.; BRADSHAW 2002, 62. o.

ezért nem olvas(hat)unk misztagógiáról (szentségi beavatásról) – a keresztség vagy az eukharisztia teológiai magyarázatáról.²⁷ Ezen elvet János evangéliumára vonatkoztatva, tetszetősnek tűnhet ama vélemény, amely szerint ez lehet az oka annak, hogy az evangélium szerzője hallgat az úrvacsora nagyhéten történt szerzéséről, és hogy az irat keletkezése nagy valószínűséggel az első század végére tehető. In 6 alapján azonban egyértelműen kijelenthető, hogy az evangélista nem elhallgatja a szinoptikusok által közölt utolsó vacsorai történeteket, hanem ahogy már említettem, időben jóval korábbra és más helyszínre/környezetre helyezi azt. A titokfegyelemre hivatkozó álláspontot tovább árnyalja az, hogy az egyházi írók a 2. század közepétől kezdve már teológiailag is próbálják magyarázni az eukharisztia szentségét.²⁸

Ezek alapján újra megállapíthatjuk, hogy az első negyed évezred keresztény közösségeiben a ránk maradt ókeresztény iratok tükrében még alapvetően a jánosi tradícióra épülő eukharisztiközösség volt gyakorlatban (vö. McGOWAN 1999, 75–76. o.).

4. A kutatók szerint János evangéliumának, leveleinek és a Jelenések könyvének szerzője/szerzői szemtanúk vagy szemtanúkat ismerők lehettek, ezért a jánosi iratok a Názáreti Jézus működését illetően feltétlen hitelességgel bírnak (vö. BOLYKI 2001, 35. o.). Ezt továbbgondolva és az újszövetségi szövegek iratainak sorrendjét szemünk előtt tartva két kérdés merül fel. A négy evangélium közül vajon miért éppen Jánosé az „utolsó”, illetve miért éppen a jánosi iratok (Júdás egyfejezetnyi levelét leszámítva) kerültek a kánon legvégére? A válasz látszólag egyszerűnek tűnhet: a szerkesztők az iratok keletkezési idejét tarthatták szemük előtt. Igen ám, csak hogy akkor miért nem Márk evangéliumával kezdődik az újszövetségi kánon, és a levelek vonatkozásában miért nem az Első thesszalonikai levéllel? A Római levélre gondolva a kánon sorrendjének meghatározásában valószínűbbnek tűnhet, hogy annak összeállítását – többek között – az adott irat általuk megírt fajsúlya és hangszínya vezérelte.

5. Végül egy elgondolkodtató párhuzam. A 4. század eleji konstantini fordulat köztudottan jelentős változásokat eredményezett a Római Birodalomban és a kereszténység életében. Megszűntek a keresztre feszítések, a Krisztus-követők immár szabadon gyakorolhatták vallásukat. I. Theodosius császár uralkodása alatt a kereszténység államvallássá lett (Kr. u. 380), aminek következtében lassan megszűntek vagy átalakultak a pogány kultuszok. Változás vette kezdetét a keresztény ikonográfiában. Például a korábbi száza-

dokra oly jellemző botos Krisztus-ábrázolásokat,²⁹ Krisztus stilizált keresztre feszítését ábrázoló gemmákat (vésett ékkő) vagy a katakombák agapé-asztalközösségeket megjelenítő freskóit az 5. század első felétől kezdődően fokozatosan felváltották a Krisztus kereszthalálát és feltámadását is nyíltan illusztráló elefántcsont és fafaragványok.³⁰ Mindezekkel párhuzamosan, valamint az egyetemes zsinatok³¹ hatására a páli, illetve szinoptikus hagyomány szerzetési igéinek homloktérbe állításával elindult az eukharisztia ünneplésének hangsúlyeltolódása abba az irányba, amely alapokon mindmáig nyugszik a nyugati kereszténység felekezeteinek eukharisztiközössége.

Bibliográfia

Rövidítések

- CSEL = *Corpus Scriptorum ecclesiasticorum Latinorum*. 1–107. köt. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 1866–2011; De Gruyter, Berlin, 2012–.
- ÓI = Vanyó László (szerk.): *Ókeresztény írók*. 1–20. köt. Szent István Társulat, Budapest, 1980–2009.
- ÓÖ = Orosz Atanáz et al. (szerk.): *Ókeresztény örökségünk*. 1–21. köt. Jel Kiadó, Budapest, 1995–2015.
- PA = Funk, Franz Xaver von: *Patres apostolici*. 1–2. köt. Laupp, Tübingen, 1901–1913.
- PG = Migne, Jaques Paul (szerk.): *Patrologia Graeca*. 1–161. köt. Paris, 1857–1866.
- PL = Migne, Jaques Paul (szerk.): *Patrologia Latina*. 1–221. köt. Paris, 1841–1855.
- SzZs = Országos Liturgikus Tanács: *Szent zsolozsma. Az imaórák liturgiája*. 1–4. köt. Szent István Társulat, Budapest, 1992.

Források

- ANTIÓKHIAI SZENT IGNÁC: *Efezusiakhoz írt levél*. ÓI 3: 163–171. o.; PA 1: 213–231.
- ANTIÓKHIAI SZENT IGNÁC: *Filadelfiaiakhoz írt levél*. ÓI 3: 184–187. o.; PA 1: 265–275.

²⁷ Az első misztagógikus katekézisek csak a 4. század második felére datálhatók. Vö. HEIDL 2011, 195. o.

²⁸ Pl. Jusztinosz: *1Apol* 66,2. ÓI 8: 117. o.; Irenaeus: *Adv. Haer.* 5/2, 3. PG 7: 1125; SzZs 2: 605. o.; Cyprianus: 63. *levél*. ÓÖ 19: 366–367. o.; *Didaskália*, 21. ÓI 5: 211–212. További részleteket lásd később.

²⁹ Lásd katakombafreskók, szarkofágok. Vö. HEIDL 2011, 183., 186. o.

³⁰ Lásd *Krisztus megfeszítése* (elefántcsont plakett, Kr. u. 420–430 k., William Maskell-féle gyűjtemény, British Museum: https://www.researchgate.net/figure/The-Maskell-Passion-Ivories-Four-ivory-plaques-with-the-Passion-and-Resurrection-of_fig1_287342777); a Santa Sabina-bazilika faragott cédruskapuja (Kr. u. 432). A Palatinus dombi Paedagogiumban található graffito (*Alexamenos imádja a kereszten függő számárfejű istenét*) vagy a puteoli amfiteátrum egyik boltívén látható graffiti, jóllehet jóval korábbiak, szóba sem jöhetnek mint elterjedt, hivatalos keresztény ábrázolások. Bővebben VANYÓ 2000, 156. kk., 207–208. o.; HEIDL 2011, 187–193. o.

³¹ Az első niceai zsinat (Kr. u. 325) és az első konstantinápolyi zsinat (Kr. u. 381).

ANTIÓKHIAI SZENT IGNÁC: *Polikárphoz írt levél*. ÓÍ 3: 192–196. o.; PA 1: 287–295.
 ANTIÓKHIAI SZENT IGNÁC: *Trallésziékhöz írt levél*. ÓÍ 3: 175–179. o.; PA 1: 243–252.
 AUGUSTINUS: *De Haeresibus*. PL 42: 21–50.
 CICERO, Marcus Tullius: *Az istenek természete*. Budapest, 1985. *Barnabás levele*. ÓÍ 3: 221–245. o.; PA 1: 38–97.
 CYPRIANUS: 63. *levél*. ÓÖ 19: 356–368. o.; PL 4: 372–389.
Didakhé. ÓÍ 3: 935–101. o.; PA 1: 2–37.
Didaskália. ÓÍ 5: 108–245. o.
 IRENAEUS: *Adversus Haereses*. 1–5. PG 7: 433–1224.
 JUSZTINOSZ: *I. apológia*. ÓÍ 8: 64–119. o.
 JUSZTINOSZ: *Párbeszéd a zsidó Trifónnal*. ÓÍ 8: 133–311. o.
The Panarion of Epiphanius of Salamis. 1–2. köt. Szerk. Johannes van Oort & Einar Thomassen. Ford. Frank Williams. Brill, Leiden–Boston, 2013.

Szakirodalom

- BLÁZY Árpád 2020a. Az Eucharisztia gyökereiről. *Theologiai Szemle*, 95. évf. 3. sz. 146–154. o.
 BLÁZY Árpád 2020b. Az úrvacsora gyökerei. *Lelkipásztor*, 95. évf. 4. sz. 122–130. o.
 BOLYKI János 1993. *Jézus asztalközösségei*. Budapesti Református Teológiai Akadémia, Budapest.
 BOLYKI János 2001. „Igaz tanúvallomás”. *Kommentár János evangéliumához*. Osiris Kiadó, Budapest.
 BRADSHAW, Paul F. 2002. *The Search for the Origins of Christian Worship. Sources and Methods for the Study of Early Liturgy*. Oxford University Press, Oxford.
 DALFERTH, Ingolf U. 2018. *Wirkendes Wort. Bibel, Schrift und Evangelium im Leben der Kirche und im Denken der Theologie*. Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig.
 FINKELSTEIN, Israel – SILBERMAN, Neil Asher 2003. *Biblia és régészet. Az ókori Izrael történelmének két arca*. Gold Book, Debrecen.
 FRÖHLICH Ida 2000. *A qumráni szövegek magyarul*. PPKE BTK – Szent István Társulat, Piliscsaba–Budapest.
 GÖRKE, Susanne 2010. *Das Ritual der Aštu (CTH 490). Rekonstruktion und Tradition eines hurritisch-hethitischen Rituals aus Boğazköy/Hattuša*. Brill, Leiden–Boston.
 HAAS, Volkert 2003. *Materia magica et medica hethitica. Ein Beitrag zur Heilkunde im Alten Orient*. 1–2. köt. De Gruyter, Berlin–New York.
 HAAS, Volkert 2008. *Hethitische Orakel, Vorzeichen und Abwehrstrategien. Ein Beitrag zur hethitischen Kulturgeschichte*. De Gruyter, Berlin–New York.
 HARNACK, Adolf von 1891. *Untersuchungen über das gnostische Buch Pistis-Sophia. I. Brod und Wasser. Die eucharistischen Elemente bei Justin*. J. C. Hinrichs, Leipzig. (Theologische Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur 7/2.)
 HAUSCHILDT, Friedrich 2018. Ertrag einer Debatte. Neues von Notger Slenczka zum Verhältnis von Altem und Neuem Testament. *Zeitzeichen*, 19. évf. 7. sz. 17–19. o.
 HEIDL György 2011. *Érintés. Szó és kép a korai keresztény misztikában*. Kairosz Kiadó, Budapest.
 HERTZ, Joseph H. (szerk.) 1984. *Mózes öt könyve és a Haftárak*. 1–5. köt. Akadémiai Kiadó, Budapest.
 JANSSEN, Claudia 2016. Hoffnungskörper des Messias. *Zeitzeichen*, 17. évf. 3. sz. 33–35. o.
 MCGOWAN, Andrew Brian 1999. „Is there a liturgical text in this gospel?” The institution narratives and their early interpretive communities. *Journal of Biblical Literature*, 118. évf. 1. sz. 73–87. o.
 NAGY Árpád Miklós 2013. *Az Olympos mellett. Mágikus hagyományok az ókori Mediterráneumban. Egyiptom – Mezopotámia – Anatólia – Italia*. 1–2. köt. Gondolat Kiadó, Budapest.
 SCHWEMER, Daniel 2006. Das hethitische Reichpantheon. Überlegungen zu Struktur und Genese. In: Reinhard G. Kratz – Hermann Spieckermann (szerk.): *Götterbilder – Gottesbilder – Weltbilder*. 1. köt. Ägypten, Mesopotamien, Persien, Kleinasien, Syrien, Palästina. Mohr Siebeck, Tübingen. 241–265. o.
 SLENCZKA, Notger 2017. *Vom Alten Testament und vom Neuen Testament. Beiträge zur Neuvermessung ihres Verhältnisses*. Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig.
 THEISSEN, Gerd 2017. Veränderungspräsenz und Tabubruch. Die Ritualdynamik urchristlicher Sakramente. LIT Verlag, Münster. (Beiträge zum Verstehen der Bibel 30.)
 VANYÓ László 2000. *Az ókeresztény művészet szimbólumai*. Jel Kiadó, Budapest.
 YOSHIDA, Daisuke 1996. *Untersuchungen zu den Sonnengöttern bei den Hethitern. Schwurgötterlisten, helfende Gottheit, Feste*. Winter Verlag, Heidelberg. (Texte der Hethiter 22.)

Kereszténység a börtönviszonyok között

*Pasztorációs lehetőségek a magyarországi büntetés-végrehajtási intézetekben**

■ ERDÉLYI CSABA

Hiszem és vallom, hogy az ember képes változni. Hiszem és vallom, hogy ezt a változást egyedül Isten tudja bennünk elvégezni.

Hiszem és vallom, hogy ebben a változásban nemcsak az egyénnek, hanem a környezetének is hangsúlyos szerepe van.

Hiszem és vallom, hogy a támogató környezet nélkül nem lehet reményről és szebb, jobb holnapról beszélni.

Előadásom célja annak bemutatása, hogy börtönlelkészként ma Magyarországon mit tudok tenni egy szebb holnapért – amelyet értelmezésemben Istennek a Krisztusban megjelent szeretete hat át – és a büntetés-végrehajtási módszerek formálásáért.

Bevezetés

Az egyház jelenléte a büntetés-végrehajtásban gyakorlatilag egyidős a kereszténységgel. A keresztények a kezdetektől üldöztetések áldozatai voltak a Nagy Konstantin császár-féle fordulatig (Kr. u. 313). Az üldöztetések bő két és fél évszázada alatt nagyon sok keresztényt kínoztak meg, zártak börtönbe vagy végeztek ki a hitük miatt. A korabeli börtönviszonyok között a fogvatartottakat a hozzátartozóik látták el élelemmel, a keresztény közösségek sajátosságaként ezt gyakran maga a közösség tette meg. Így lehetett jelen már a kezdetektől a kereszténység a börtönviszonyok között.

A fentiek folytatásának tekinthető az a gondoskodás, amelyből később kifejezetten a vallási támogatás maradt

meg, ennek több változáson átesett, szervezett formájáról beszélünk ma Magyarországon börtönlelkészi szolgálatként.

A keresztény alapok miatt Magyarországon az államalapítás óta – több mint ezer éve – a börtönökben papok, szerzetesek, apácák képviselték az egyháza(ka)t, ennek álmilag szervezett formája 1878-ban kezdődött, amikor a mai értelemben is korszerűnek tekinthető magyar büntetés-végrehajtási szervezet létrejött.¹

Az egyházak börtönökben végzett szolgálatának a második világháborút követő kommunista politikai átrendeződés vetett véget. Az ezt követő másfél évtizedben sem volt kevesebb egyházi személy a börtönökben, csak éppen a rácsok másik oldalára kerültek, alapvetően a világnézetük, hitük miatt. Vagyis szűk két évezred múltán ismét a hitük miatt üldözték, zárták börtönbe a keresztényeket, illetve a kereszténység képviselőit. Sok olyan példa ismert, amely egyértelműen megmutatja, hogy az ebben az időben börtönbe került papok, lelkészek fogvatartottként sem hagyták abba hivatásuk gyakorlását: imádkoztak, ígét hirdettek, tanítottak, sőt még a szentmise bemutatására, illetve az úrvacsora ünneplésére is megtalálták a lehetőséget fogságuk idején.

1989-ben a kommunista diktatúra bukása és a politikai rendszer megváltozása hozta el a fordulópontot, amikor a büntetés-végrehajtási szervezetben felismerték a szervezett formájú vallásgyakorlás szükségességét. Az első időkben jellemzően különböző ünnepek kapcsán kérték az egyházak szolgálatát, később kialakult ebben egyfajta rendszeres-

¹ Az 1878. évi V. tv., az első magyar büntető törvénykönyv – amelyet kodifikátora, Csemegi Károly után Csemegi-kódexként tartunk számon – rögzítette először a szabadságvesztés-büntetést és annak végrehajtására vonatkozó rendelkezéseket. Ezt megelőzően már az 1869. február 20-án kelt IM-rendelet 95–127. paragrafusai részletesen szabályozták a börtönlelkészek feladatait, valamint ezt kiegészíti az 1874. február 18-án kelt IM-rendelet 207. paragrafusa.

* A dél-koreai Puszanban megrendezett *Police And Corrections Forum* című nemzetközi tudományos konferencián 2022. július 6-án elhangzott angol nyelvű előadás szerkesztett változata.

ség. A legtöbb esetben a papok és lelkészek nem mondtak nemet a hívásra, ez az egyházi küldetéstudat következménye. Ebben az időben alakultak különböző börtönlátogató csoportok és alakultak meg a ma is (nagyreszt ökumenikus módon) működő börtönmissziós szervezetek (BÖKÖNYI 2001, 75–76. o.).

Az egyházak missziói motivációja

A kereszténység missziói küldetése jézusi parancs (Mt 28,18–20; Mk 16,15). Ezt minden keresztény egyházi közösség a sajátjának tekinti, viszont ennek megvalósulása változó az egyes kegyességi irányzatok szerint. A történelmi egyházak – háttérükből adódóan – tradicionálisabb vonalvezetéssel kezelik ezt, viszont e közösségeken belül is megtalálható az a missziói hév, amely a nem történelminek tekintett közösségekben olykor sokkal erősebben exponálódik.

Szükséges e helyen egy rövid biblikus teológiai megközelítést is alkalmazni a kérdés teljesebb megértése érdekében, ugyanis a Biblia számos utalást tesz a fogságban, illetve börtönben lévőkre, és azok, akik a börtönmisszió elkötelezettjei, szívesen hivatkoznak ezekre a passzusokra.

Amikor a Biblia ószövetségi részében fogságban létről, illetve fogságban lévőkrol olvasunk, ezek szinte kivétel nélkül olyan eseményekre utalnak, amikor a választott nép a szomszédaival vagy az aktuális nagyhatalmakkal folytatott harcokban alulmaradt. Ennek következtében az ellenoldal hadifoglyokat ejtett és/vagy a lakosságot rabszolgaságba döntötte. Az ószövetségi összefüggésben ezek az emberek a nemzeti identitásuk (amelynek elválaszthatatlan része volt a hitük) miatt kerültek fogságba, tehát nekik a hitük miatt elszenvedett fogságból való szabadulást hirdeti a Szentírás.

Az Újszövetségben szintén többször találkozunk e témával háromféle kontextusban: amikor Jézusról mint Szabadítóról van szó; amikor (a korábban már említett) hitük miatt bebörtönzöttekre (az első keresztényekre) utal a szöveg; valamint amikor egyfajta szellemi rabságról van szó, amelyből a hit jelenti a kiutat.

Amikor az egyházi misszió börtönökre irányuló figyelmével találkozunk, a fentiek különböző, sajátos keverékei kapcsolódnak a missziói parancshoz. Az ószövetségi gondolat sajátossága semmiképpen nem egyeztethető össze a börtönmisszióval, ahogyan az újszövetségek közül a hitük miatt szenvedőkre vonatkozó sem – bár épp ez utóbbi az, amellyel missziós motivációként a legtöbbször találkozunk.

Ezzel szemben a realitás az, hogy azok a fogvatartottak, akik felé irányul ez a missziós felfogás, nem történelmi hányattatásuk és nem hitbéli meggyőződésük miatt kerültek kényszerintézkedés alá, hanem valamilyen bűncselekmény elkövetése miatt.

A fentiek alapján tehát az egyház célja a börtönökben nem lehet a misszió, illetve nem hangsúlyosabban, mint

bármilyen más élethelyzetben. Sokkal inkább cél a vallásgyakorlásra keresztüli támogatás a társadalmilag is helyes út megtalálásában, az azon való megmaradásban.

A keretek

A magyarországi rendszerváltást követő első évtizedben szervezetlen működésről és – a fentiekben láthatóan – változatos tartalomról beszélhetünk. E helyzet valamilyen megoldására való törekvés állami oldalról érkezett az ezredfordulón, amikor az Igazságügyi Minisztérium a történelmi egyházakat szólította meg a szervezett formában végzett börtönlelkészi szolgálat közös kidolgozására.² Ennek mai formája 2000-ben indult el, azóta van minden börtönben börtönlelkész, aki az egyház küldötte, de az állam alkalmazottja.

Itt fontos hangsúlyozni, hogy a történelmi előzményektől és sok mai ország gyakorlatától eltérően Magyarországon a rendőrség és a büntetés-végrehajtási szervezet határozottan elkülönül egymástól. Korábban még a minisztériumi fennhatóság is más területekhez tartozott: a büntetés-végrehajtás irányításáért korábban az igazságügy-miniszter felelt, ma már mindkét szervezetet a belügyminiszter felügyeli. A büntetés-végrehajtásban dolgozók jogi státusza hasonló a rendőrökéhez, fegyvert is viselnek, amelyet szükség szerint alkalmaznak is, átjárhatóság is van a két szervezet között. A börtönlelkészeknek más jellegű a jogi státusza,³ leginkább tisztviselői munkakörre emlékeztet: nem viselnek egyenruhát, és fegyverviselési kötelezettségük sincs.

A börtönlelkész kettős kötelekben látja el a feladatait: az állami keretezés adja az egyházi küldetés megvalósulásának lehetőségeit. Az állam szándéka egyértelmű: a vonatkozó jogi szabályozók szerint a szabad vallásgyakorlás biztosításának a megvalósítása. E rendszerben egyik érintett sem kerülhet hátrányba. Ugyanakkor a jogszabályi keretek – helyesen – nem pontosítják a vallásszabadság és a vallásgyakorlás értelmezését, a börtönlelkészi szolgálatról szóló miniszteri rendelet is csupán „vallási szertartásról” és „egyéb vallási foglalkozásról” beszél. A történelmi háttér miatt ugyan kiemelkednek a zsidó-keresztény hagyományok (az egyeztetésbe kezdetektől bevont egyházi közösségeken keresztül is), ugyanakkor nem korlátozódnak más vallások gyakorlatai sem, amíg azok nem állnak szemben a jogszabályokban rögzített társadalmi normákkal.

A valláshoz kapcsolódó feladatokon túl a börtönlelkész

² 13/2000. (VII. 14.) IM-rendelet, majd az ezt felváltó 8/2017. (VI. 13.) IM-rendelet.

³ A 2015. évi XLII. tv. a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról, ezen belül a törvény XXVIII/A. fejezete (A rendvédelmi igazgatási alkalmazottak jogviszonyáról) rendelkezik azokról a jogszabályi keretekről, amelyek a börtönlelkészekre is vonatkoznak.

részt vesz a fogvatartási kockázatok csökkentésében és az úgynevezett reintegrációs célok megvalósításában (KOVÁCS 2021, 10. o.).

Itt fontos pontosítani a reintegráció kifejezés tartalmát. A magyar jogrend⁴ a szabadságvesztésre mint büntetésre a legsúlyosabb, végső megoldásként tekint. Amennyiben mégis szükséges az alkalmazása, ennek megfelelően kell hatnia az elítéltekre és a társadalomra is: a bűncselekményt elkövetni szándékozó szempontjából elrettentőnek kell lennie, a bűncselekmény elkövetését követően megérdemeltnek kell hatnia, a társadalomnak pedig elégtételt kell éreznie.

Bár Magyarországon érvényben van a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés büntetés fogalma, kevés kivételtől eltekintve minden elítélt és egyéb jogcímen fogvatartott egyszer szabadulni fog a rácsok mögül. Ezért központi kérdés, hogy mit tud tenni a büntetés-végrehajtási szervezet azért, hogy a szabadulást követően az elítélt a társadalomba megfelelően illeszkedve tudja a továbbiakban folytatni az életét.

Erre válaszként fogalmazódott meg a reintegráció gyakorlata, amely számos képzéssel, ismeretek és kompetenciák elsajátításával, gyakorlati tanácsadással és pártfogói kíséreléssel támogatja a szabadulókat. Ebben a rendszerben a legfontosabb a fogvatartott együttműködési szándéka. Ha ez az együttműködés nincs meg, nem hatékony a program. Ha legalább szándékszínten megvan, minden működhet.

Itt érkezünk meg a börtönlelkészi szolgálat kapcsolódásához: ha valaki aktív vallásgyakorló, annak nagy valószínűséggel van vagy lesz együttműködési szándéka. Ezért a lelkiismereti és vallásszabadság biztosításán túl, a reintegrációs célok megvalósulása érdekében is támogatja a büntetés-végrehajtás és az állam a börtönlelkészi szolgálatot. Az egyházak számára pedig megnyílik a kapu missziói küldetésük megvalósítására.

A fentiek alapján a börtönlelkészi szolgálat keretében alkalmazott lelkészek római és görögkatolikus papok és diakónusok, református lelképásztorok, evangélikus lelkészek és izraelita rabbik.

A börtönlelkész feladatai

Az érintett egyházak egyikének sincs általánosan elfogadott és részletesen kidolgozott koncepciója a börtönpasztorációra vonatkozóan, ezért minden esetben egyfajta teológiai megközelítésről beszélhetünk, amelyre kisebb részben az egyházi belső szabályozókból, nagyobb részben az egyházak általános teológiai gondolkodásából következtethetünk. Ugyanakkor a gyakorlat nem független az adott bün-

tetés-végrehajtási intézet sajátosságaitól, valamint a börtönlelkész személyes hitétől és kompetenciáitól sem.

A római katolikus teológiai gondolkodás központi eseménye a szentmise és a hozzá kapcsolódó gyakorlatok (HAJDÚ 2006, 34–35. o.). Gyakorlatilag minden egyházi tevékenység e köré épül: ezt készíti elő, vagy ennek a következménye. Így a börtönpasztoráció szempontjából is a legfontosabb a szentmise megélése, aminek elengedhetetlen része a gyónás, előfeltétele pedig a keresztség és az elsőáldozás. Utóbbiakhoz pedig a tanítás különböző formái kapcsolódnak, valamint elengedhetetlenek az imádkozás különböző gyakorlatai. A fogvatartási viszonyok között tehát elsődleges, hogy a katolikus egyháztagok (vagy akik az-za szeretnének válni) ezekben támogatást kapjanak.

A református teológiai gondolkodás az igehirdetést helyezi középpontba, ezért a legintenzívebb tevékenysége a szentírási üzenet minél intenzívebb megismertetése (L. MOLNÁR 2001, 83–84. o.). Mivel ezen üzenet középpontja a megváltás és a Megváltóba vetett hit, a református gyakorlat esetében olykor nehezen fedezhető fel a börtönmissziós tevékenységtől elválasztó határvonal.

Az evangélikus teológiai gondolkodásban egyenrangú szerepet tölt be a szentírási üzenethez és a szentségekhez való viszony. A börtönlelkészi szolgálat keretében csak nagyon ritkán adódik lehetőség a szentségekkel való élésre, így a hangsúly az előbbire kerül. Az evangélikus gyakorlat a legkevésbé felekezetspecifikus: nem cél az evangélikus gyakorlat szerinti vallásgyakorlásra buzdítás, sokkal inkább a szentírási üzenet személyre szóló aktualitásának kibontása, amely egyrészt segít a hit és az elköteleződés megszületésében, ugyanakkor ennek konzekvenciája összhangban van mind a fogvatartás biztonságának támogatásával, mind pedig a reintegrációs célok megvalósulásával (VÁRI 2018, 101. o.).

Az izraelita teológiai gondolkodás egyértelműen nem missziós célzatú, hanem a hitsorsosok támogatása az adott élethelyzetben. Ez a támogatás az identitás erősítésén keresztül realizálódik, amely a hagyományokkal, ünnepekkel, hétköznapi gyakorlatokkal kapcsolatos tanításban és egyes intézetekben a kóser étkezés biztosításában nyilvánul meg (ÓNODI-MOLNÁR 2021, 27. o.). (Külön említésre méltó, hogy a kóser ételmezésre jogosult fogvatartottak csak az erre a célra kijelölt intézetekben helyezhetők el.)

A fentiekből egyértelmű, hogy általános gyakorlatokról csak csoportdinamikai szempontból beszélhetünk, és bár ez is fontos, most következzenek egy felsorolás a teljesség igénye nélkül arról, hogy milyen gyakorlatokat alkalmaznak a magyar börtönlelkészek.

A szentmise vagy istentisztelet a legnagyobb csoportokat megszólító, de egyúttal a személyes elköteleződést a legkevésbé igénylő program. A börtönökben a fogvatartottak élete részleteiben szabályozott: nagyon sok dolgot nem tehetnek meg, másokat pedig akkor is meg kell tenniük, ha

⁴ A részletes szabályozást lásd: 2013. évi CCXL. tv. a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról.

nem akarják. Kivétel az istentisztelet: akkor jelentkezik, amikor akar, elmegy, ha akar, nem megy, ha nem akar. Az elköteleződésének mértékére – és a reintegrációnál említett együttműködési szándékára – a részvételi hajlandóságából a legtöbb esetben lehet következtetni.

Kiscsoportos biblia- és imakörök – itt már sokkal nagyobb az elköteleződés mértéke, ugyanis itt nem csupán a „nézőtérén” lévő közönség van jelen, hanem az Isten ígéjére figyelő, imádkozó közösség.

Az előbbi csoportból kerülnek ki azok a – mondjuk így – „kiváltságosok”, akik családi istentiszteleteken vehetnek részt, amikor családtagjaikkal együtt ünnepelhetnek.

A különféle zenés programokon szintén nélkülözhetetlen a számonkérhető elköteleződés, viszont lehetőséget nyit az Isten keresők vagy a hitükben bizonytalanok felé. Kilenc éve egy állami ünnep börtönfalak közötti megünnepléséhez szükség volt egy kórusra. Mivel korábban rólam kiderült, hogy több zenei affinitásom van, mint az egyenruhát viselő kollégáimnak, én kaptam feladatként a kórus megszervezését. Ez a kórus azóta is működik. A fogvatartottak között kiváltságnak számít a kórus tagjává válni, hiszen...

...és ezzel megérkezünk a programok másik kategóriájához. Ugyanis ez olyan vallásgyakorlástól független, mégis keresztény missziós töltetű programokon való részvétel lehetősége, amely a börtön elhagyásával is járhat: akár másik börtönbe vitt „műsorral”, akár a külvilág felé közvetített üzenettel. Utóbbi esetében fontosnak tartom a külvilág, a majdani befogadó közösségek felé kommunikálni: a börtönben lévő emberek éppen olyanok, mint bárki más, akinek – ha úgy tetszik – szerencsésebben alakult az élete, amikor a háttérből és a kevésbé hibás döntéseiből adódóan nem került bíróság elé és rácsok mögé.

Egy aktuális kezdeményezés a börtönszínház, amelynek keretében tíz büntetés-végrehajtási intézetben a fogvatartottak a Tízparancsolatot dolgozzák fel: ők maguk írnak színdarabot, zenét, készítik az irodalmi és képzőművészeti alkotásokat. A tíz börtönben kidolgozott részletekből a tervek szerint egy fogvatartottak szereplésével bemutatott színházi előadás lesz a Tízparancsolatról. Természetesen ebben is nagyon nagy szerepük van a börtönlelkészeknek.

A látványos programok azonban csak kis részét jelentik a feladatoknak, azok legnagyobb részét ugyanis – szám szerint és időben – az egyéni beszélgetések, valamint általában a szervezés teszi ki.

Az egyéni beszélgetésekkel kapcsolatban hadd álljon itt két személyes, de a valóságot hűen ábrázoló élményem.

Renátó nagyon kemény bűnöző, amikor megismertem, még nem volt negyvenéves, de ebből tizenhatet már a rácsok mögött töltött. Mindenki félt tőle. A velem való beszélgetései viszont sokszor csak annyiból álltak, hogy sírt...

László háromdiplomás közgazdász, egyetemi tanár volt. A gazdasági bűncselekménye az elmúlt évszázad egyik legnagyobb csalásának számított Magyarországon. A módszer

rért akár Nobel-díjat is kaphatott volna, ha nem arra használta volna, amire. Szabadulását követően kaptam tőle egy üzenetet: „Lelkész úr, köszönöm, hogy ember volt az embertelenségben.”

A szervezetek: ez nagyon sok háttérmunkát jelent, kevés látványos, de nagyon fontos eredménnyel. Csak néhány ezek közül: a büntetés-végrehajtási szervezet, vagyis egy állami, szekuláris szervezet természetesnek veszi az egyházi ünnepek megünneplését, két-három évtized alatt a mindennapok részévé vált a vallásgyakorlás lehetőségének biztosítása kisebb és nagyobb csoportok számára a börtön falain belül és kívül, kóser étellel tudunk biztosítani az izraelita fogvatartottaknak, sertéshúsmenteset az iszlám követőinek. Egyházi vezetők gyakori vendégei a büntetés-végrehajtási vezetőknek, büntetés-végrehajtási vezetők részvétele természetes például egy püspökszentelésen vagy a Statio Orbis szentmisén. Létrejötték a börtönökön belül vallási alapokon szerveződő fogvatartotti csoportok, akikre vallási meggyőződésük szerinti speciális szabályok vonatkoznak.⁵ A fogvatartottaknak lehetőségük van részt venni a börtönkursillo alkalmain,⁶ minden fogvatartott Bibliát kaphat.

Paradigmaváltás

Magyarországon a börtönmisszió és a börtönlelkészi szolgálat a korábban ismertetett előzmények miatt a legutóbbi évekig kifejezetten a fogvatartottakra koncentrált. Tízéves szolgálatom tapasztalatai megerősítették bennem, hogy legalább akkora missziói feladat a börtönökben dolgozók felé fordulni, őket keresztény testvéreinknek és munkatársainknak tudni, mint amennyire eddig fontos volt a börtönben lévők segítése. Ezért határozott szándékom a börtönlelkészi szolgálat kiszélesítése.

A felvetéseimre – amelyben számos nemzetközi jó példát is igyekszünk felhasználni – egyelőre elsősorban katolikus válaszok érkeztek: egyrészt több tudományos dolgozat született a rendvédelmi társszerveknél végzett, ilyen irányú kutatásokról,⁷ másrészt fontos párhuzam a tábori lelkesítő szolgálat, amelynek római katolikus vezetője felügyeli és támogatja a börtönlelkészi szolgálat katolikus tagjait.

⁵ Az egyik ilyen kezdeményezés az APAC, amelynek működését részletesen bemutatja DRAXLER 2013.

⁶ Az első börtönkursillóról részletesen beszámol HAJDÚ 2015.

⁷ A lelkesítő szolgálatnak a rendőrség keretein belüli megvalósulásának lehetőségeiről szól SZABÓ Csaba doktori értekezése (2014), valamint (részben Ujházi Lóránddal együtt végzett) kutatásai, amelyekről számos tudományos dolgozatot publikált (elsősorban a *Belügyi Szemlében*).

Összegzés

A fenti gondolatsorban igyekeztem dinamikus pillanatképet nyújtani, amelyben a történelmi, teológiai és jogi háttér vázlatos összefoglalását követően a jelen gyakorlatok szintén vázlatos bemutatására törekedtem egy olyan konferencia résztvevői számára, akik a világ számos tájáról, mindannyian Európán kívülről érkeztek, így gyakorlatilag semmit nem tudtak a hazai viszonyokról. Nagyon sok részlet kellően mély kibontására ezért nem lehetett lehetőségem, az előadás elhangzása utáni kérdések azonban arra engednek következtetni, hogy a konferencián való részvételem és megszólalásom támogató volt a konferencia céljainak a vonatkozásában.

Felhasznált irodalom

- BÖKÖNYI ISTVÁN 2001. A magyar börtönlelkészség története, vizs-
szaállításának előkészítése, működésének tapasztalatai. *Börtönügyi Szemle*, 20. évf. 4. sz. 73–80. o.
- DRAXLER FERENC 2013. APAC-körlet a Váci Fegyház és Börtönben. *Börtönügyi Szemle*, 32. évf. 4. sz. 55–70. o.
- HAJDÚ MIKLÓS 2006. A börtönpasztoráció lehetőségei a büntetés-végrehajtásban. *Börtönügyi Szemle*, 25. évf. 1. sz. 33–36. o.
- HAJDÚ MIKLÓS 2015. Az első börtönkursillo története. *Börtönügyi Szemle*, 34. évf. 2. sz. 65–68. o.
- KOVÁCS MIHÁLY 2021. A börtönlelkészek szerepe a Fogvatartási Ügyek Szolgálatának tevékenységében. 40. évf. *Börtönügyi Szemle*, 2. sz. 9–18. o.
- L. MOLNÁR ISTVÁN: A lélek hangja. *Börtönügyi Szemle*, 20. évf. 4. sz. 81–86. o.
- ÓNODI-MOLNÁR DÓRA 2021. Börtönlelkészi szolgálat: rabbi a rácsok túloldalán. *Egység Magazin*, 31. évf. 3. sz. 26–27. o.
- SZABÓ CSABA 2014. A katolikus rendőrségi lelkipásztori lehetséges modell válaszai a rendőrök erkölcsi és pszichikai problémáira. Doktori értekezés. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest.
- TIHANYI MIKLÓS 2017. A börtönmisszió helye, szerepe a büntetés-végrehajtásban. *Magyar Rendészet*, XVII. évf. 5. sz. 183–199. o.
- TIHANYI MIKLÓS 2018. A Börtönlelkészi Szolgálat működése. *Iustum Aequum Salutare*, 14. évf. 3. sz. 217–232. o.
- TIHANYI MIKLÓS 2021. A Börtönlelkészi Szolgálat jellemzői és eredményei. *Börtönügyi Szemle*, 40. évf. 2. sz. 37–53. o.
- UJHÁZI LÓRÁND – SZABÓ CSABA 2017. A rendőrök lelkipásztori ellátásának kánonjogi lehetőségei. *Belügyi Szemle*, 65. évf. 3. sz. 34–53. o.
- VÁRI KRISZTINA ÁGNES 2018. Az intézeti vallásgyakorlás szerepe a reintegrációs folyamatokban. *Börtönügyi Szemle*, 37. évf. 3. sz. 93–103. o.

KRISZTUSBAN MINDNYÁJAN ÉLETRE KELNEK ◀

Búcsú Detre János nyugalmazott evangélikus esperestől

1939–2022

■ IFJ. DETRE JÁNOS

Detre János 1939. július 14-én született a mendei parókián. Édesapja Detre László evangélikus lelkész-esperes, édesanyja Fazekas Elvira; apai és anyai nagyapja is evangélikus kántortanító volt. 1941 februárjában ikertestvérei születtek.

Az öttagú családnak a második világháború idején átmenetileg el kellett hagynia mendei otthonát. Édesapját katonai szolgálatra hívták be, tábori lelkészként kórházvonaton szolgált; édesanyja a három kislíával szüleinél, Szentantalfán vészelte át a front elvonulását. Hazaérkezve kifosztva, romos állapotban találták otthonukat: a konyhában lovakat tartottak, mindent elborított a szenny és a szemét. Nehezen ment az újrakezdés. Nagy szegénységben éltek. Papgyerekként mélyen lelkébe égett a mendei gyülekezet tagjainak önzetlen és őszinte szeretete. A nyarakat nagyszüleinél, Szentantalfán töltötte. Egészen különleges kapcsolata volt anyai nagyapjával.

Az elemi iskolát Mendén végezte, az evangélikus isko-

lában tanulva személyes emlékei voltak az egyházi oktatásról és nevelésről. Időközben az iskolát elvették az egyháztól, így alapfokú tanulmányait már az állami iskolában fejezte be. Középiskolába Nagykátára járt, a Damjanich János Általános Állami Gimnáziumban érettségizett 1957-ben. Az államosítás következtében megszűnt kántortanítói állás miatt már tízévesen a mendei gyülekezet kántori szolgálatába állt, vasárnaponként rendszeresen orgonált.

Továbbtanulási kérelmét a Budapesti Műszaki Egyetem Villamosmérnöki Karára adta be. A felvételin kiváló eredménnyel teljesített, de klerikus családi háttere miatt osztályidegenként műszaki pályára alkalmatlannak ítélték. Felvételi kérelmét átirányították a Pécsi Orvostudományi Egyetemre, végül ezen áttétellel a budapesti Evangélikus Teológiai Akadémiára kerül, ahol 1957–1962 között végezte tanulmányait. 1962. július 8-án Mendén ordinálta Káldy Zoltán püspök.

Nyáron mendei segédlelkészként szolgált, 1962. szeptember 1-től 1963. augusztus 1-ig Pécsen volt segédlelkész, majd a budapest-zuglói gyülekezetbe kapott kirendelést. 1965 januárjától haláláig Aszód papja volt. 2006-ban nyugdíjazták az egyházi törvények rendelkezése szerint, de továbbra is az aszódi gyülekezet és szeretett egyháza maradt életének az értelme. Amikor felkérést kapott, hirdette az evangéliumot. Rendszeres imádságába foglalta értünk szóló könyörgését.

1963. október 20-án házasságot kötött Lilik Rozáliával. Isten kegyelméből ötvenkilenc évet élhettek együtt. Két fiuk született: János és Zoltán. János a Magyarországi Evangélikus Egyház lelkésze, váci parókus, Zoltán a Nemzeti Közszolgálati Egyetem tanára.

Aszódra érkezve fiatalos lendülettel vette vállára a gyülekezet építésének terhét. Megismerte a híveket, akik megszerették és elfogadták. Azonnal nagy munkálatokba csöppent, ugyanis 1965–66 között épült az új parókia. Ezalatt a lelkészcsalád a múzeum szolgálati lakásában lakott. A későbbiekben is gyakoriak voltak a felújítások, építkezések a gyülekezetben: 1969-ben a templom tatarozására került sor; 1975–1985 között a templom műemlék oltárának restaurálási munkái folytak; 1983-ban a Lutheránus Világszövetség budapesti nagygyűlésére készülve a templom külső tatarozása zajlott; 1993-ban harmadszor is a templomhoz kellett nyúlni; 1999-ben a padok cseréje történt; 2004-ben a templomfűtés beszerelésére kerülhetett sor.

A gyülekezet lelkileg is épült. Az iskolai hitoktatás egyetlen tanévben sem szünetelt. Versegen és Kartalon rendszerek voltak a szórvány-istentiszteletek. A kartali szórvány különösen is kedves szolgálata volt, hiszen a kezdetektől láthatta a növekedést. Aszód növekedésével lépést tartva megszervezte a lakótelepi házi bibliaórákat. Ma külön istentiszteleti hely várja az ott élő híveket. Testvér-gyülekezeti kapcsolat létesült Åland,¹ illetve a helsinki dómtemplom gyülekezeteivel. Az aszódi gyülekezetből négy fiatal követte Detre Jánost a lelkészi szolgálatban. Több lelkésznek volt principálisa és mentora. Egyszer sem lépett a szószékre készületlenül. Egyetlen szolgálatáról sem késett el.

1994–1997 között az aszódi evangélikus gimnázium építését vezette. Rendületlenül hitte, hogy egykori evangélikus iskolájából hozott lelkesége a Galga völgye és a környék híveinek életét is gazdagítani fogja. Az aszódi evangélikus gimnázium Detre János esperes rendíthetetlen elszántsága nélkül ma nem létezne. A szívét, a rendíthetetlen Krisztus-hitét, az egyházáért, az aszódiakért érzett szeretetét építette bele az iskolába. Az élet úgy hozta, hogy nyugdíjba menetele előtt a parókia és gyülekezeti terem átépítését is el kellett végeznie.

1993 januárjától volt a Pest Megyei Evangélikus Egyházmegye esperese. Váctól Szolnokig járta és segítette az evangélikus gyülekezeteket. Esperesi szolgálatának idején ren-

dezték a gyülekezetek kárpótlási igényeit. Az egyházmegye kettéosztása után, 2000-től 2004-ig az Észak-Pest Megyei Egyházmegye espereseként szolgált.

Gyülekezeti és közegyházi tevékenysége mellett jelen volt a község – idővel város – közéletében is. Két cikluson át a település talán legelmaradottabb szociális helyzetben levő részének képviselője volt. Szívesen tevékenykedett az aszódi Petőfi-múzeum településtörténeti tudományos kutatómunkájában. Megírta az aszódi evangélikus leánynevelő intézet, illetve az aszódi evangélikus templom rövid történetét, majd a gyülekezet részletes történetét. Összeállította a Galga völgyének evangélikus gyülekezeteiben tevékenykedett tanítók gyűjteményét. Kutatta az aszódi családok családfáit. Összeállította és szerkesztette az Északi Evangélikus Egyházkerület gyülekezeteinek történetét bemutató *Órállók* című könyvet. Haláláig segítője volt a Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsának: az állásfoglalások és az ökumenikus imaheti füzetek előkészítésében tevékenykedett.

Részletesen dokumentálta az evangélikus gimnázium megvalósulásának folyamatát. Személyes jegyzeteiből érzékelhető, milyen küzdelmeket kellett megvívni az iskola újraindítását ellenzőkkel, hogyan élte meg a szántóföld közepén az alapköletételt, hogyan takarították ki az épületet éjszakába nyúlóan, hogy a másnapi felszentelési ünnepséget meg lehessen tartani. Boldog volt, amikor az első érettségiző osztálynak a szalagavatóra egy-egy ígét választhatott.

Detre János esperes szíve elfáradt. Ez a szív dobbant a családjáért, a gyülekezetéért – az aszódiakért – és féltő szeretettel szeretett egyházáért. Örült az eredményeknek. Örült az gyülekezeteket megmozgató lelki alkalmaknak. Örült, amikor egy-egy tartalmas igehirdetést hallhatott. Örült a parókusi szolgálatban utódjának, örült a fiatal lelkészcsaládnak. Örömmel és a tőle megszokott alaposággal készült minden szolgálatra, igehirdetésre, előadásra, amelyre felkérést kapott.

Nyár elején úgy ment be a kórházba, hogy kezelőorvosától azt kérte: „Kérlek, erősíts fel, hogy járnai tudjak, mert július 1-jén jelenésem van az Evangélikus Hittudományi Egyetem diplomaosztóján. Át fogom venni a gyémántdiplomát.” Nagyon készült. Ott kell lennie, mert hívták. Sajnos az állapota tovább romlott. Az egyik látogatás alkalmával lelkész fiát kérte: „Látod, nem mehetek, mert nincs erőm, ugye te el tudsz menni, és képviselsz?” Örömmel vette kézbe a gyémántdiplomát.

Július 9-én még megvárta családtagjait. A látogatási idő lejárta előtt csendesen elment. Éjjeliszekerényén ott volt az elmaradhatatlan jegyzetfüzete – ebben pontosan rögzítette gondolatait. Új füzetet kezdett... Mintha ezzel is kifejezte volna: kórházba kerülése új szakaszt nyit.

A jegyzet ezekkel a mondatokkal kezdődik: A parton. „A Feltámadott állt a Tibériás-tenger partján. Reggel volt. Nézte a sikertelen éjszakai halászatról visszatérő tanítványokat... Talán felvillanhattak Jézus emlékezetében azok az esetek, amikor a víz mellett állva nézhette tanítványai ver-

¹ Finnországhoz tartozó, de autonóm, svéd anyanyelvű szigetcsoport. – A szerk.

gödését. Visszagondolhatott a nagy halfogásra. Akkor sem a halászok tudománya diadalmaskodott, hanem Jézus parancsa. Felidézhetette azt a helyzetet is, amikor a hirtelen kitört vihar életveszélyessé tette a hajót.

A tanítványok féltették és mentették az életüket. Jézus parancsára elcsendesedett a vihar, engedelmeskedett a szél és a hullámvész elült, de maradt a kérdése: Mit féltetek, kicsinyhitűek? Látom magam előtt, ahogyan Jézus a vízen járva odamegy a tanítványok csónakjához. Hallom Péter ajánlkozását megmentéséért és látom Jézus kezébe kapaszkodását. Vagy

talán a kapernaumi századosra gondoljak, aki csak egy szót kért, és boldogan áldotta Jézus hatalmát és Isten dicséretét?”

A füzet utolsó gondolatai között olvasható a következő mondat: „Azért lettem teológus, hogy egy falusi gyülekezet lelkésze legyek, ahol minden öröm, minden bánat az enyém is!”

Hálásak vagyunk Istennek, hogy a helyén lehetett, és azt tehette és élhette, képviselhette és taníthatta, amire teremtette és rendelte őt az Úr, és ami az élete, öröme, mindene lehetett.

Enyém vagy!

*Igehirdetés Detre János nyugalmazott evangélikus esperes temetésén (Ézs 43,1)**

■ FABINY TAMÁS

„De most így szól az Úr, a te Teremtőd, Jákób, a te formálód, Izráel: Ne félj, mert megváltottalak, neveden szólítottalak, enyém vagy!” (Ézs 43,1)

Itt, az aszódi evangélikus templomban veszünk búcsút Detre János nyugalmazott lelkésztől, esperestől. Ezer szállal kötődött ehhez a templomhoz és gyülekezethez. Aszód ma város, de az ő szolgálata kezdetén még falu volt. Lelkészi ars poeticaként fogalmazta meg egykor: „Azért lettem teológus, hogy egy falusi gyülekezet lelkésze legyek, ahol minden öröm, minden bánat az enyém is!” Bánat és öröm. Szomorúság és vigasz. Halál és feltámadás. Összekapcsolódnak ezek a látszólag ellentétes fogalmak.

Detre János itt, Aszódon negyvenhárom aktív szolgálati évet töltött, majd újabb tizenöt esztendő t nyugdíjasként élt és szolgált mindig készséggel. Emlékezzünk rá úgy, hogy folyamatosan szem előtt tartjuk az apostoli intést: „*Ne feledkeztek meg vezetőitekről, akik az Isten igéjét hirdették nektek. Figyeljete életük végére, és kövessétek hitüket.*” (Zsid 13,7)

János bácsi ezen évek alatt mintegy ötezer igehirdetést tartott, négyszázötven párt esketett meg, és legalább ezerkétszáz temetésen szolgált. Több száz gyermeket keresztelt és konfirmált. Biztos vagyok benne, hogy számos alkalommal prédikált Ézs 43,1-ről is: keresztelón vagy konfirmáción, vasárnapi istentiszteleten vagy temetésen. Most ez a heti igénk. A szakasz így kezdődik: „*Így szól a te Teremtőd...*” Most nem János bácsi beszél, de nem is mi, hanem minde nek Ura, a teremtő Isten szól hozzánk.

„Ne félj!” – ez az ő első szava hozzánk. Ugyanő mond-

ta ezt már Ézsaiásnak, Jeremiásnak vagy éppen Mózesnek. De ez Jézus szava is, amikor lecsendesíti a tengert, hiszen látja, mennyire meg vannak rémülve a tanítványai. Nekünk is szükségünk van erre a biztató üzenetre, hiszen átéljük, amit régi énekünkben is vallunk: „bűneink árja, mint a tenger”, de József Attilával együtt rádöbbenünk arra is, mennyire kiszolgáltatottak vagyunk a tajtékos hullámok között: „Vad, habzó nyálú tengerek / falatjaként forgok, ha fekszem” (*Bukj föl az árból*).

Ezért is vigasztaló az ézsaiási ige folytatása: „*Ha vízen kelsz át, én veled vagyok, ha folyókon, azok nem sodornak el. Ha tűzben jársz, nem perzselődsz meg, a láng nem éget meg.*” Detre Jánost is elsodorhatták volna a folyók vagy éppen a történelem viharai. Továbbá megégethették volna a lángok, hiszen a körülmények többnyire próbások voltak. De ilyen körülmények között is mindvégig megtapasztalhatta: megtartotta őt az Úr.

A mendei parókián született, amit aztán a háborúban az öttagú családnak el kellett hagynia. Édesapja tábori lelkészként kórházvonaton szolgált, a család pedig Szentantalfán a nagyszülőknél vészelte át a front elvonulását. Viszszatérve a parókiát kifosztva találták. Kiderült, hogy az oroszok a konyhában lovakat tartottak. A háború után aztán államosították az evangélikus elemi iskolát, ahova járt. Papgyerekként sok hátrány érte, de Isten ekkor is megtartotta a szavát: „*Ha vízen kelsz át, én veled vagyok [...]. Ha tűzben jársz, nem perzselődsz meg...*” Később is érték próbatételek, adódtak konfliktusai, utolérték betegségek. Ám ő mindig az igéből élt: „Ne félj...” A feltámadott Jézus szava is ez, ami nekünk is szól!

„Megváltottalak!” – így folytatódik az ige. A mi Urunk nemcsak teremtő, hanem megváltó Isten is. Megváltásunk,

* Elhangzott Aszódon 2022. július 25-én.

új életünk, bűneink bocsánata egyedül Jézus Krisztus érdeméért lehet valóság. Erre a Jézusra figyel élete utolsó napjáig. Kórházi jegyzetfüzetébe ezt írta: „Látom magam előtt, ahogyan Jézus a vízen járva odamegy a tanítványok csónakjához. Hallom Péter ajánlkozását megmentéséért és látom Jézus kezébe kapaszkodását. Vagy talán a kapernaumi századosra gondoljak, aki csak egy szót kért, és boldogan áldotta Jézus hatalmát és Isten dicséretét?” Igen, róla tanuskodott szóban és írásban, valamint egész életével.

Az ige harmadik üzenete így szól: „neveden szólítottalak”. Három hete az Evangélikus Hittudományi Egyetemen hangzott el a neve, amikor a hatvan éve végzett lelkészeket köszöntötték. Nagyon szeretett volna ott lenni, készült erre az alkalomra. Akik ott voltunk, vártuk, hogy a tőle megszokott határozott léptekkel előremegy. A név elhangzása után Detre János ment átvenni a diplomát: csak éppen nem János bácsi, hanem a fia. (Egyik fia az ő hivatását vitte tovább, másik, Zoli, az édesanyját, hiszen ő pedagógus lett.)

„Neveden szólítottalak...” Zerk Zoltán írt egy rövid verset ennek szellemében: „Álmomban hallom a nevem / Ocsúdva, még fél-éberem / Felkiáltok: Jelen!” Ez a szolgálatkészség, kötelességtudás jellemezte Detre Jánost is. „Jelen!” Ő jelen volt a falu/város életében, jelen az egyházi közéletben. „Felkiáltok: Jelen!” Úgy képzelem, hogy amikor majd hangzik a neve, katonásan megáll Ura előtt. Jelentést tesz arról, hogy munkáját elvégezte. Precízen el tud számolni mindazzal, aminek elvégzésével küldője megbízta.

Az igeszakasz negyedik üzenete Istennek ez a határozott és biztosságot nyújtó szava: „Enyém vagy!” Ké volt Detre János? Természetesen az aszódiaké, ahogyan most ebben a zsúfolt templomban is tanújelét adjátok hálás sze-

reteteknek. De általában a Galga mente és az egyházmegye is magáénak tekintheti őt, valamint Aszód település, ahol hosszú időn át a nagyközségi tanács tagja volt, majd díszpolgár is lett. Megannyi épület emlékeztet rá: a templom, az oltár, a gyülekezeti terem. Ezeknek a karbantartására, méltó megőrzésére ő nagyon adott. És kitörölhetetlen az ő alakja az evangélikus gimnázium történetéből, hiszen tudjuk, milyen sokat fáradozott annak újrarendezéséért. Szívügye volt a Podmaniczky-kastély sorsa is. Számos könyvet is írt. Megjelentette az aszódi evangélikus leánynevelő intézet történetét, összeállította a Galga völgye evangélikus gyülekezeteiben tevékenykedett tanítók gyűjteményét, kutatta az aszódi családok családfáit. Megírta az aszódi evangélikus gyülekezet történetét. Aprólékos részletességgel összeállította az evangélikus gimnázium megvalósulásának krónikáját. Az ő szerkesztői precizitásának köszönhető az északi egyházkerület gyülekezeteit bemutató *Őrállók* című kötet.

Kié volt és kié holta után is Detre János? Természetesen a családé. Az interneten megnézhető az a vallomása, amelyet hűséges felesége, Rózsika néni mellett tett a közelmúltban, a házasság hete alkalmából. Miután mindkettő felelevenítettek számos szép vagy éppen küzdelmes emléket közös életükből, János bácsi így sóhajtott fel: „Hát, ez a mi »emlékkövünk Mispában«. Mi is el tudjuk mondani: »Mindedig megsegített minket az ÚR!«” (1Sám 7,12)

Július 9-én a váci kórházban megvárta családtagjait. Egyre csendesebben lélegzett. A látogatási idő lejártá előtt csendben elment. Hazatért Urához. Születésétől haláláig legfőképpen Istené volt, és most is Istené. És hisszük, hogy – Jézus Krisztus érdeméért – övé lesz az örökkévalóságban is.

Szentháromság ünnepe után 19. vasárnap

► ApCsel 20,32–35

Igehirdetési előkészítő

Járj Isten útján hű munkában!

A vasárnap jellege

A „Járjunk elhívásunkhoz méltóan” sorozat második vasárnapján a „Munkában” témával találkozunk. Igyekszünk méltón járni az új életben, az óemberrel való küzdelem azonban állandóan jelen van az életünkben. A bűneiből megelevenedő ember, aki Krisztusban újul meg, az epistola szerint ebből kifolyólag szép elfoglaltságot is kap napról napra (Ef 4,20–28).

Máté evangéliumában (Mt 9,1–8) a bűnöket megbocsátó Krisztus kegyelmével és hatalmával találkozunk a gyógyítás történetében. Mai igénkhez szépen kapcsolódik a lehetőség felismerők segítő közössége is: „...*odavittek hozzá egy bénát, aki ágyban feküdt.*” Ők, akik tanúi lehettek az Isten országa erőterében zajló folyamatoknak – „...*Jézus látta hitüket, így szólt a bénához: Bízzál, fiam, megbocsáttatnak a te bűneid*” – és a helyreállító munkának: „*Ő pedig felkelt, és hazament.*” Krisztus teszi tehát lehetővé, hogy méltón járjunk, amely folyamat bűneink bocsánatával kezdődik.

Exegézis

Lukács, bár nem tolakodó módon, de szívesen domborítja ki, hogy a már második missziói körútját járó és éppen Jeruzsálem felé tartó Pál apostol végig mestere, Jézus nyomdokaiban jár, és az ő példáját igyekszik követni mindenben, kockázatot és áldozatot vállalva. Tetteinek és szavainak célja, hogy rámutasson: mind Isten kegyelméből élünk. Efezusba visszaérkezve

hívhatja össze a véneket, akik a gyülekezetért felelnek. A nekik szánt intés és buzdítás retorikája ismerős már Pál leveleiből is.

Az utódok felkészítését mindig szívén viselő apostol az isteni kegyelemben végzett szolgálat bizalmába ajánlja a gyülekezet vezetőit, őrzőit, hiszen erős a nyomás a gyülekezetben az elvilágiasodás és a tévtanítások fenyegetése miatt. A παρατίθεμαι (átad, rábíz, őrzésbe ad) kifejezés hallható Krisztus szájából is, aki közvetlenül kereszthalála előtt az Atyára bízta életét. A szolgálat alapja ez a fajta ráhagyatkozás Istenre és a kegyelem igéjére. Ezzel küzdelmek, feladatok, szolgálatok sokaságát is előrevetíti az apostol, akárcsak Timóteusnál (1Tim 1,18), amelyekben Isten hathatós közreműködésére és korábban is tapasztalt hatalmára kell hagyatkoznia az ifjúnak.

Az οἰκοδομησαι (épít) ige utal arra, hogy Isten az, aki elkezdte már a népek közötti szolgálatát Izrael építésével, és ez folytatódik most is (Ám 11,11). Jutalomként pedig örökséget is ad azoknak, akik végig rátámaszkodtak a megtartó ige hatalmára (1Kor 1,2; 6,11; 1Thessz 5,23).

Egyes bölcselkedő vagy vándorprédikátorokhoz hasonlóan, akiket a kecsgetető javak érdekeltek, és ezért végeztek a szolgálatukat, az apostolnak is lett volna a lehetősége, hogy a gyülekezettől így várjon el különleges juttatást. Bár fontos megjegyezni, hogy beszél az evangélium hirdetőjének eltartásáról, saját döntése szerint azonban többször sem él ezzel (1Kor 4,12; 1Thessz 2,9; 2Thessz 3,8).

Magunk előtt láthatjuk a kezeit (χεῖρες), ahogyan heves gesztusokkal mutatja: magáról, munkatársairól vagy szükségét szenvedőkről ő maga gondoskodott. Az efezusiak nyereségvágyó életmódja Pál számára egyébként is magában hordozta a szolidaritás és felelősségvállalás hiányát. A „kívánás”, amely jobban jellemezte az ottani társadalmat, bűnre és állandó sóvárgásra készítette az embert, az erőtlenség és a mások iránt érzéketlenség és felelőtlen tette, de legfeljebb csak ideig-óráig tartó és alkalmi jötevővé. Az egymással való személyes törődés és az erőtlenség felkarolása felebaráti szeretetből fakad. Pál ebben akart jó példával elől járni és ebben a munkában találni örömet.

Az utolsó mondattal nem találkozunk az evangéliumokban, de megfelel a Jézus által képviselteknek. A boldogmondásokat idéző bibliai közhely egy általános igazságot fogalmaz meg, amelyet valamilyen szinten a mai közgondolkodás is átvett. Pál számára ez a mondat fejezi ki azt a fajta dinamizmust, amely Jézusnak a közösség tagjai közötti és rászorulókat iránti magatartását jellemezte, és ami ennél fogva a gyülekezet fő mozgatórugója lehet. Vagyis a vágyakozás helyett az áldozatvállalás az, ami igazi boldogságot hozhat. Ez a boldogság nem az, amit a kor embere keresett, hanem az a boldogság, amelyet a Krisztussal való közösségre vágyó ember átélhet.

A perikópa megértése

Isten igéjének megtartó ereje és hatalma az, aminek talaján a gyülekezetek létrejönnek és megmaradnak. Ennek a sajátos élményéről számol be az ApCsel, valamint arról, hogy Isten országának térnyerése milyen áldásokkal, de kihívásokkal is jár. Különös ismertetője a közösségen belüli és közösségek közötti egymásra figyelés és gondoskodás.

Pál ezt szem előtt tartva a saját életében, munkájában áldozatokat hozott. Nem a munkába való belerokkánást kell itt vizionálnunk, még akkor sem, ha az apostol ebben sokszor saját akaratából önmaga határait feszegette. Tudatos szembenállás fejeződik ki a magatartásában, nem akar a korszellemhez igazodni a javak halmozásával vagy feléléssel. Azoknak az evangélium ügyét és a közösséget kell szolgálniuk, és azon belül is elsősorban azokat, akik erőtlenekek, és gondoskodásra szorulnak.

A fő mondanivaló így nem szűkül le egyfajta rászorulókat között végzett munkára. Vannak a közösség környezetében kiváltképpen kiszolgáltatottak, rájuk nagy figyelmet kell fordítani. Az apostol viszont éppen fáradságos milétoszi útvjáról érkezik, egyúttal adományt gyűjt és visz a jeruzsálemi közösségnek, összehívja a véneket, és mindezek mellett gondoskodik munkatársairól stb. Ő ezzel akarta nyomatékosítani, hogy a közösség tagjaiért felelősséget vállal, és a kegyelemre támaszkodva kemény munkával viszi végbe azt, amire elhívást kapott. A javakkal kapcsolatban sem valami rendszerszintű újraosztást követel, hanem sokkal inkább a javak valóban Isten országához méltó felhasználását szorgalmazza, amiben jobban meg kell jelennie a rászorulókat iránti elkötelezettségnek.

Prédikációs vázlat

Az ember munkálkodik

A két generáció jellemzője: „Ezek a fiatalok nem akarnak dolgozni!” egyfelől és „Jaj, mindig csak a munka! A munka holnap is megvár” másfelől. Az egyik felvenni, a másik letenni nem tudja. A munka életünkben nagy részt foglal el, éppen ezért talán nem is mindegy, miként vagyunk ben-

ne, milyen helyet foglal el az életünkben. Különösen akkor nem, ha megnézzük, hogy az emberi tevékenység eredete a Teremtőtől kapott adottságunkig nyúlik vissza, amihez javaink megszerzése is szorosan kapcsolódik. Az ember bűne azonban mind a kettőt érintette: „...*legyen a föld átkozott miattad, fáradsággal élj belőle egész életedben!*” (1Móz 3,17)

Az ember elveszett a munkában és javaiban

A bűn mégsem csak ilyen módon „fertőzte” az ember munkáját és ebből származó javadalmát. Ellentmondásos időkben élünk, hiszen egyrészt a korábbi évszázadokhoz képest növekedett az életszínvonalunk, mégsem lettünk feltétlenül elégedettebbek. Sok technológiai újítás jelent meg, mégsem lett kevésbé stresszes a munkánk. Sokat tudunk már a munkahelyi környezet fontosságáról, mégsem lettek mindig emberségesebbek a munkahelyeink. Rengeteg munka közül választhatunk, mégis sokszor céltalannak érezzük a munkánkat. És most az aszályos idő ismét előrevetítette annak a rémét, amit a bűneset óta igyekeznünk elűzni, mégpedig, hogy terméketlen földből, tövisek közül kell kemény munkával a mindennapi betevőt előteremtenünk. Ennek ellenére mégis egyre többször kecségetnek azzal, hogy kevés munkával lehet sok pénzt keresni.

Javaink tekintetében a sokszor szapult fogyasztói társadalom rabszolgáivá váltunk a munkán keresztül, mert a munkánk többletével fölöslegesen felélt javainkat szaporítjuk, és a kitűzött cél sok esetben mégsem a reális megmaradás, hálával teli gyarapodás, hanem a pazarló életszínvonal elérése.

Munkához keresztyén közösségben

Pál szavainak ereje éppen abban rejlik, hogy nem egyfajta holisztikus munkaetikát vagy gazdasági rendszert fogalmaz meg. Egy biztos: az ő munkája Isten kegyelme iránti hálából és buzgalomból táplálkozik. Mivel Krisztus követője, tudja is, hogy a munkához és abból származó javaihoz is helyesen kell viszonyulnia, de legalábbis időnként felül kell tudnia vizsgálnia magát. Munka iránti buzgóságából nem törekszik csupán – vagy egyáltalán nem törekszik – arra, hogy javait öncélúan felélje, gyarapítsa, hanem inkább jó sáfára lesz azoknak.

Ezért a kegyelemből élő közösségnek Krisztus mintáját hordozva nem szabad a sóvárgás bűnébe esnie, mint azt a kortársaik közül sokan teszik. Az őskeresztyén közösségek első kézből tapasztalhatták meg, hogy az evangélium hatására élő és jól működő emberi közösségek jönnek létre, amelyeket nem ront meg a szüntelen vágyakozás. A „*mindenük közös volt*” és „*[a] hívők egész gyülekezete pedig szívében és lelkében egy volt*” mondatokban tükröződik az Isten kegyelmére hagyatkozó közösség ajándéka (ApCsel 4,32).

Ezért van arra szükség, hogy „*ezek a kezek*” kemény és áldozatos munkára emlékeztessenek. Eszünkbe juthat egy kétkezi munkás érdes keze, amelyen évtizedek kemény munkája nyomot hagyott. Milyen áhítattal lehet nézni egy-egy ilyen kézről készült képet! Mit üzen a tulajdonosáról? Eszünkbe juthatnak Krisztus kezei imádság vagy gyógyí-

tás közben – és megfeszítetten is. Vajon miről beszélnek? Munkáról, kemény és áldozatos munkáról, amelyen keresztül Isten teszi láthatóvá országát. Krisztus kezének utánzása a feladatunk, ez látszódjon a mi kezünkön is!

Jobb adni, mint kapni

Pál apostol buzdítja a híveit, hogy ne az efezusi morál legyen számukra a követendő, akik nem becsülik nagyra a munkát, kisebb vagy nagyobb javadalmaikat viszont kényelmesen felélik.

„Elmúlt a jó világ” – általános tapasztalat. „Nehéz idők jönnek” – mondogatjuk. Éppen ezért az állandóan egyre inkább kiszigerelő igények áldozatává vált világban itt a lehetőség, hogy a fogyasztói társadalomtól visszaigényeljük azt a mondatot, amely egyszeri segélynyújtási akciók vagy karácsonyi ajándékozás alkalmával ösztönöz: „*Jobb adni, mint kapni.*” Krisztus követőjeként, a kegyelemben bízva méltó módon kell tehát munkánkban és javainkban hűségnek maradnunk, mint akik Isten „építkezésének” örökösei vagyunk. Mi magunk is megajándékozottak vagyunk. Menjünk békével, szolgáljunk hűséggel, velünk van az Úr!

További javaslatok az istentisztelethez

Énekek

EÉ 467, 286, 331

Imádság

Agenda – istentiszteleti imádságok: 85., 90. (291–292. o.)

Illusztráció

„Isten az embert munkára teremtette, és a munkához kapcsolta javainkat. Az az Isten akarata, hogy tisztességes munkával szerezzük meg javainkat.” (PRÓHLE 1997, 93. o.)

„A kényelmességre való berendezkedés által egyre kevesebb előre nem látható kihívással kell szembenéznünk, ami oda vezet, hogy mindenre egyre puhább válaszokat adunk.” (BÉRES 2022, 28. o.)

„Mostanában atomizálódó, individualizálódó, mozaikmentalitáson alapuló társadalmakat hozunk létre, annak ellenére, hogy az ember »eredeti« állapota a közösségi lét.” (BÉRES 2018)

Felhasznált irodalom

BÉRES Tamás 2018. A hálás élet művészete. Beszélgetés Béres Tamással. *Evangelikus.hu*, április 18. <https://www.evangelikus.hu/archivum/a-halas-élet-m-vezete-beszélgetes-beres-tamással>. (Megttekintés: 2022. szeptember 2.)

BÉRES Tamás 2022. Pótlékokkal körbevéve, Istenre utalva. *Evangelikus Élet*, 87. évf. 33–34. sz. 27–29. o.

PRÓHLE Károly 1997. *Az Evangélium igazsága*. Evangélikus Sajtóosztály, Budapest.

STOTT, John 2010. *Az apostolok cselekedetei*. Harmat-KIA, Budapest.

WALL, Robert W. – SAMPLEY, J. Paul – WRIGHT, N. T. 1994. *Acts, Introduction to Epistolary Literature, Romans, 1 Corinthians*. Abingdon Press, Nashville. (The New Interpreter's Bible 10.) 280–286. o.

■ SÁNTA JÓZSEF

Szentháromság ünnepe után 20. vasárnap

▶▶ 2Thessz 2,13–17

Igehirdetési előkészítő

Kitartóan megállni a hit harcában, készülve az Úr színe elé

A vasárnap jellege

A Második thesszalonikai levél egésze és a Szentháromság ünnepe utáni huszadik vasárnap textusa az örök élet vasárnapja felé fordítja a tekintetünket azzal, hogy Krisztus visszajövetelével foglalkozik – hisz három vasárnap az egyházi esztendő vége előtt a huszadik vasárnap összefoglaló témája: „Járjunk elhívásunkhoz méltóan!” Űgy, ahogyan a Krisztus-követőkhöz illik: „Megszentelt életben!” A textusban Pál apostol valójában erre buzdítja és inti a gyülekezetet. Kitartóan álljanak meg a hit harcában a Lélek megszentelő munkája által, így készülve az Úr elé állásra (ítéletre) – reménység szerint az üdvösség elnyerésére Isten kegyelme által. Ítélet és kegyelem, törvény és evangélium összetartozik (FABINY 2001, 100–105. o.) – így kapcsolódik a vasárnap jellegéhez az evangéliumi lekción, a királyi menyegző példázata is.

Amit a textusról tudni kell

Thesszalonika Makedónia fővárosa. Prokonzuli székhely. Kikötőváros a Rómából Bizáncon át keletre vezető hadi út mellett. Fontos kereskedelmi gócpont. A népes zsidó zsinagógához szép számmal csatlakoztak prozeliták is. A város mai neve Szaloniki.

Pál második missziói útján Filippiből érkezett Thesszalonikába 49 végén vagy 50 elején (BALLA 2005). Működését itt is a zsinagógában kezdte. A zsidók között kevés eredménnyel járt igehirdetése, de a prozeliták közül sokan csatlakoztak hozzá (ApCsel 17,1–4).

A thesszalonikai gyülekezet Pál távozása után kapcsolatban maradt az apostollal (lásd 2Kor 11,9; ApCsel 20,4).

Pál a Második thesszalonikai levél bevezetésében utal arra, hogy a gyülekezet üldöztetést szenvedett hite miatt. Krisztus eljövetelével biztatja a gyülekezetet, amikor az utolsó íté-

letben mindenki megkapja a maga jutalmát és büntetését (1,4–10). Ezzel Pál apostol már rá is tér levelének a témájára: Krisztus eljövételének kérdésére. Levelét azonban nem a gyülekezet szenvedésére tekintettel, hanem inkább azért írja, mert a gyülekezetben az a hamis tan terjedt el, hogy Krisztus napja már elérkezett (2,2). Ezzel szemben Pál apostol emlékezteti a gyülekezetet arra, amit otlétekor mondott (2,5).

Bizonyára a Krisztus visszatérésére vonatkozó hamis tanításból következik az is, hogy a gyülekezet egy része abahagyta munkáját (3,6kk). Pál ezeket a rendetlenül élőket rendre utasítja, és saját példájára, valamint otlétekor kiadott rendelkezésére emlékezteti (3,10). Krisztus eljövételének a várása nem bontja meg az élet rendjét, hanem inkább megerősíti. Másfelől pedig Krisztus váratlanul jön el, és nem lehet tudni az idejét (1Thessz 5,1–3).

Textusunk tehát eszkatológiai jellegű. Jézus Krisztus visszajövetelének tudatában biztatja a gyülekezetet a hit nemes harcára és az abból fakadó munkás életre.

Pál a 2. fejezet elején rámutat, hogy folyik a törvénytörés, Isten ígéjének semmibe vétele – mint ma; elvilági-asodott a kereszténység, és vannak, akik el fognak veszni. Ugyanakkor bátorítja is Isten népét – ez a textusunk.

A perikópa három részre osztható.

1. Arról, hogy a *múltban* Isten eredményesen munkálkodott Pálék által a gyülekezetben, a 13–14. versben kapunk tudósítást. Az evangélium hirdetésére sokan hitre jutottak, főként a prozeliták közül. Ezért Pál először is a hálaadás szavát szólaltatja meg (2,13a).

2. A 15. versben rátér a *jelenre*, amelyben a gyülekezet kitarására, állhatatosságára van szükség.

3. A 16–17. versek áldáskívánása rámutat arra, hogy mindehhez „*a mi Urunk, Jézus Krisztus és Isten, a mi Atyánk*” ad vigasztalást és erőt (ezzel előre, a *jövő* felé tekintve).

Exegetikai megjegyzések

A 13. versben az „*akiket szeret az Úr*” a görögben szó szerint „az Úr által szeretettek”, azaz a hívők az Úr szerettei.

Nagy fejtörést okoz az írásmagyarázóknak a 13. vers „*kiválasztott titeket [...] kezdettől fogva*” kifejezése. Az itt szereplő ἀπ’ ἀρχῆς kifejezés jelentése tényleg ’kezdetől’, de kérdés, hogy mire kell itt gondolni. Lehetséges, hogy az idők kezdete előttre utal, de elgondolkodtató, hogy egyes kéziratokban ezen a helyen „első zsege” szerepel. Ez is alátámasztja azt a számunkra is elfogadható nézetet, hogy az ἀπ’ ἀρχῆς itt az áldozati kultusz terminus technicus: a Jahvének szánt áldozat kövérje, legjobbja, elsője, amely által az egész megszentelődik. Azaz a thesszalonikaiak ilyen elsőik, akik által sokak hitre jut(hat)nak – ehhez persze szilárdan meg kell állniuk a hitben (2,15a).

A „*részesüljétek*” ígét inkább „*megszerezzétek*” (elnyerjétek, birtokoljátok) formában kellene visszaadni.

Pál apostol kitarásra inti a híveket, hiszen nekik kell példamutatón élni, cselekedni, válaszként az evangéliumra. Ezért írja Pál, hogy „*álljatok szilárdan*”, mozdíthatatlanul (2,15a).

A „*ragaszkodjatok*” (2,15b) a κρατέω ige imperfectuma, itt valójában azt jelenti szó szerint, hogy „*tartsátok megragadva*”.

A 2,15b-ben szereplő „*hagyományok*” nem régi (talán már megkövült) szokásokat jelent, hanem azokat a dolgokat, amelyeket Pálék meghagytak a gyülekezetnek (tehát élő tanításról van szó).

„...*a mi Atyánk, aki szeretett minket, és kegyelméből örök vigasztalással és jó reménységgel ajándékozott meg*” (2,16a) – ez a megváltás munkáját jelenti.

A perikópa megértése

Megjegyzés 2,13c-hez: „...*kiválasztott titeket az Isten kezdetől fogva az üdvösségre*.” Megtévesztő lehet, ha a templomba járó gyülekezeti tagok közül egyesek magukat másoknál különbnek tartva, előre kiválasztottnak gondolják magukat. Ne gondoljuk, hogy Krisztusban való hit, megtérés és új élet nélkül, csak azért, mert mi templomba járók – tizedet ugyan nem, de – egyházfenntartói járulékot rendszeresen fizetők vagyunk, kiválasztottságunk hamis tudatában egyszerűen besétálhatunk a mennyország kapuján.

Az utolsó ítéletkor lesznek nagy csalódások, mert kegyelmet kaphatnak azok, akiket elveszetteknek gondolunk, és ítéletre juthatnak azok – köztük én is, mi, hűséges templomba járók is –, akik magunkat különbnek tartjuk másoknál, de az Úr hívására valójában nemet mondtunk: lásd az oltár előtti ígét, Mt 22,1–14-et.

Érdekes, hogy Pál ebben az igeszakaszban kétszer használja a „*vigasztalás*” szót (2,16c; 2,17a). Valószínűleg azt akarja kifejezni, hogy már meg vagyunk vigasztalva, mert Jézus halála és feltámadása érvényes, de közben újra és újra szükség van az ő vigasztalására. A hívők reménysége pedig a jó cselekedetekben és a beszédben fejeződik ki. Ez valójában csak a hívőket jellemzi (2,17b).

Igehirdetési vázlat

Ne feledkezzünk meg a hálaadásról!

Igehirdetési alapigénkben Pál apostol elsőként a hálaadás szavát szólaltatja meg Isten iránt (2,13a). Fontos az, hogy a hálaadásra emlékeztessen minket, mert ha az ember élete veszélybe kerül, önkéntelenül is az Úrhoz kiált, de ha elmúlik a veszély, akkor hamar elfelejtjük az átélt szenvedést és ezzel együtt a hálát is, amellyel Istennek tartozunk. A balatonfüredi evangélikus templom gobelin oltárképébe a 136. zsoltár első kilenc verse van beleszöve. Ez a hálaadó zsoltár figyelmezteti a mindenkori templomlátogatókat és gyülekezeti tagokat az Isten iránti hálá-

ra. Pál igénkben egy hálaadással fogalmazza meg azt a munkát, amelyet eddig elvégzett Isten a thesszalonikaiak életében. Soha ne mulasszunk el mi sem hálát adni azokért, akiknek Isten új-áteremtő Szentlelke által élő hitet és új életet adott!

Igehirdetési alapigénk arról tesz bizonyosságot, hogy meghívottak vagyunk Isten országába „a Lélek megszentelő munkája és az igazságban való hit által” (2,13c). A mi meghívásunk pedig nem a mi érdemeink szerint van, hanem az Úr szeretetén alapul (2,13b). Ott van-e ezért a hála és az öröm a szívünkben Isten iránt (2,13a)?

Amikor gyermekkoromban – hatodik osztályos voltam – befogadtam szívembe az Úr Jézust, a hálószobánk előtti járdán, kint az udvaron örömben egy nagyot ugrottam az ég felé. Bűnbánattal gondolok ma vissza arra, hogy hova lett szívemből ez a szeretet. Testvérek! Ne kerüljük meg ezen a vasárnapon ezt a kérdést! Igazán befogadtuk Jézust az életünkbe? S ha igen, akkor lángol-e még szívünkben, életünkben az első szeretet tüze és a hála Jézus Krisztus iránt, a hitvestársunk, szeretteink, a reánk bízottak iránt?

Álljatok meg a hitben – mindvégig az Úr útján!

Alvó gyülekezet – alvó kereszténység? Nem altat-e el minket remélt kiválasztottságunk – hamis – tudata? „...*kiválasztott titeket az Isten kezdetől fogva az üdvösségre...*” (2,13b) Mi nem valljuk a predestináció félreérthető tanítását. Nem séltálhat be senki a mennyországba kiválasztottsága tudatában.

Pál apostol szép szavakkal, tapintatosan valójában éberszót fúj a mindenkori keresztények számára: Vigyázzatok, „*álljatok szilárdan*” (2,15a).¹ Már itt a földön rá kell lépni az örök élet útjára. Az életünk legyen bizonyosága Krisztus értünk hozott keresztáldozatának mindenki számára. Mert mit ér minden üzenet, ha az életünk nem üzenet? Életünknek teremnie kell a megtérés, a hit áldott gyümölcseit!

Meghívottak vagyunk

Az oltár előtti igéből is okulva fogadjuk el a meghívást Isten országába. Még ma! Még ma lépünk rá az örök élet útjára! Annál is inkább, mert nem tudhatjuk, hogy meddig tart a drága kegyelmi időnk személyes és közösségi életünkben. Ha még nem adtuk át életünket az Úrnak, és nem tudunk mellette dönteni egy életre szólóan, akkor kérjük hozzá Isten hitet, új életet munkáló Szentlelkének segítségét. S „*a mi Urunk Jézus Krisztus és az Isten, a mi Atyánk, aki szeretett minket*” (2,16bb) – merjük hinni, hogy ő most is szeret, és segíteni fog a mellette való döntésben, még ha érdemtelenek érezzük is magunkat arra. Akkor boldogan tudunk mellette dönteni, ahogyan a *Mint zúgó szél* című szép gyülekezeti karéneknkben énekeljük: „Lezárom a múltat végleg, / Régi utam elhagyom” – és örömmel tudunk rálépni az élet útjára. Mert Isten az élet Istene, törvénye az élet törvé-

¹ PRÓHLE Károly a 2,13–17 szakasz összefoglalásaként a buzdítás szó helyett inkább az intést adja (1979, 83. o.).

nye, az ő útja az élet útja. Nincs is más lehetőségünk, mint ahogyan szép énekünkben hangzik: „Egy menekvés van: hozzád térni, / Szívem kitárni, irgalmat kérni.” (EÉ 431,1)

„*Erre hívott el titeket a mi evangéliumunk, hogy részesüljünk a mi Urunk Jézus Krisztus dicsőségében*” – így biztatja Pál apostol a gyülekezetet (2,14). Bízhatunk hát az Úr drága kegyelmében. Örömmel léphetünk rá Jézus útjára. Bár Jézus útja nem könnyű út, ezért követőitől is önmegtagadást, kitartást vár. Azt, hogy vállaljuk fel naponként a saját keresztünket, és segítsük hordani mások terhét. Sokszor talán hegymenet az életünk, máskor meg boróban visz utunk, de merjük hinni, hogy Jézussal mindig célhoz érünk. Így az ő útja csupa öröm és boldogság! Ezért Jézus azt sajnálja, aki nem lép rá az ő útjára.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekciók

Mt 22,1–14; 1Móz 8,14–22

Énekek

EÉ 438; 431; 449; 453

Illusztráció

Ítélet felé tart az életünk. Az Úr előtti számadásunkat, mulasztásainkat pedig nem tudjuk majd olyan könnyen elintézni, mint azt az egyszeri éjjeliőr gondolta. Ellenőrizték, hogy éberen őrökodik-e a reá bízott telep értékein. Ő azonban aludt az ellenőrzéskor. Az ellenőr beírta az üzenőfüzetbe: „Az éjjeliőrt alva találtam.” Bántotta az éjjeliőrt mindez. Ezért hosszas töprengés után fogott egy tollat, és így szépített a szövegen: „Az éjjeliőrt állva találtam.” Persze egy tollvonással nem tudta elintézni a számonkérést, mint ahogyan egykor majd mi sem tudjuk elintézni egy vállrándítással az Úr előtti számadást. Legyünk éberek, és könyörögjünk, hogy megmenekülhessünk!

Mai világunkban – ahogyan Pál is a levélben és igénkben írja – semmibe veszi az ember az Úr figyelmeztetését, s az ember mindenáron a saját akarata szerinti úton halad, és semmilyen figyelmeztetést nem akar tudomásul venni. Texasban történt 1985-ben. Egy forgalmas közúti-vasúti kereszteződésben nem volt sem mechanikus, sem fénysorompó. Ellenben a vasúti átjáró előtt a közút mindkét oldalán egy táblára nagybetűkkel az alábbi figyelmeztető mondat volt kiírva: „A tartományi expressz itt akkor is áthalad, ha ön a vágányokon tartózkodik!” Ezen én akkor nagyon megütköztem. A 20. század végén az USA-ban hogyan engedhetnek meg ilyet? Csak később jöttem rá, milyen tanulságos ez az eset, és hogy mit akar üzeni nekem. Elgondolkoztam azon, hogy hányszor akartam én is önfejlően keresztelni az Úr akaratát. Pedig akkor is az Úr akarata valósul meg, ha én

öt figyelmen kívül hagyom. Milyen sokszor figyelmeztetett az Úr, és én nem álltam meg, és nem maradtam meg „szilárdan”, rendíthetetlenül (2Thessz 2,15a) az ő útján! Nem véletlen, hogy Pál még a hívő thesszalonkaiakat is inti, biztatja.

Középiskolás korom visszatérő, meghatározó élményét jelentették egy vak koldussal való találkozásaim. Minden hétköznap találkoztam vele. Sokszor bekísértem a városközpontig. Ő elment koldulni, én a középiskolába. Délután, amikor visszaértünk a vasútállomás várótermébe, ő legtöbbször a sarokba ült, és elkezdett imádkozni. Biztosan hálaimeit mondott, mert vak szemeiből folytak a hálakönnyek. Pedig hát mit kaphatott? Könyöradományt, néhány jó szót, vagy talán megvendégtették? Én hazaérve sokszor így imádkoztam: „Uram! Én a testi szemeimmel jól látok, de nem látok úgy a lelki szemeimmel, amint az a vak koldus lát.” Mi jól látunk-e a lelki szemeinkkel? Meglátjuk-e személyes és közösségi életünkben mindazt, amiért naponta hálát kellene adnunk az Úrnak? Mennyire javunkra válna sok dolgunk közepette is, ha jutna időnk naponta az elcsendesedésre, a lelki töltekezésre, a hálaadásra! Igaz, amit az apostol mond: „...*hálával tartozunk az Istennek mindenkor*” (2Thessz 2,13a).

Felhasznált irodalom

- BALLA Péter 2005. *Az újszövetségi iratok és kanonikus gyűjteményük kialakulásának története*. Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kar, Budapest.
- FABINY Tamás 2001. *Tízszabadság*. In: *Ajtórénsnyi zsolttár*. Luther Kiadó, Budapest.
- PRÖHLE Károly 1979. *Újszövetségi bevezetés*. Kézirat. Budapest. Web: <https://medit.lutheran.hu/site/konyv/4112>.
- Thesszalonika. In: Bartha Tibor (szerk.): *Keresztyén bibliai lexikon*. Kálvin Kiadó, Budapest, 1993. Web: <https://www.arcanum.hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-keresztyen-bibliai-lexikon-C97B26t-CA6DE/thesszalonika-CA753/>.

■ RICZINGER JÓZSEF

Szentháromság ünnepe után 20. (biblia-) vasárnap

▶▶ ApCsel 7,22–28

Igehirdetési előkészítő

Isten jelenlétében kapcsolatban lenni a Szentlélek által

A vasárnap jellege

Az előző évek előkészítőiben már olvashattunk arról, hogy a bibliavasárnap idejének meghatározása nem egységes. A német hagyományban január utolsó hétféjére esik e tematikus vasárnap, míg az angolszász egyházakban inkább

október utolsó vasárnapjára. Ennél sokkal izgalmasabb kérdés, hogy mi hogyan határozzuk meg ennek az ünnepnek a lényegét, milyen mottó mentén szeretnénk Isten kijelentésére irányítani a gyülekezet figyelmét. Talán nem túlzok azzal, hogy a bibliavasárnap meghatározás még nem feltétlenül éri el a gyülekezeti tagok ingerküszöbét.

A Pröhle-féle *Agenda* javaslata szerint az oltári szolgálat az adott vasárnap rendje szerint történhet, így a liturgikus szövegek kevésbé érintik a vasárnap speciális jellegét. A textuskollekták ugyanakkor hálaadással szólnak a Szentírásról mint olyan eszközről, amely által Isten változást idézhet elő az emberben. A *Liturgikus könyv* az oltári szolgálathoz is kínál külön liturgikus szövegeket. A Szentírásért mondott hálaadás mellett itt intenzívebben jelenik meg a Krisztusban megjelenő ige gondolata.

Miről szól a Szentírás? Milyen megközelítésbe helyezhetjük a Szentírást ezen a mai vasárnapon? A Szentírás a kapcsolatok könyve. Isten szenvedélyesen keresi a kapcsolatot az emberrel, aki nagyon nehezen tud megmaradni ebben a kapcsolatban. Ez a szomorú valóság azonban sosem lehet a végző szó. Az az Istené marad. (A saját fókusz meghatározásánál érdemes átgondolni, hogy az adott gyülekezet vajon milyen kérdéseket fogalmazza meg a Szentírással kapcsolatban.)

Amit a textusról tudni kell

Már nem emlékszem, hogy olvastam vagy hallottam valakitől, de meghatározó élmény volt teológuskoromban az a tisztázás, hogy az ApCsel valójában nem az apostolok cselekedeteiről szól, hanem a Szentlélek munkájáról. Ő az, aki cselekszik, és akkor értjük meg a könyv igazi üzenetét, ha az emberi történetekben fel tudjuk fedezni a Lélek működését és üzenetét. Ezt a gondolatot csak megerősíti az a tény, hogy Péter és Pál mellett fontos szerepet kapnak István és Fülöp diakónusok is. Mind a négyen különböző életutat jártak be, szolgálatukat eltérő keretek között végezték. Amennyire a leírásokból kiolvasható, eltérő habitussal és karizmákkal bírtak, de ez nem hátráltatta a Szentlélek működését abban, hogy az ő megszólítottóságukon és munkájukon keresztül is a Jézus Krisztusba vetett hitet ébressze és erősítse az emberek között.

István a megválasztott hét diakónus között az első volt. A tanítványok létszámának növekedése és a jól ismert konfliktus kialakulása miatt volt szükség arra, hogy a jeruzsálemi közösség diakónusokat válasszon. Ez a megoldás azt is lehetővé tette, hogy az apostolok jobban tudjanak koncentrálni eredeti küldetésükre, azaz az imádság (!) és az ige szolgálatára.

Némileg meglepő, de az Istvánról szóló első történet nem az özvegyasszonyok körüli hűséges szolgálatról szól, hanem arról, hogy a nép körében tett csodák és jelek, valamint vitát gerjesztő beszéde miatt konfliktusba kerül, és rövid időn belül a nagytanács előtt találja magát. Vajon határátlépés volt ez István részéről, vagy mi értelmezzük

szűkre szabottan a diakóniai szolgálatot? Lukács mindenestre fontosnak tartotta megjegyezni Istvánnal kapcsolatban, hogy Szentlélekkel teljes férfi volt (6,5), kegyelemmel és erővel volt tele (6,8), ellenfelei nem tudtak szembeszállni azzal a bölcsességgel és Lélekkel, amellyel beszélt (6,9).

Talán nem vagyok egyedül azzal a meglátással, hogy István védőbeszéde nem igazán sikerült jól. Legalábbis akkor, ha az lett volna a célja, hogy megmentse saját életét. Első olvasásra a beszéd túlságosan is hosszú, a hallgatóság szempontjából evidenciák, mindenki által ismert történetek felsorolását tartalmazza. Mindezt István kemény és bántó hangnemben fogalmazza meg. Erősen kioktató beszéd, amelyből a szeretetteljes meggyőzés szikrája is hiányzik.

István védőbeszédében Ábrahám, József és Mózes történeteiből néhány epizódot emel ki, majd ezt követően arról beszél, hogy Istent nem lehet egy adott helyhez, nevezetesen a templomhoz kötni. Isten mindenhol jelen tud és jelen akar lenni. Ábrahámmal a pogány Mezopotámiában, Józseffel Egyiptomban és Mózesrel Midján pusztájában. Isten nincs helyhez kötve. Ő mindenhol meg tud jelenni, ahol az ember jelen van. István valójában nem akar új értelmezést adni a jól ismert történeteknek, hanem szélesebb perspektívába helyezi őket. Talán úgy is fogalmazhatnánk, hogy messzebről tekint rájuk, és két meghatározó jellegzetességet emel ki. Az első, hogy Isten aktívan jelen van a történelemben. Ő a rendező és egyben a korrektor. A másik jellegzetessége István megközelítésének, hogy a választott nép történelme során nagyon nem akarta elfogadni azokat a választott vezetőket, akiken keresztül Isten terelni kívánta az ő népét a minél teljesebb kapcsolat felé. (Még mindig foglalkoztat a kérdés, hogy kit vagy mit akart megvédeni István a beszédével. Közben eszembe jut, hogy halálközeli állapotban sokszor pillanatok alatt forog le az ember egész élete olyan perspektívából, amelyre korábban nem is gondolt. Vajon ezért ilyen erős István megfogalmazása?)

Textusunk hét verse Mózes életének egy jól ismert epizódját idézi fel. Nem könnyű ezt a történetet beleilleszteni a korábbi gondolatmenetbe, hiszen itt nem a történelmet irányító Istenről van szó, de nem is az ellenszegülő népről, hanem arról a Mózesről, aki felhatalmazás nélkül, pusztán saját érzéseire támaszkodva akar vezetővé és bíróvá válni a nép körében. Ebben a törekvésében kudarcot is vall, és menekülésre kényszerül. Ő is a kapcsolatot kereste, kapcsolódást az övével, de a saját eszközeivel. Ennek a kudarcos történetnek a fényében talán jobban megértjük, hogy a későbbiekben miért is volt Mózes számára olyan fontos a felhatalmazás kérdése.

A perikópa megértése

Ahogy korábban említettük, István védőbeszédének két meghatározó jellegzetessége, hogy Isten aktívan jelen van a történelemben, valamint, hogy a választott nép nagyon nem akarta elfogadni azokat a vezetőket, akiken keresztül Isten

terelni kívánta az ő népét a minél teljesebb kapcsolat felé. Ez abban a tragédiában csúcspontot ért el, hogy a nép vezetői áru-
lóivá és gyilkosává váltak az Igaznak – ahogy István Jézusra utalt, akiben keresztény hitünk szerint Isten jelenléte és kapcsolatkeresése a legteljesebben valósult meg. Emberi oldalról nézve titok marad, hogy Istennek ez a láthatóvá, hallhatóvá és érzékelhetővé vált legteljesebb kapcsolatteremtése miért osztja meg az embereket. István beszéde végén arról tesz bizonyosságot, hogy a kapcsolat létrejötte elválaszthatatlan a Szentlélek működésétől, és a kapcsolat elutasítása egyet jelent azzal, hogy az ember ellene szegül a Szentlélek munkájának.

Nem könnyű válaszolni arra a kérdésre – és talán ezért is foglalkozunk ritkán vele –, hogy miként van jelen Isten a történelemben. Vagy túl könnyelműen fogalmazunk meg állításokat, vagy teljesen negligáljuk a kérdést. Ha István védőbeszédét végigolvassuk, a következő gondolatokat fogalmazhatjuk meg: 1. Isten konkrét személyek kiválasztásával és felhatalmazásával vezeti és formálja népe történetét (Ábrahám, József, Mózes). 2. Isten jelenléte a történelemben nem zárja ki a kudarcokat vagy akár a tragédiákat. A történelmet az emberi ellenszegülés, célvesztettség és istennélküliség ugyanúgy alakítja. 3. Textusunk hét versének üzenetét leginkább úgy lehet megfogalmazni, hogy nem az embernek kell önkényesen alakítania Isten történetét, mert abból csak tragédia származhat. Felhatalmazással és engedelmisséggel engedni kell, hogy Isten formálja megbízottai által az emberiség történetét, azon belül is mindenekelőtt kapcsolódását a teremtő és szabadító Istenhez.

Igehirdetési vázlat

Még mindig jól emlékszem azokra a gimnáziumi hittanórákra, amikor Isten kinyilatkoztatásairól tanultunk. Az egyetemes kinyilatkoztatás összefüggésében jelekről beszéltünk, amelyeket Isten önmagáról adott az embernek a teremtett világban, az emberiség történetében és az ember lelkiismeretében. Majd az igei kinyilatkoztatásról hallottunk, amely Isten új kinyilatkoztatása, és amelyben Isten a testté lett Ige által szól ma is hozzánk. A hittanóra kerete és dinamikája nem tette igazán lehetővé a kérdések és kétségek megosztását.

Az azóta eltelt évek még intenzívebbé és égetőbbé tették a kérdéseket: Hogyan tekintsünk az egyre pusztulóbb természetre? Beszélhetünk-e még arról vagy beszélünk-e még egyáltalán arról, hogy Isten jelen van az emberiség történetében? Ha az egyik ország lerohanja a másikat, mondhatjuk-e, hogy ez Isten büntetése? Hogyan viszonyuljunk ahhoz, ha egy ország Isten nevében rohan le egy másik országot? Hogyan tudjuk megkülönböztetni Isten hangját a felettes én sokszor könnyörtelen hangjától a lelkiismeretünkben? Vajon ezek a jelek nem szólnak-e inkább arról az emberi elutasításról, amelyet önmagunk erejéből és nyitottságából vagyunk képesek válaszként megfogalmazni Isten kapcsolatteremtési

szándékára? Szét tudjuk-e választani az istenit és az emberit? Szét kell-e egyáltalán választani az istenit és az emberit?

Bár az új, igei kinyilatkoztatás egyértelműsíteni hivatott Isten kapcsolatkeresését, mégis miért volt István vádlóinak (is) olyan nehéz felismerni Isten szándékát Jézus Krisztusban? E dilemmák között jó felidézni János gondolatát rövid evangéliumi textusunkban: „Ezek pedig azért írtattak meg, hogy higgyétek: Jézus a Krisztus, az Isten Fia, és e hitben életetek legyen az ő nevében.” (Jn 20,31) A sok bizonytalanság és kérdések közepette jó a Szentírás kinyilatkoztatása által tudatosítanunk, hogy Isten kapcsolatkeresési szándéka, amely nemcsak hívásként, hanem az emberi elfordulásra válaszként is megfogalmazódott („Hol vagy?”), nem veszített érvényességéből. Isten ma is jelen akar lenni közöttünk. Ha az egyetemes kinyilatkoztatás ma inkább az egyetemes emberi romlottságról szól, nekünk akkor is meg kell szólaltatnunk azt a hangot, hogy Isten jelen van.

Az igehirdetés lehetséges címe és vázlata: Isten jelenlétében kapcsolatban lenni a Szentlélek által. 1. Isten szenvedélyesen keresi a kapcsolatot az emberrel. Hogyan tapasztaltuk meg mindezt saját életünkben? 2. Az ember saját szándékából és erejéből sem megjeleníteni, sem közvetíteni nem tudja Isten akaratát. Milyen akadályokat érzékelünk saját magunkban vagy körülöttünk? 3. Keresztségünk által megszólítottak vagyunk, hogy aki bennünket lát, Jézust lássa. Hogyan tudnánk Isten jelenlétének minél tudatosabb közvetítői lenni?

További javaslatok az istentisztelethez

Lekciók

Jn 20,30–31; Ám 8,11–12

Énekek

EÉ 280; 289

Imádságok

A *Liturgikus könyv* bibliavasárnapra előírt imádságait javasolom.

Illusztráció

Az igehirdetés vázlatához három kérdést fogalmaztam meg korábban azzal a céllal, hogy ezeket a kérdéseket a gyülekezeti tagok is átgondolják, így kapcsolódva az igehirdetés üzenetéhez. Ezek megválaszolását nagyban segíti, ha először az igehirdető is átgondolja a kérdéseket, és valamilyen formában megosztja a hallgatókkal személyes válaszait. Ezeket erősebbnek érzem annál, mint ha az igehirdető külső szemelvényekkel élne az igehirdetése során.

■ JOÓB MÁTÉ

Reformáció ünnepe

▶ Ézs 33,20–22

Igehirdetési előkészítő

Ünnepelni jöttem veled, Istenem . . .

Az ünnep jellege

Reformáció napja neves ünnepünk, amelyről mi, evangélikusok szívesen és büszkén emlékezünk meg, felemelve az immár ötszázöt évvel ezelőtti dolgokat és eseményeket, büszkén gondolva a hősiesség és a bátorság eszméin keresztül azokra a személyekre, akik nemcsak ezen a jeles napon, hanem előtte és utána is részt vállaltak ebben a küzdelemben. Nem a könnyű és megalkuvó részt vállalták, de biztos vagyok benne, hogy elképzelésük merészsége Istentől ihletett volt. Nemcsak Luther Mártonról vagy Kálvinról vagy Wycliffe-ről, az előreformátor Husz János hűségéről, bátorságáról, odaszánt életéről és máglyahaláláról vagy V. Károly német-római császárról, aki Luthert maga elé idéztette, kell nekünk ma a szószékeinken beszélni, hanem mindenkiről, aki a reformáció egyházában hallgathatja ma is az igét, vagy éppen arról is, akit a római katolikus egyházban elgondolkodásra készítet egy-egy részlet. Átlép ez az ünnep ötszáz évet, mert ma is a friss igét, az Istentől jövő megújulás lehetőségét hirdeti nekünk, aki Úr ma is, aki elé állhatunk, mert másként mi sem tehetünk.

Amit a textusról tudni kell

Ézsaiás könyvének alapvető témái közé tartozik az Isten jogainak kinyilatkoztatása; a szegények elnyomásának kritikája; a választott nép (Sion) biztatása, aki ellen más nemzetek támadnak; a Istenről mint *mysterium tremendum*ról való beszéd; az üdvösség, amely csak Izrael Istentől, JHVH-tól származik; a dávidi vonalhoz kötött messiásvárás; az igazak szenvedésének leírása, akiket később Isten megdicsőít. A Proto-Ézsaiás 28–33. fejezetei Sion nyomorúságáról, gonoszságának büntetéséről és megváltásáról szólnak, a „jaj neked” panaszszavak irodalma. A 33. fejezet pedig Isten kegyelméről beszél, aki csodálatos szabadulást hirdet az elnyomó asszír veszélyből. Az uralkodó ideológiai környezetben, az istenhittel szembeni emberi erőkre vetett bizalom talmi hatalma alatt élni nem volt könnyű a népnek. Ezért fordulhatott elő, hogy hol az egyiptomiakhoz fordultak az asszírok ellenében, hol pedig Asszíriához fordultak segítségért az északi országrész ellenében – miközben időnként Istentől is megemlékeztek.

Nemcsak etikai, hanem üdvtörténeti szükségszerűség is JHVH szabadítása, hogy a nép tovább ne csapongjon, hanem bizalma szilárd legyen. Arra a helybeli stabilitásra utal igénk is, amikor már sem a vándorlás, sem a megszállás nem fenyeget, hanem Isten sátra (טַבֵּרַת, sátor, tabernákulum) a kiválasztott nép biztos pontja lesz. „Adjatok egy fix pontot, és én kifordítom sarkaiból a világot.” Arkhimédész szavait idézve érezhetjük ennek az ígéretnek az erejét a 20. versben. A 21. versben a szuverenitás jön elő, amely akkor lesz érezhető, ha az Isten dicsősége ott lesz velük – akkor majd nem gázolhatnak át rajtuk. A 22. versben eltérés van a Septuaginta és a héber szöveg között, a vers elején van egy betoldás,¹ amely Isten nagyságát dicsőíti, és egyes szám első személyben írja, hogy Isten nem hagyja el, míg a vers további részei többes szám első személyre vonatkoznak. Mivel Ézsaiás elhívásában Isten dicsősége jelent meg előtte, és a Szentséggel szemben meglátta önmaga és népe bűnösségét, ebben a betoldott részben is ez érzékelhető, de mivel az eredeti szövegben ez nincs benne, az igehirdetés szempontjából ez most nem releváns.

A perikópa megértése – teológiai összefüggések

Kétségtelenül szükséges, hogy a (testi, lelki) szétziláltság állapotában kapjon az ember és a nép egy ígéretet, hogy lesz ez még jobb, bízhatnak az események kedvező alakulásában. Visszatér a próféta Jeruzsálemre, amely az ünnepek helyszíne, Sionra mint a kultusz helyére, ahol Isten dicsőségéért adhatnak hálát, mutathatnak be áldozatokat, tarthatják meg a szokásokat. De majd annyiban változik a hely, hogy a próféta most már a maradandót látattja a néppel.

A 21. versben a cövekek helyett a Károli-fordítás szegekről beszél – ez most akár (az igehirdető belátása szerint) a wittenbergi szövegekhez is kapcsolható, én nem erőltetem.

A csúcspontja ennek az igeszakasznak a 22. vers felsorolása, hogy mi is a mi Istenünk: bíró, jogalkotó, hatalmi tényező és menedék. A három hatalmi ág,² amely a görög demokráciában vált alapelvvé, már itt is megjelenik, kiegészülve a királysággal. Először az ítéletről szól, amikor bíráként mutatja be – bíránkként (többes szám első személy) Istenről még Sámuel könyvében³ olvashatunk, ilyen for-

¹ A 22. vers elején a LXX-ban levő betoldás, amely a héber szövegben nincs meg: *ὁ γὰρ θεὸς μου μέγας ἐστίν, οὐ παρελεύσεται με κύριος*: „Istenem ugyanis nagy, nem hagy el engem JHVH. A mi bírónk JHVH, fejedelmünk JHVH, királyunk JHVH, Ő ment majd meg minket!” (<http://www.church-bg.eu/blog/2018/05/07/ezsaias-53-lxx-szerinti-forditasa/>.)

² Az igazságszolgáltatói, vagyis bírói hatalom; a törvényhozó hatalom; a végrehajtó hatalom.

³ 1Sám 24,16: „Legyen az Úr a bíránk, s ítéljen közöttem és közötted, lássa és ítélje meg ügyemet és szabadítson meg engem kezedből.” (Káldi-Neovulgáta ford.)

mában máshol nem szerepel. Másodikként Istent jogalkotónak nevezi. Aztán királynak mondja Istent, aki megfelelően a törvényeknek, de akár saját szabályait mindezek fölül is rendelve uralkodik. Majd a végrehajtásban már csak a szabadulás felé enged tekinteni.

Igehirdetési vázlat

A reformáció fontos tétele volt az Istenhez való visszatérés – hogy az egyház, az emberek az eredeti isteni üzenetet és isteni akaratot újra felfedezzék, amit az ilyen-olyan külső és belső hatások miatt elveszítettek. Vissza kell emlékezni, milyen is volt az Isten ünneplése és tisztelete, miért is lehet őt dicsőíteni, milyen hatása van életünkre (és halálunkra) az ő munkája.

Reformáció napján ez az ige

- szóljon arról, amit nemcsak nézni kell, hanem látni is;
- szóljon a maradandóról, amelyet nem lehet egykönnyen elmozdítani;
- és szóljon a négyes kijelentésről vagy ígétről, amely Isten irányunkba mutatott jóindulatát jellemzi.

Ne csak nézd, lásd is meg!

A bevert szövek nem a templomkapuról szóltak, hanem egy nagy felismerésről. Az elv az volt, hogy Istenről kell beszélni, akinek a hatalom a kezében van – nem az egyházban, nem Róma fennhatóságában, nem a pápa személyében van; nem is az egyház püspökeiben vagy papjaiban, még csak nem is a tagjaiban van. Isten az ő népét és egyházát elhívta, megigazította, megszentelte, megdicsőítette, végbe viszi az ő tervét, az ő munkáját, de nincs emberi hatalom, amely nagyobb Istennél.

Ezt kell újra meglátni, szemeinkkel az ünnepet adóra tekinteni. Ott van Luther és a többi reformátor is, akik nem a maguk dicsőségét akarták felnagyítani, de eszközei voltak Istennek, hogy irányba állítsák a tekinteteket az Isten felé. Vannak, akik sokat agyalnak, mérlegelnek, mindig kitalálnak valamit, hogy lehetne a templomba bevinni az embereket; kínálnak különféle programokat, alkalmakat, lehetőségeket és ünnepeket – így is meg lehet mutatni, hogy ki az Úr, és milyen a mi Istenünk.

De ünnepelni nem megszokásból és csak tradícióból kell, hanem szívből. Mert ez ad olyan lelkületet, ami segíthet a keresőknek megtalálni egy-egy gyülekezet felé az utat, de a célt nem szabad eltéveszteni: nekünk az Istenről kell beszélnünk, őhozzá kell vinnünk az embereket, mert ő az, aki egyszülött Fiával a nyugalom hajlékát kínálja, sőt ki is munkálja azt nekünk. Mi tekintsünk Istenre, mert lesz idő majd, amikor ő néz miránk, és akkor bizony nem lesz más reménységünk, mint az ének sora: „Csak várom, hogy majd rám tekint / Szelíd szemed, Úr Jézus!” (EÉ 385,1)

Amit Isten mond, az megáll – az igazán maradandót nála találjuk „Változik, pusztul minden körülem. / Te, ki nem változol, maradj velem!” (EÉ 121,2) Bár érezhetjük, hogy a békeség és a nyugalom nemcsak akkor, hanem még manapság is el van rejtve, mert rendkívül zaklatott és bizonytalan vándoréletet folytatunk, a nehézségek és a hatások ide-oda taszigálnak, megszámlálhatatlanul sok terhet hordunk. A reformáció idejében az egyház hatalma megingathatatlanak tűnt, az egyház szervezete adta az élet stabilitásának érzését: bűnök bocsánatát, kiengesztelést, akár adósság rendezését is; a templom vész esetén menedéket nyújtott. Ebben az időben azzal előállni, hogy ezt át kell gondolni és új alapokra helyezni, valóban nagy merészségnek tűnhetett, sőt eretnokségnek és egyenesen istentagadásnak. De akkor is szólt néhányakhoz az ígéret, hogy a megújulás hozza majd el azt, ami Isten maradandóságáról tesz bizonyosságot, az örökkévalót nem kellene elveszíteni.

Ahol Isten dicsősége jelen van, ott van az elmozdíthatatlan állandóság. Immáron nem a sátor és a cövekei adják az alapot az egyházban, Isten népe között, nem bizonytalanság és változás jön, hanem Isten dicsősége. Akkor és ott nem lesznek majd gályák és büszke hajók, amelyek uralni akarják a vizeket. A mai kor embere lehet, hogy ezt a képet nem érti, de érzi azt, amikor kihasználják, leuralják, felkavarják körülötte a vizet – ezeket a zavaró tényezőket iktatja ki Isten majdan, amikor elhozza az ő dicsőségét.

Isten a mi bíránk, vezérünk, királyunk

Ha megengedjük magunknak, hogy Isten legyen a mi bíránk, vezérünk, királyunk, megérezzük azt is, hogy ő tart meg minket. Aki saját maga életét akarja irányítani, észrevétlenül is másokhoz igazodik,⁴ könnyedén átvesz hiedelmeket, indokolatlan szokásokat,⁵ elmagányosodik, esetleg olyan célt próbál elérni, amely nem feltétlenül az ő kompetenciáinak megfelelő. Isten igéjének vezetése azonban beszél a célról: az ő királyságába való bejutásról; beszél az eljutás módjáról: vezérként irányít; beszél a segítségéről: bíránkként megítéli, hogy jó vagy nem jó-e az irány.

Ő soha nem akar minket félrevezetni, de egyetlen módját kínálja az üdvösség megszerzésének. A 255. ének szerint ő minden urak Ura, aki megvédi árva népét, hogy dicsérhesse őt. Ha egyre többen lesznek, akik erre a bírói, vezéri és királyi hívásra hallgatnak, megérte a reformáció mozgalmának gondolata, hogy Istenhez kell visszafordulni, rá kell figyelni és megkeresni az üdvösség forrását, még ötszáz év visszatekintésében is.

⁴ Lásd a *Holt költők társasága* című filmben az udvaron sétálás dinamikáját.

⁵ Ki nem mondott babonáság, pl.: „Mert a múltkor is így sikerült...”, „A családom/az ismerősöm így szokta...”, stb.

További javaslatok az istentisztelethez

Több évben tartottunk már üzenetsétát gyülekezeteinkben reformáció ünnepén: a templompadokra Luthertől és más reformátoroktól rövidebb üzeneteket helyeztünk el, és a kilencvenöt tételt kinyomtattuk elvihető formátumban. Sok pozitív visszajelzést kaptunk: hogy ezek a gondolatok milyen aktuálisak ma is, volt, aki még azelőtt soha nem is olvasta el a kilencvenöt tételt evangélikus létére. Mivel nálunk ilyenkor legtöbbször közös református-evangélikus istentisztelet van, többeket is elérünk ezzel.

Imádság

Urunk, segíts meg minket, hogy ne akarjunk arra menni, amerre a bűn vezet! Emlékeztess minket, hogy szabadok vagyunk veled és általad, és mindig adsz választást, de add Lelkedet is, hogy jól tudjunk dönteni. Emlékeztess minket, hogy te célt adtál nekünk: a te országodat, és emeld felfelé tekintetünket tereád. Legyen számunkra fontos az ünnep, de még inkább te, aki adtad az ünnepet! Segíts tiszteletben tartani mások véleményét, de őrizd meg minket a benned való bizonyosságunkban. Szabadíts meg a minket elnyomó terhektől, amelyeket hordunk, és adj örömet a te igád hordozásában. Légy velünk minden időben, és segíts meglátni, hogy a leggyorsabb út hozzád igéden és imádságon át vezet.

Illusztráció

GONDOLATOK

„Hogyha elér a halál, s megmértek az isteni bíró mérlege és szavai, nincs ima, nincs jóság, ékes szó, rang, ami visszahozzon a földre.”

Quintus Horatius Flaccus (i. e. 65 – i. e. 8) római költő

„Én csak egyedül Isten igéjét hirdettem, arról írtam és tanítottam. Mászt nem tettem, de az ige cselekedte, hogy míg én aludtam, vagy Philipp Melancthon és Amsdorf barátommal a jó wittenbergi sört ittam, a pápaság annyira meggyengült, hogy azt nem tudta volna előidézni soha egyetlen császárság vagy fejedelemség sem. Én nem tettem semmit, az ige volt az, amely hatott és cselekedett.”

Luther Márton (1483–1546) német Ágoston-rendi szerzetes, lelkész, reformátor

„A nem látó szemek gyógyíthatók, de azokon nem lehet segíteni, amelyek nem akarnak látni.”

John Ortberg (1957–) amerikai evangéliumi keresztyén író, lelkész

■ SELMECZINÉ FÜZÉKOVÁ DIANA

Az egyházi esztendő utolsó előtti vasárnapját megelőző (ítélet-) vasárnap

▶▶ Lk 12,54–59

Igehirdetési előkészítő

Ki szabadít meg minket ekkora ínségben?

A vasárnap jellege

Az egyházi esztendő utolsó három vasárnapja a végső idők felé fordítja a gyülekezet tekintetét, „az egyház élete célhoz érkezésének és Krisztus királysága teljességre jutásának végső eseményeiről prédikál” (JÁNOSSY 2008, 62. o.). A három közül az első az ítélet eljövételére emlékeztet, és figyelmeztet, hogy bár ma még van időnk, ne higgyük, hogy ez mindig így lesz. Eljön majd a számadás napja, amikor Krisztus ítélőszéke előtt meg kell állnunk. „Krisztus egyháza, a menyeyei Völegény menyasszonya vigyázva, felkészülve várja az Úr napját [...], öröm és reszketés tölti el a szívét.” (JÁNOSSY 2008, 63. o.) A vasárnap témája is ezt fogalmazza meg: „Oda kell állnunk Isten ítélőszéke elé!” Az istentisztelet liturgiája szintén ebbe a gondolatkörbe emeli be a gyülekezetet: emlékeztet végességünkre és Istenre, aki a kezdet és a vég, és emlékeztet a számadásra, ami kikerülhetetlen.

Amit a textusról tudni kell

Textusunk ebbe a liturgikus környezetbe illeszkedik bele. Jézus a sokaságot szólítja meg szavaival. Mondanivalója tehát mindenki élete szempontjából fontos. Kemény szavakkal beszél, erre mutat a képmutató (ὕποκριται) kifejezés. Fülünkbe cseng Jézusnak a farizeusokhoz írástudókhöz szóló kemény beszéde Mt 23-ból. Id. Magassy Sándor azonban felhívja a figyelmünket, hogy ez a szó eredetileg a színészeket jelentette, akik álarcot vettek egy-egy szerep eljátszásához, és valaki mást jelenítettek meg szerepükkel, nem önmagukat. Ebben az értelemben „képmutató minden olyan ember, aki másnak mutatja magát, mint ami valójában. Ez azonban nem – vagy csak kivételes esetben, beleértve még magukat a farizeusokat is – tudatos. A képmutató nem azért képmutató, mert másnak akar látszani, mint ami valójában, hanem azért képmutató, mert másnak hiszi, másnak képzei magát, mint ami valójában.” (MAGASSY 2005, 163. o.) Jézus kemény szava tehát azt fejezi ki, hogy a sokaság nincs tisztában önmagával, másnak hiszi magát, mást gondol a helyzetéről, nem ismeri fel a valóságot. Nem látja meg, hogy Istennel való kapcsolata rendezésére nem elegendő Mózes törvénye, mert az csak ítéletet hoz a fejére. Nincs senki, aki a törvény által büntelenné tudna válni,

és nyugodt szívvel állhatna Isten színe elé a számadás napján. A helyes helyzetfelismerés az lenne, ha felismernék a názáreti Jézusban Isten Fiát, aki által velük van az Isten, és aki által bűnbocsánatot nyerhetnek bűneikre. Csak a benne való reménykedés ment meg az ítélet napján.

Jézus szava ezért kemény: rá akarja döbbszteni a sokaságot az igazságra (57. vers, δίκαιον), vagyis a törvény parancsolatait megtartó, törvényhű magatartásra, amely elégtelen az Isten előtti számadás napján. Ítélek meg (κρίνεται: gondolják meg, határozzák meg) ők maguk, hogy mit kellene tenniük, hogy megmeneküljenek.

Ennek az igazságnak a bemutatására használja Jézus az adós példáját, akinek tisztában kell lennie adósságával, amelyet nem tud rendezni, s amely miatt a kölcsönadó börtönbe vettetheti. De ha addig rendezi az adósságot, amíg meg nem érkezik a bíró elé, megmenekülhet (ἀπηλλάχθαι, perf. inf. 'megszabadulni'). Tehát amíg van időnk, addig kell adósságunkat, bűnös voltunkat megbánni, Jézus szavára hallgatni, a tanítványi élet útjára lépni és azon járni. A számadás napjára készülve egyetlen reménységünk Krisztus bűneinkért hozott áldozata.

A perikópa megértése

Jézus kemény szava ma nekünk szól. Nekünk, akik kételkedve tekintünk a ránk váró ítéletre. Vajon tényleg meglesz? Vajon hihető, amit Jézus, amit a Szentírás erről mond? Nekünk szól Jézus kemény szava, akik sokszor már nem is tudunk bűnös voltunkról, vétkes adósságunkról, amellyel Isten előtt nem állhatunk meg. Nekünk szól Jézus kemény szava, akik ugyan tudjuk, hogy egy napon véget ér az életünk útja, mégis valójában úgy élünk, mint akik örökké e világban maradnak. Nekünk szól Jézus kemény szava, akik úgy élünk e világban, mintha Isten nem is lenne, és mintha a számadás napjáról még semmit nem hallottunk volna.

Ezért fontos az ezen a vasárnapon megszólaló ige. Emlékeztetni akar az igazságra. Arra, hogy lesz ítélet, hogy senki ki nem kerülheti, hogy számot kell adnunk bűneinkről, s ott nem vár felmentés ránk. De addig még van időnk! Amíg a ma tart, addig meghallhatjuk Jézus szavát, addig felismerhetjük és megvallhatjuk bűnös voltunkat és bűneinket Isten színe előtt, és addig még esedezhetünk bűnbocsánatért Istennél. S aki odaadta Fiát értünk, hogy megszabadítson bennünket, meghallgatja esedezésünket, eltörli életünk bűneinket.

Igehirdetési vázlat

Emlékeztet

Vajon milyen kérdések, témák foglalkoztattak bennünket az elmúlt héten? Halottaink emlékeztete? A közelgő téllal kap-

csolatos aggodalmak? Hétköznapi teendők? Már készülés a karácsonyra? Rengeteg kérdés foglalkoztathatott bennünket. De vajon ott volt-e közöttük az, hogy egy napon számot kell adnunk Isten színe előtt életünkről?

Ezt a mai vasárnapot, ítélet vasárnapját éppen ezért adta Isten, hogy ő maga emlékeztessen bennünket igéjén keresztül a ránk váró ítéletre. Emlékeztet, hogy ne fedjük: az a nap biztosan eljön, ezért nem élhetünk úgy, mintha nem lenne ítélet, mintha örökké élnénk, mintha nem tudnánk arról az adósságról, amelyet Istennel szemben felhalmoztunk. Mert ha így lenne, az végzetes lenne. De Isten emlékeztet.

Rádöbbsent

Életünk Isten ajándéka, ezért nem csupán a jelen napok összessége, nem csupán a napi öröme és bánatok megélése. Életünk nem csupán a fennmaradásért való harc. Az élet az Istennel való kapcsolatra, a vele való beszélgetésre, az ő hallgatására adatott. A bűneset óta pedig a szüntelen önvizsgálatra, bűnfelismerésre, bűnbánatra és a bocsánatért való esedezésre. Ha komolyan vesszük Isten akaratát, amelyben közli, mit kíván tőlünk, akkor belátjuk azt is, hogy soha nem fogjuk tudni bűnadósságunkat megfizetni Isten előtt. Az ítélet napján csupán kárhozatot érdemlünk. De Jézus azért szól ma, hogy erre rádöbbsentsen.

Megoldást ad

Ezért bűnadósságunktól csak útközben tudunk megszabadulni. Útközben, vagyis életünk napjain, mindig a jelenben. S mi módon lehetséges a szabadulás? Isten csodálatos mentő kezet nyújtó terve által: a názáreti Jézusban emberré lett Istenben, aki halálra adta magát értünk, a bűneinktől való megszabadulásért. Belé kell kapaszkodnunk életünk minden napján, órá hivatkozhatunk majd az ítélet napján: Igen, Uram, én kárhozatot érdelek, de tekintsz Krisztusra, a Fiadra, aki értem halt meg, s akire én az életemet bízom. Jób imádságára is figyelhetünk, amelyet most hallottunk az ószövetségi lekción. Bár semmi reménye nincs, hiszen ő még nem tud Krisztus megváltó haláláról, az Istenbe vetett bizalma mégis megmarad, és abba kapaszkodik kilátástalan helyzetében. Mi pedig már reménységgel a szívünkben is imádkozhatunk, és állhatunk majd egykor, az ítélet napján Isten színe elé.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekciók

Jób 14,1–17: gyönyörű sóhaj, imádság a Teremtője előtt alá-
zatos teremtmény reménytelen helyzetéről, mivel a halál

véget vet mindennek; ugyanakkor annak kifejezése, hogy a reménytelenségben is képes lenne várni, ha csak egy kicsi esély lenne. Mi tudjuk, ez a „kicsi esély” Krisztusban meg is adatott. (Nagy kár lenne, ha kimaradna istentiszteletünkől ez a kihagyható igeszakasz.)

1Thessz 4,13–18: Pál apostol a thesszalonikaiakat nyugtalanító kérdésre válaszol: az elhunytak feltámadnak Krisztus visszajövelekor, és Krisztus őket is magához emeli a mennybe. Az ige témája beleilleszkedik egyházi esztendőnk utolsó vasárnapjainak tematikájába.

Énekek

EÉ 499; 514; 502

Imádság

„Ó, Jézus, ama nagy napon
Te védj meg szent kezeddel,
Ítéletem reád hagyom,
A büntetést engedd el!
Igédben nem kételkedem,
Írd élet könyvébe nevem,
Vigy teljességre, ámen.” (EÉ 502,5)

Illusztrációk

TÖRTÉNETEK

Egy krimisorozat egyik epizódját nézve megütötte fületem egy mondat. Egy asszony azt mondta: nem érünk rá Istennel foglalkozni. S a templomot éppen ezért ivónak, kocsmának használták.

A fodrászomnál járva – aki nagy állatbarát – korunk szörnyű eseményeiről beszélgettünk, és arról, hogy miért van mindez. Mondtam, hogy azért, mert az ember bűnös, nem képes úgy élni, hogy ne teremtsen sohasem háborúságot, viszályt, agressziót stb. Ő erre azt mondta: én nem vagyok bűnös. S csak akkor látta be, hogy a bűn csírája benne is benne van, amikor megkérdeztem tőle: soha nem voltál még dühös azokra az emberekre, akik rosszul bánnak az állataikkal? Soha nem akartad még őket indulatodban bántani, még ha nem is tetted meg?

Felhasznált irodalom

- JÁNOSSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása*. Fraternitas Magyarországi Evangélikus Lelkészek Közössége, Veszprém.
MAGASSY Sándor (id.) 2005. *Perikópák. A sorozat. Evangéliumok és epistolák*. Magánkiadás, Budapest.
PRÖHLE Károly 1991. *Lukács evangéliuma*. Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály, Budapest.

■ ISÓ DOROTTYA

Az egyházi esztendő utolsó előtti (reménység) vasárnapja

▶ Jn 5,26–30

Igehirdetési előkészítő

Egyszer meg kell állnunk Isten ítélőszéke előtt

A vasárnap jellege

Az egyházi esztendő nem esik egybe a naptári évvel, ennek vége mégis egy jelzés számunkra. Tapasztalat, hogy ilyenkor az átlagosnál többen halnak meg. Ez a tény is arra figyelmeztet bennünket, hogy a földi életünk egyszer véget ér. A Krisztusban hívő ember ennél azonban tovább lát. Bár tapasztalatai nincsenek arról, hogy mi jön ezután, de hisz az igei kinyilatkoztatásnak, és ez határozza meg a mindennapjait.

Agendánk is azt mondja: „Célegyenest igyekezzünk elhívátásunk jutalmára”, az Eljövendő felé! Még nem zárult le minden, még tart a kegyelmi idő. Ennek fényében az igei üzenethez igazítjuk az életünket, így készülünk fel arra, hogy egyszer majd meg kell állnunk az élet és halál Ura előtt.

Amit a textusról tudni kell

A szakasz előzménye: gyógyítás a Bethesda tavánál. Ezt hosszú vitabeszéd követi. Bár nem tartozik a mai igénkhez, mégis megjegyzem, hogy az ott meggyógyított ember nem volt hálás Jézusnak azért, hogy egészséges lett. Nem követte őt, nem sokkal később már azt sem tudta, hogy ki volt a gyógyítója (Jn 5,13). Bár találkozott vele, úgy tűnik, hogy inkább beárulta Jézust. Nem véletlen, hogy miután ismét találkozta, Jézus azt mondta neki: „Íme, meggyógyultál, többé ne vétkezz, hogy valami rosszabb ne történjék veled.” (Jn 5,14)

Az ok talán az lehetett, hogy harmincnégy évig nem kellett dolgoznia, megélt abból az alamizsnából, amelyet kapott. Egészségesen nem nagyon fog tudni koldulni, el is szokott a munkától, így elképzelhető, hogy a gyógyulás inkább megdöbbenetete, mint hogy örömmel töltötte volna el. Ebből a történetből jellemzően azt a mondatot emelik ki, hogy „*nincs emberem*” (Jn 5,7), azt a látszatot keltve, hogy ez az ember meg szeretett volna gyógyulni, csak nem volt, aki segítene neki. Ezzel szemben itt egy másik problémáról van szó. Van, amikor az ember nem néz szembe azazal, hogy mi a valós problémája, mindent ráfog olyan körülményekre, amelyeket mindenki megért. Amikor aztán ez megoldódik, nagy bajba kerül.

Ami Jézus itteni helyzetére vonatkozik, a meggyógyított ember halála, lelkesedése elmaradt, nem jelentett vé-

delmet Jézus számára. Máshol olvasunk ilyenről: „*Meghallották ezt a főpapok és az írástudók, és keresték a módját, hogyan veszítsék el. Féltek ugyanis tőle, mert tanítása magával ragadta az egész sokaságot.*” (Mk 11,18) Más alkalmakkor az apostolok számára is egyfajta biztonságot adott, hogy például az Ékes-kapunál meggyógyított sánta „*felugrott, talpra állt, és járt. Bement velük a templomba is, járkált, ugrándozott, és dicsérte az Istent.*” (ApCsel 3,8) Itt Jézusnak ilyen támogatás nem jutott, magát kellett megvédenie.

A zsidók eredeti problémája az volt, hogy a meggyógyított beteg szombaton vitte az ágyát, a következő – talán még ennél is nagyobb – pedig az, hogy Jézus ünnepnapon gyógyított. Ezzel szerintük mindketten megtörték a szombatot, a nyugalom napjára vonatkozó törvényt. Kérdés ezek alapján, hogy a törvény eredeti szándéka értelmében ezek a tevékenységek valóban tiltott munkának számítottak-e, vagy a zsidó hagyomány volt az, amely túlságosan leszabályozta, hogy mit nem szabad szombaton végezni, „*de ez kezdetől fogva nem így volt*” (Mt 19,8). Hosszú vitabeszéd következett. A mai alapigénk ennek egy részlete. Maga a vitabeszéd Karner Károly szerint két szakaszra tagolódik. „Az első (19–30) Jézust az Atyával való egységben mint ítélőbíróként állítja szemünk elé, a második (31–47) avval a tanúbizonysággal foglalkozik, mely Jézus személyének titkát tanúsítja.” (KARNER 1950, 85. o.)

A vita elején Jézus még fokozta is a feszültséget, amikor „*Atyjának is nevezte Istent, és így egyenlővé tette magát az Istennel*” (17–18). Az előljárók szemében ezzel azon uralkodók közé került, akik istenként tiszteltették magukat. Ez lázadás az élő Istennel szemben. Jézus itt arról beszélt, hogy nem lázadó, ő teljes mértékben engedelmeskedik az Atyának. „*Fiú volta nem lázadás Isten ellen, hanem ellenkezőleg, tökéletes engedelmesség és ilyen értelemben az Atyával való egység.*” (Uo. 86. o.)

Ez a téma többször is előkerül János evangéliumában. A 18. fejezetben többek között ezt olvassuk: „*Mivel pedig tudta Jézus mindazt, ami reá vár, előlépett, és így szólt hozzájuk: »Kit kerestek?« Azok pedig így feleltek: »A názáreti Jézust.« »Én vagyok« – mondta Jézus. Ott állt velük Júdas is, aki elárulta őt.*” (Jn 18,4–6). Erről szól az evangélium eleje is: „*Kezdetben volt az Ige, és az Ige Istennél volt, és Isten volt az Ige.*” (Jn 1,1)

Az Atya így mindent megmutat a Fiúnak, mindent átad neki. Az Atya cselekedetei így láthatóvá válnak a Fiú tetteiben. Életet adni az Atya tud, és a vele egységben élő Fiú. Nem csak itt a földi életben képes életet adni. „*Mert ahogy az Atya feltámasztja a halottakat, és életre kelti őket, úgy a Fiú is életre kelti azokat, akiket akar.*” (Jn 5,21) Ez az a nagyobb feladat, amelyről az előtte lévő versben van szó. A következő versben elhangzottak szerint nemcsak megelevenít, de ítéletet is tart. „Az élet ajándékozásával és az ítélet tartásával a Fiú teljesen az Atya oldalára ke-

rül, s ezért ugyanazt a tiszteletet igényli, mint az Atya.” (Uo. 87. o. Jn 5,23 alapján.) Az válik Isten elleni lázadóvá, aki ezt nem adja meg neki.

Annak van élete, örök élete, aki meghallja, elfogadja Jézus ígéit, aki így hisz abban, aki őt elküldte, aki hisz abban, hogy Jézus Isten küldötte (Jn 5,24). Aki hisz, az ítélet nélkül átment az örök életbe; aki nem, az ítéletre kerül, azt ebben az ítéletben végérvényesen elválasztják az élet Urától.

Eljön az óra, eljön majd az idők végén, gondoljuk. Jézus azonban azt mondja, ez az óra most jött el (25). Az élet ajándékát most kell elfogadni.

A perikópa megértése

„Mert ahogyan az Atyának van önmagában élete, úgy a Fiúnak is megadta, hogy élete legyen önmagában.” (26) Az élet ajándék. Attól kaphatjuk, akinek önmagában van élete. Ha körülnézünk a világban, mindennek, amit látunk, van egy kezdete. Nincs olyan, ami mindig is volt. Mindenre igaz, hogy egyszer valamikor létrejött, megszületett. Egyedül az Isten az, aki mindig volt és mindig lesz. Ezért is mutatkozott be így Mózesnek: „Vagyok, aki vagyok. Majd azt mondta: Így szólj Izráel fiaihoz: A Vagyok küldött engem hozzátok.” (2Móz 3,14) Minden látható és láthatatlan neki köszönheti a létét. Nem csupán azt, hogy létrejött, hogy megszületett, de azt is, hogy él. Isten az, akinek önmagában van élete, és neki van ereje, energiája arra, hogy éltesen. Teljes életünkben ő az élet forrása.

Keresztelési előkészítőkön fel szoktam tenni azt a kérdést: „Ki csinálta ezt a gyereket?” Jellemzően zavarba jönnek, mosolyognak, de kivétel nélkül mindenki úgy érti, arra akarok rákérdezni, hogy ki az apa. Ilyenkor beszélek arról, hogy az apának a „gyerekcsinálásban” egy egészen kicsi rész jutott. Az édesanyának már jóval több. Az ő méhében fejlődik a csöppség, de róla sem mondhatjuk, hogy ő „csinálta”. Ahogyan az esketési liturgia egyik imádságában szerepel, Isten minket teremtő akaratának eszközeivé avatott, de az élet maga tőle származik. Életet az adhat, akinek önmagában is élete van.

„Sőt arra is adott neki hatalmat, hogy ítéletet tartson, mert ő az Emberfia.” (27) A 22. versben ez így szerepel: „Az Atya nem is ítél meg senkit, hanem az ítéletet egészen a Fiúnak adta át...” A következő versben szerepel az indoklás is: „...hogy mindenki úgy tisztelje a Fiút, ahogyan az Atyát tisztelik. Aki nem tiszteli a Fiút, az nem tiszteli az Atyát sem, aki őt elküldte.” (23) Az a Fiú, aki életet ajándékozhat, ítéletet is tarthat, mert ő az Emberfia, mert nem csupán Isten, de emberré is lett. Róla a Zsidókhoz írt levélben többek között ez áll: „Mert nem olyan főpapunk van, aki ne tudna megindulni erőtlenségeinken, hanem olyan, aki hozzánk hasonlóan kísértést szenvedett mindenben, kivéve a bűnt.” (Zsid 4,15)

Ebben az ítéletben világossá válik Isten szentsége és igazságossága. Aki magát jónak tartotta, szembesülni fog a valósággal, minden tetteivel, gondolatával, szándékával. Isten igazságossága mellett világossá válik majd Isten kegyelme is Jézus Krisztusban. Az ítéletről tudni kell azt is, hogy az végleges, visszavonhatatlan döntés.

„Ne csodálkozzatok ezen, mert eljön az óra, amelyben mindazok, akik a sírban vannak, meghallják az ő hangját...” (28) A 25. vers szerint az őt hallgatók számára a döntő óra most van. Most hallják a hívó szót, most kell döntenet, és élete azoknak van, akik ezt meghallják. A 28. versben pedig az áll, hogy a hívó szó kiterjed majd azokra is, akik a sírban vannak. Kérdés, hogy mennyi idő telik el a test halála és az ítélet között. Elképzelhető, hogy azok, akik feltámadnak, ezt az időt egy pillanatnak élik majd meg.

Kik azok, „akik a jót tették” (29)? Több helyen olvashattunk erről.

- Jézus a homokra, illetve sziklára épített ház példázatában ezt mondja: „Aki tehát hallja tőlem ezeket a beszédeket, és cselekszi azokat, hasonló lesz az okos emberhez, aki kősziklára építette a házat.” (Mt 7,24)
- Jn 15,5-ben pedig ez áll: „Én vagyok a szőlőtő, ti a szőlővesszők: aki énbennem marad, és én őbenne, az terem sok gyümölcsöt, mert nélkülem semmit sem tudtok cselekedni.”
- Ide tartozhat még 1Kor 12,3: „Ezért tudotokra adom, hogy senki sem mondja: »Jézus átkozott«, aki Isten Lelke által szól; és senki sem mondhatja: »Jézus Úr«, csak is a Szentlélek által.”

Az „akik pedig a rosszat cselekedték” arra vonatkozik, „[a]ki ... hallja tőlem ezeket a beszédeket, de nem cselekszi, hasonló lesz a bolond emberhez, aki homokra építette a házat.” (Mt 7,26)

Kivel mi történik? Akik a jót tették, ítélet nélkül az életre támadnak fel. Ugyanez áll a 24. versben is. „Bizony, bizony, mondom néktek: aki hallja az én ígémet, és hisz abban, aki elküldött engem, annak örök élete van; sőt ítéletre sem megy, hanem átment a halálból az életbe.” És mi lesz a többiekkel? „...akik pedig a rosszat cselekedték, az ítéletre támadnak fel.” Ők „kivettetnek a külső sötétségre, ott lesz majd sírás és fogcsikorgatás” (Mt 8,12b). Lekciói igényben pedig ez áll: „Ezek majd örök pusztulással bűnhődnek az Úrtól és az ő dicső hatalmától...” (2Thessz 1,9) Sok hasonló ígét lehet találni. Azt az állapotot a Biblia sehol sem nevezi életnek.

Jézus azt mondja: „Én önmagamtól nem tehetek semmit: ahogyan tőle hallom, úgy itélek; és az én ítéletem igazságos, mert nem a magam akaratát keresem, hanem annak az akaratát, aki elküldött engem.” (30) Az ősbűn éppen az, hogy nem az Isten akaratát keresi az ember. A Fiú teljes egységben van az Atyával, így nem tehet, nem tesz mást, csak azt, ami egyezik az Atya akaratával. Ezért vállalta értünk a kereszthalált is váltságul. Az ő ítélete ennek fényében lesz igazságos.

Igehirdetési vázlat

1. A mai igeszakaszunk 29. verse arra figyelmeztet, hogy egyszer meg kell állnunk majd az Úr előtt. Ott akkor születik majd egy döntés. Ez a döntés végérvényes lesz, meghatározza a jövőnket. Azt követően már nem lesz lehetőségünk arra, hogy bármin is változtassunk. Egy általunk okozott baleset után is hiába mondogatjuk: ha én ezt tudtam volna, ha erre számítottam volna, akkor másképp reagáltam, másképp tettem volna. Akkor már késő, nem tudjuk visszacsínálni az egészet. Vannak elszalasztott lehetőségeink is, amelyek után azt mondjuk: Ez a hajó elment. Ha időben cselekedtem volna... De most már nincs rá mód. Ilyen lesz majd az a helyzet is, amikor az Úr előtt állunk. Ez a pillanat viszont még nem érkezett el, tart még a kegyelem ideje.

2. Ebben a kegyelmi időben számolnunk kell azzal, amiről a mai igében szó van.

a) Sokszor úgy élünk, mintha az életünk csupán e földi létre korlátozódna. Ennek egyik oka az, hogy azt még látjuk, mi történik a halál előtt, azt is, hogy egyszer véget ér e földi lét, de hogy utána mi következik, arról nincsenek tapasztalataink. Ebből adódóan sokan úgy élnek, mintha utána már nem is lenne semmi.

A világnak ezen a részén élnek bennünk képek mind a pokolról, mind pedig a mennyről. Ezek manapság nem nagyon hatnak az emberekre, lehet, hogy mesészerűnek tartják őket. Mi viszont hiszünk abban, amit az igében olvassunk, és ez a hit határozza meg a mindennapjainkat. Hiszünk, hogy egyszer mindenkinek meg kell állnia az Úr előtt, annak is, aki úgy élte a földi életét, mintha utána már nem lenne semmi, annak is, akiben a mennyről és pokolról olyan kép élt, amely nem nagyon hatott rá, és annak is, aki Krisztust élete Urának tartja.

b) A döntést követően az emberek egy része erre, a másik arra megy majd. Jézus itt azt mondja, hogy lesznek, akik „*életre támadnak fel*”, mások pedig „*az ítéletre támadnak fel*”. Ezek élni fognak, azt viszont, amiben a többieknek lesz része, a Biblia sehol sem nevezi életnek.

3. Jézus itt azt mondja, azok támadnak fel az életre, „*akik a jót tették*”; akik pedig „*a rosszat cselekedték*”, az ítéletre támadnak fel. Mi az a „jó tett” és mi a „rossz cselekedet”?

a) A fejezet elején szereplők példája mutatja, hogy nem az, ha az ember tanulmányozza a törvényt, azt a legapróbb részletekig szabályozza, és ahhoz igyekszik tartani magát.

b) A fent is idézett szólóító és szóló vesszők példázata azt mutatja, hogy a jó tett az a gyümölcs, amelyet az ember élte úgy terem, ha élő kapcsolatban van az Úrral.

c) A jót teszi az ember, ha bűneit Krisztus kegyelmére bízta. Rátékint arra a Krisztusra, aki meghalt értünk a kereszten, aki egy az Atyával, akinek önmagában van élete, aki örök életet adhat.

További javaslatok

Lekció

Zsid 4,12–15

Énekek

EÉ 506; 502

Imádság

Úr Jézus Krisztus! Köszönjük, hogy nem hagysz bennünket bizonytalanságban akkor sem, amikor a halálunk utáni időkre gondolunk. Köszönjük, hogy kínálsz a halál utáni élet, az örök élet lehetőségét. Köszönjük, hogy Lelkeddel segítesz bennünket a jó cselekvésére, de bűneinkre gondolva rámutatsz keresztedre, felajánlod a kegyelmet is nekünk. Urunk, mi hiszünk neked. Ebben a hitben akarjuk élni földi életünket és megragadni ígéretedet, az el nem múló, örök életet.

Illusztrációk**TÖRTÉNETEK**

Felhív az egyik gyermekem. Remegő hangon mondja, hogy árokba ment az autóval, menjünk, segítsünk. Azt nem mondta, hogy mi van a kocsival, nem is kérdeztem. Annak örültem, hogy ő él. Odaérve láttam, hogy más jármű nem érintett, a miénken is csak kisebb sérülések vannak. Látva a helyzetet, volt sejtésem arról, hogy mi történt, de mivel bevallotta, hogy ő hibázott, és ígerte, hogy tanult az esetből, nem firtattam tovább. Hálát adtam, mert nem mindenki jön ki ilyen szerencsésen egy balesetből.

Az egyik ismerősöm például családjának néhány tagját vitte valahova. Egy helyzetben rosszul döntött, rajta kívül mindenki odaveszett, ő élte túl egyedül. Később számtalanszor elemezte az esetet. Bárcsak így vagy úgy döntöttem volna – mondogatta, de nem lehet már visszacsínálni. Valami ott visszafordíthatatlanul eldőlt. Azoknak az embereknek a földi élete végérvényesen lezárult.

Vagy ott volt egy másik ismerősöm, aki egy vasúti átjáróban vagy nem figyelt arra, hogy jön a vonat, vagy azt gondolta, hogy még átér, és ottmaradt. Hibázott, és ezért nagy árat fizetett. Sokan ép bőrrel megússzák az ehhez hasonló helyzeteket, de számára nincs visszaút. Végérvényesen lezárult a földi élete. Bármelyik napunk lehet az utolsó is.

Felhasznált irodalom

Káldei-biblia jegyzetei. Arcanum Digitéka CD, Budapest, 2011.

KARNER Károly 1950. *A testté lett Ige. János evangéliuma.* Magyar Luther-társaság, Budapest.

TARTALOM Mécses a te igéd

KOCZOR TAMÁS: *Vastaps nélkül* 361

Tanulmányok

HORVÁTH ORSOLYA: *Hármas valóság szerkezet Luthernél. A lelkészek szolgálatba állítása (1523) című irat alapján* 362

CSERMELY PÉTER: *Az evangélikus szerzetesi közösségek. A tanítványi lét megélésének lehetséges formái az evangélikus egyházban* 368

BLÁZY ÁRPÁD: *Újra az Eucharisztia kezdeteiről – különös tekintettel Jusztinoszra. I. rész* 373

Figyelő

Előadás

ERDÉLYI CSABA: *Kereszténység a börtönviszonyok között. Pasztorációs lehetőségek a magyarországi büntetés-végrehajtási intézetekben* 378

Krisztusban mindnyájan életre kelnek

IFJ. DETRE JÁNOS: *Búcsú Detre János nyugalmazott evangélikus esperestől (1939–2022)* 382

FABINY TAMÁS: *Enyém vagy! Igehirdetés Detre János nyugalmazott evangélikus esperes temetésén (Ézs 43,1)* 384

Az igehirdető műhelye

SÁNTA JÓZSEF: *Szentháromság ünnepe után 19. vasárnap (ApCsel 20,32–35)* 386

RICZINGER JÓZSEF: *Szentháromság ünnepe után 20. vasárnap (2Thessz 2,13–17)* 388

JOÓB MÁTÉ: *Szentháromság ünnepe után 20. (biblia-) vasárnap (ApCsel 7,22–28)* 391

SELMECZINÉ FÜZÉKOVÁ DIANA: *Reformáció ünnepe (Ézs 33,20–22)* 393

ISÓ DOROTTYA: *Az egyházi esztendő utolsó előtti vasárnapját megelőző (ítélet-) vasárnap (Lk 12,54–59)* 396

FÜLLER MIHÁLY: *Az egyházi esztendő utolsó előtti (reménység) vasárnapja (Jn 5,26–30)* 398